

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

ANTI||BARBARORVM D. ERAS-||mi Roterodami, liber unus

Erasmus, Desiderius

Coloniae, 1524

Antibarbarorum Liber Primus, Auctore Des. Erasmo Roterodamo.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30133

ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS, AVTORE

Des. Erasmo Roterodamo.

Um adolescens pestilentiae, quae tū apud nostras
res inclementissime saeuiebat, defugiendae studio,
in rusculum quoddam Brabanticum me cōtulisse
sem, tum salubre, tum amoenū, quod is locus non
solum tuendae saluti, uerumetiam studiorum se-
cessibus uel maxime uideretur idoneus, hoc nomine uel Pla-
tonis Academia potior, quod otio par, salubritate uinceret,
cum illam pestilenti coelo fuisse legamus. Hic praeter salubris
aurae commendationem, habebat & silentij plurimum, amoe-
nitatis etiam quantum philosopho satis esset, fortassis & mus-
sis, quae Iymphidis fontibus ac ripis smaragdinis, & opacis ne-
morum umbris delectari feruntur. Hic latitantem ac suauiter
rusticantem, praeter spem inuisit Hermānus Guilhelmus, tum
aequalium meorum unus longe mihi charissimus, qui cū mihi
a teneris (ut aiunt) unguiculis, singularis quaedam charitas, sa-
neq; iucunda studiorum societas, sic cum ipsa prope aetate ac-
creuerat, ac penitus ijs uinculis, ea fide, ea beneuolentia cōglu-
tinarat, ut nec Oresti Piladem, nec Pirithoo Theseum, nec Pa-
troclo Achillem, nec Damonī Pithian, nec Eurialo Nisum cō-
iunctiorem fuisse crediderim. Adeo copulat arctius animos
hoīm, puerilium studiorū communio, q̄ ulla cognationis, aut
affinitatis propinquitas. Ex huius igitur aduentu, uel hoc etia-
am gratiore, quod esset inexpectatus, cum incredibilem coe-
pissim uoluptatem, ne hoc tanto bono solus adeo fruerer in-
uidus, communi amico Iacobo Batto, qui proximae ciuitatis
Berganae tum erat publicus a secretis, confestim renunciandū
curo, homini, deum immortalem, quo cādore, qua morū sua-

uitate, qua doctrina, quã felici facundia. Is iam pridem partim
mea prædicatione, qua de ueteri sodali lubens apud recētem
uti solebam, partim ipsius literis accēsus, incredibili quodam
uidendi Guilhelmi desiderio flagrabat. Neminē enim adhuc
mortaliū uidi, qui sic admiraretur, sic ueneraretur, sic adama-
ret eruditos, præsertim in his literis, quas non absq; causa bo-
nas appellant. Is uero simulatq; rescuiit, ascito e congerroni-
bus suis uno duntaxat, non dicam accurrat, sed prorsus aduo-
lat, idq; adeo nocte fere concubia, quod interdū agre liceret
abesse, præsertim quod nuper in administrationem Reip. uo-
cato, omnia popularius, ac studiosius essent obeūda. Eius no-
ctis minima portio somno tributa est. Vix dum diluxerat cō-
surgitur, reditur ad literatas fabulas, mox cœli serenitas ad
prodeambulandū inuitat. Obambulatur, ac loci situm, regio-
nisq; faciem hospiti demōstro. Ibi forte fortuna in diuerticu-
li ponte consistentibus, de improviso Iodocus Medicus, uir
cum primis humanus, atq; eruditus, una cum Guilhelmo Cōs-
rado, eius urbis ciue primario, de uia nobis sese ostendit. Erat
huic, haud procul a nobis prædiolum rusticanū, quo uir pru-
dentissimus recipere sese solitus erat, quoties eum urbis, urba-
norumq; negotiorū cœpisset satietas (nam apud suos summo
magistratu subinde fungebatur) quoties fluctus illos ciuiliū
causarum uoluisset paulisper effugere, quoties nugari liberis
us, atq; (ut ait Flaccus) discincto ludere collubitū esset. Porro
perpetuū hoc tempus, quod ruri agebatur, aut ille apud nos
aut nos apud illum eramus, tum quod hominis & comis, &
eruditi consuetudine delectabar, tum quod essent mihi quæ-
dam communia cum illo negotia. Is ubi nobis cōspectis, suo
more blandius arrisisset, mox ego. Quo tam mane, inq; fugis-
tiue. Male (ita me deus amet) cum Rep. agitur, quæ tibi sit tra-
dita, qui tanq; lusciniā quædā nemoribus nihil anteponis, ur
A ij

hem non secus q̄ caueam odisti. Quid x̄ rure consuli, q̄d tibi
cū hoc otio, homo hoīm qui uiuūt turbulentissimē? Ad hæc
ille exhilaratus, prorsus iquit, tuis delitijs in uideo, homo ho-
minū qui uiuunt foelicissime, qui dū nos miseri turbulentissimis
illis negotiorum undis sursum ac deorsum iactamur, otio-
sus interim, ac uacuis, cū tuis camoenis obābulas & animū
oblectas, nunc cum amiculo quopiā, quicquid libuit gariens
nunc cū ueterū scriptorū aliquo cōfabulās, interdū poeticam
aliquā cantilenā modulās, nonnuncq̄ chartis, ceu fidis fodalis
bus cōmittens, quod aīo uersaris. Quo minus miror, si nobis
persæpe uocātibus, tu a tuis istis memoribus in urbē extrahi
nequeas. Hic ego. Næ tu, inq̄, nō paulo minus desipis, q̄ tui
collegæ, qui istoc sis aīo. Quod si tuæ te Sirenes sinerent, cupi-
ditas atq̄ ambitio, mirū ni istos fluctus plane cū totis urbibus
facile contēneres. Sed dū parū optimatē uideri pudet, parū re-
cte quid ad iucundā uitā sit optimū eligis. Tū ille. Nō ita pro-
cul, inquit, a scopo tuo aberrat oratio. Atq̄ utinā inficiari li-
ceret quod dicis, sed excutiā me fortassis aliquando & Scipio-
nē illum tuum, quē mihi prædicare nō desinis, imitabor. Ve-
rum interim cum per dies aliquot ferias a negotijs futuras sci-
rē, & hari forte uespertinus occasus serenitatē polliceri uide-
retur, sub aurorā rus me cum tota familia contuli. Simul autē
et Battū ituitus, ex insidijs se proferētē. Et unde, iquit, tu huc
aut quinā cedo tā mane, qui nobiscum heri ad multā usq̄ no-
ctē potaris? Hic Battus homo ad iocos factus. Mirari, inquit,
non debes, si nocturnum compotorē tuum mane ruri offens-
das. An ignoras quanta soleā esse noctua? Adest qui me Dæ-
dalum fecit. Apud nasonē cuiusdā pedidus timor addidit alas,
mihi amor, alas plusquā Dædaleas assuit. Atq̄ interea Guile-
helmum conuiuens, subindicabat. An tu putas fieri potuisse,
ut Battū a tā desiderati capitis cōspectu tenebellæ illæ remo-

ari possent, quas leuioribus etiam in rebus saepenumero for-
titer contēpsit. Arrisit consul, conscius Battum in prima ados-
lescentia, ad furtiuos puellarum amores fuisse propensum, a
quibus tamē mox auocarunt literæ. Porro ubi de Guilhelmo
sensit consul, continuo ipse quidē cum medico de rheda des-
cendit, uxore uero cum sua pompa (ut aiebat) in uillā pramis-
sit. Hic ego, An non, inquā, de nostro rure perq̄ maligne sen-
tis, qui tātum puellarum gregem tecum apportaris? Quid ita
respōdit ille: Quia satis apparet, inquā, tuo iudicio, neq̄ Pieri-
dum, neq̄ Charitum, neq̄ Dryadum, neq̄ Naiadum ullā in no-
stris uersari nemoribus. Immo chorum, iquit, facere uolui, &
uestras semideas cum his humani generis Nymphis coniun-
gere. Sub hac Batto paululum seducto, familiarius i aurē: Sce-
lerate, inquit, cur non passus es me Icarum tuum tecum huc
aduolare, præsertim cum scires me non minus te ipso hoīs uī-
dēdi desiderio teneri, idq̄ adeo tua opa. Primū, omē terreat,
inquit. Deinde, ne dolo dicā, inuidebā tibi tā opiparā uolupta-
tē, ipse adhuc famelicus, expletus, tum deniq̄ sodales aduoca-
sem, quare (ut ingenue fatear) nunc quoq̄ uenisse te submole-
stum est. Vereor enī ne hō negotiosissimus, qui nō solum ut
Cacias quispiā attrahas negotia, uerum etiā ultro sequētia fur-
gientē, nusq̄ nō tecum circumferas, otium nostrum nō nihil sibi in-
terturbaturus, Iodoci quoq̄, quē tecum adducis, tetricā philo-
sophiā odimus. Nos perpetuū hoc tridui meris nugis, liberrī-
misq̄ susurris transigere decreueramus. Quid inter hæc nobis
cum fascibus, aut quid cū supercilio philosophorū? Tū cōsul,
Imo, inquit, in tēpore adsumus, una nugabimur oēs. Nā &
Iodocus qcquid sæuioris philosophiæ uxori cōmisit (habe-
bat aut submorosā) & ego cōsulē domi reliqui. Quæ cū risisse
mus. Agite, iquit, Batt, si fidē datis ita futurū, recipimus uos
i gregē nostrū. Deinde, cōsalutato Gu, proximus obābulare nō

sine varijs (ut sit sermonibus, de regionis situ, de solis natura, de coeli salubritate, de calamitate nostrae Hollandiae, tandem (ut solet in huiusmodi fabulis alio sermo incurrere) in ueterem quidem illam, sed prorsus iustissimam nostrorum temporum querelam incidimus. Quarebamus non sine uehementi admiratione, quae tam uasta calamitas, tam uberem, tam florētem, ac laetam optimarum artium frugem dissipasset, quod tam durum, & immane proluuium, omnes prope ueterum literas olim purissimas, tam turpiter confundisset. Qui fieret, ut praesicos scriptores tam immenso interuallo sequeremur, ut quae nunc doctrinae tenerent arcem, pauculis quibusdam exceptis uix idonei uiderentur, qui cum praesicorum mulierculis, aut pueris elementarijs, in palaestra literaria possent decertare, & qui nunc imperatores exercitum ducerent, apud illos ne inter gregarios quidem milites ascribi mererentur, qui nunc disciplinarum clauum moderarentur, tunc ne in sentina quidem locum inuenissent. Ac medicus quidem, homo promptae facundiae, sed astrologiae mire deditus, cui nihil non tribuebat, alioqui uir pius ac probus, totius mali causam in sidera rejicere moliebatur, permulta in eam rem differens, cum acute, tum etiam probabiliter, ab his rerum humanarum uicissitudines proficisci, hinc orta, atque extincta rursus imperia, hinc regna aliunde alio translata, hinc toties immutatos mortalium animos, mores, habitus, studia, fortunas fluxisse docebat. Syderum certas quosdam esse uices, nec uim omnibus eandem, alia studijs amica, alia rursus infensa. Ita fieri, ut illis imperia uicissim alternantibus, studia quoque inuicem modo frigere, modo uigere, modo iacere, modo in precio esse contingeret, & ab orbe condito prope repetens, singularium aetatum mutationes, magna admiratione memorariae collegit. At consul non improbatius usquequaque, quae disseuerat medicus, literarum interitum multis coniecturis, in Chri

Christianam religionem conferre nitebatur. Non quod de hac parum pie sentiret, cui & si quis alius erat addictus, sed quod ab hac crederet ansam esse porrectam. Videbāt exordia nostrae religionis non a philosophis, nō ab oratoribus, nō a dialecticis, aut mathematicis, sed a simplicissimo Christo nata, ab idiotis apostolis propagata. Proinde mundanas disciplinas priscae religionis cultores, ut rem Christo inimicā horrebant, & pulchrum habebatur, nescire prophanas literas, neque minus laudis erat, negligenti philosophiā Aristotelicam aut Platoniciā, quā contemnti regna, calcanti diuitias, spernenti uoluptates. Quicquid enim mūdus suspiciebat, hoc fastidijt religio, cuius studio uehementi magis quā sapienti, & immodico quodam aduersariorum odio, cum quibus adeo sibi nihil uoluerunt esse commune, ut uel optima relinquerent, neglectae sunt disciplinae liberales, nihilo prudentius agētibus, quā si Gallus odio Britannorum mallet nudus incedere, quam panno apud Britannos texto uestiri, aut si Britannus mallet siti disrumpi, quam uinum bibere apud Gallos natum. Et fortassis erant, qui simpliciter errantes, negligerent studia literarum, erant & qui laborem fugientes, inertiam suam honesto religionis nomine praetexerent, quādo sub nulla umbra melius tegitur iners otium, & segnis ignauia. Nonnulli fortassis, & haud scio an multo maxima pars, nō alia de causa oderūt bonas literas, quā quia non didicerant, & pigebat simul ac pudebat discere. Huc adiuuerunt primū tyranni quidam, qui Christianis scholas praecludebant, existimantes fore, ut religio destituta doctrinae, facundiaeque praesidijs, sponte sua confenesceret, & tandem aboleretur. At cum sentirent se per aduersarios eruditionis, & eloquentiae praesidijs urgeri, coeperunt & ipsi eisdem armis, ac telis communire sese, ut hostem suo (quod aiunt) gladio iugularent. Deinde, secuti sunt homines impense pij, qui cum anis

B

maduerterent ex ethnicorū libris, nehemēter adamatīs ob eruditionis splendorē, & illecebrā eloquētīā, hauriri etiā nōnihil paganīsmi, iamq; sic ubiq; propagatam eē religionē Christianam, ut eorum librorum usus, nō magnope desideraretur ad cōfutandos aduersarios, huc incumbabant, ut extincta superstitiōe Iudæorum & Ethnicorum, simul & literā & liguā tollerētur. Fortassis & illud perspexerunt, nō optīe cōuenire purā religiōi, & perfectā doctrīnā. Pietas fide nititur, eruditio uestigat argumētis, & rē in quæstionē uocat. Postremo fit nescio quo pacto, ut minus tractabiles sint eruditi, q̄ idiotæ. Atq; hinc est, quod abbatum uulgus hodie nihil magis cauet q̄ ne monachi altius penetrent ad bonas disciplinas. Malunt enim ouibus, q̄ hominibus iperare, nec ob aliud malunt, nisi quia facilius est. His rebus factum est, ut neq; studijs suis honos haberetur, & optimi quicq; libri unici literarum custodes aut data opera perderentur, aut neglecti interirent. Mox eo deducta res, ut turpe etiam sibi ducerent p̄cipēs, ac p̄sides scire literas. Ne tamē oīno cæca eēt hoīm uita, si nulla extaret eruditio, oīs cura, professioq; literarum in monachos est relegata, a quibus aliquādiu nō oīno pessime tractatæ sunt. Mox cum hi quoq; supercilio turgidi, ad loxum sese uerterēt, neglectis linguis, neglecta antiquitate, nata est, nescio quæ perturbata doctrīna, & prorsus inerudita eruditio, qua nō solū humanæ disciplinæ, uerū etiā ipsa theologia miseris modis uitiata fuit. Hæc aliāq; in hanc sententiā cū differuisset cōsul, Guilhelmus tū plurimis coniecturis, tū grauissimorū scriptorū autoritate sese moueri dicebat, ut oīm rerū senium quoddā esse crederet. Mundum uniuersum, et quicquid hic gignit mūdus, sua quadam iuuenta subolescere, ac rursus posteaquā ad summū uigorē suis auctibus peruenerit, tandē ad senium uertere, ac sensim in deterius prolabi, Cybelen illam deorum p̄æ

rentē iā sterilefcere, & quæ olim iuuenes deos gignebat, nunc
longo pariendi uſu effœtā, uix homines producere, huc enim
referebat ænigma huius fabulæ. Nō pauca in hanc ſententiā,
& e priſcis illis theologis, noſtratibus tamē, adferebat, ſed quæ
ad rē non admodū pertinet, ut hic uerbosa oratione recenſeā.
Breuiter eo euasit, ut noſtri temporis hoīes, ingenio minus ua
lere diceret, q̄ ueteres illi ualuiffent, naturamq; quali ſenſcē
tem, quæ olim uō corpora modo præſtantiora, uerū etiā inge
nia magis (ut ita dicā) maſcula, foelicioraq; producebat, nūcho
mūciones, ut puſillis corporibus, ita ingenijs nō paulo deterio
ribus generare. Itaq; demū fieri, ut quæ ueteres inuenire po
tuerunt, nos ne percipere quidā poſſemus inuenta. Cuncq; illi
mirabilē doctrinæ uim cū eloquentia pari coniunxerint, nos
alterum etiā horū parū foeliciter tentare. Quæ cū admirarer,
quædam quali declamatoria ratione adeo ſcite a ſingulis diſ
putata, ut mihi nemo nō conſeſſa dixiſſe uideretur. Battum
meū iam dudū dicturientē animaduerti, ac neſcio quid ſecum
parturientē. Erat enim ut ingenua quadā dicēdi libertate, nō
ſine dicaci uehementia præditus, ita non ſecus ipſe barbaris, q̄
illi literis inſenſus, adeo ut ad occurſus horum frequenter, aut
nauſearet, aut incandefceret, uonnunq; uelut omen infauſtū,
mutata uia declinaret: Hunc igitur cæteris expectantibus in
tuitus, Dormis, inq; Batte, & iā Battus nō es. Vides ne iam du
dū equū in planiciē ſuā prouocari? Arriſit ille, & mouit caput
Mox ut magis etiā hominē excitare, rogabā, ecquid iſta pro
barētur. Tū ille uultu, quo ſolet, faceto: Perquā magnifice qui
dē dixiſtis oēs, inquit, uerū interī promiſſa nō præſtatur fides
Cōuenerat, ne qd præter nugas ageretur, & in mediā philoſo
phiā repēte icidimus, quāq; ueſtra iſta uel iratū me nō nihil de
lectarūt. Verū quid noſtræ ceſſatiūculæ, cū iſtis tā ipeditis, ut
uix Chryſip. etiā ipſe, aut Carnead. & ieiunus, & illeboro pur

gatus expediuerit, Nam tu quidem Iodoce, ita philosophū do
mi reliquisti, ut astrologū nobis attuleris, & tu ita consulem
posuisti, ut philosophū (si superis placet) indueris, Dionysium
opinor, illū Syracusanum imitatus, quācūq; quod attinet ad sen
sentias, nemini uestrū prorsus accedo. Atq; interim ingenū
& eloquentiā miratus sum potius, quā iudiciū. Alius enim
innoxia sydera uocauit in crimen, alius optimam religionem
pœnæ ream egit, alius naturæ, nescio quā, senectā causatus est.
Iniquissime (quātū ego quidem sentio) omēs. Quale enim est
obsecro culpam hoīm in res ipsas reijcere? Et quod nostro ui
tio commissum est, quouis relegare potius, quā culpā nostrā
agnoscere? Quod si studio nobis est, malorū causam, quæ ne
gari nō possunt, a nobis depellere, quin quicquid in uita mor
taliū accidit malū, in Aten Homericā reijcimus: quemadmo
dū apud eum poētā facit Agamēnon & Iupiter. Vtq; Chri
stianorū uulgus, quicquid sua stultitia designant, in cacodæ
monē autorem, & instigatorem reijciunt. Quā fenestrā si pati
mur aperiri, quid obstiterit quo minus posthac, libidinosus iu
uentā, avarus ac sordidus senectam, ambitiosus fortunā, iracū
dus corporis temperaturā accuset? Quin ego omīssis ambagi
bus, istius rei autorem, quē cœlo terraq; quaritis, uel indice, si
lubet commōstrabo: quod ut faceret flagitantibus nobis, con
sulem digito designās. Tute, inquit, si nescis, istius autor es ma
li, in tuum caput omīs hæc culpa refunditur. Cui cū Resp. suas
fortunas omēs, suam salutem, dignitatē, amplitudinē, denique
quo nihil habet charius, suos liberos in manus dederit, tu tam
pestilētes hoīes in ciuitate sedere, quid aut dixi sedere, imo re
gnare sinis ipune. Cūq; cōsul admiratus interpellasset, Quos
tandem istos ais tā pestilētes. Hos, inquit ille, a fellos Arcadie
eos, siue mauiis Andronios, quos publicis ī ludis, ī quibus op
timæ literæ tradi debuerant, impudētia pluitq; asinina passim

audis non loqui, sed rudere, qui magna (ut est apud Fabium)
confidentia atq; autoritate, stultitiã suã perdoceat, qui se ob
eã rē ludo literario præfectos, immo adeo natos arbitrantur,
ut nos quicquid est bonarũ literarũ, dedoceãt, ut omnibus su
am inculcẽt inscitã, ac sui siles reddãt. Simulq; permultos no
minabat, qui id tẽporis insigni stoliditate nobiles habebãtur,
cũ quibus mōstris Batto continuũ, & irrecõciliabile bellũ e
rat, donec publicũ eius urbis ludũ moderaretur (nã hinc ad se
cretarij munus erat ascitus) quorũ ego noĩa prudẽs supprimo
siue quod hoc ipsum famæ illis inuideã, dignis q; sempiternæ
obliuiois tenebris sepulti iaceant, siue quod nolim meas char
tas spurcissimis nominibus inquinari, præsertim cũ huius ge
neris maximus ubiq; sit numerus, ut semper fuit pessimarũ re
rũ maxia fœcũditas. Hiscine, inquit, beluis miseri ciues sua uis
cera cõmittunt, his clarissimi p̄cipes liberos suos credũt, his
generosissimis ingenjs p̄diti adolescẽtes, & ijde bonarũ ar
tũ auidi cõmittuntur, quos ex indoctis indociles, ex stultis in
sanos reddant. Hæc, inq; in tua Rep. fiunt, te ciue te p̄imate,
te cõsule? Priuata, atq; adeo minimi momẽti negotia, mirũ est
quãta uigilantia curẽtur, hæc pestis & publica & tanta, quãta
in Rep. nõ queat ulla maior existere, negligitur, immo foue
tur. In alios fontes, qui uel paulũ aliqd priuati dãni dederint,
perq; se uere animaduertitur, hic ære mulctatur, ille uapulatur,
alius ob æs alienũ ultra diẽ prolatũ, in carcerẽ detruditur, alius
in exiliũ eijcitur, alijs ob inuolatũ poculũ, aut nũmorũ pauzil
lulũ, laqueo guttur frangitur. In his & huiusmodi ualet disci
plinæ seueritas, ualent leges, uigilant magistratus: & eũ q; libe
ros uestros, quibus (ut par est) nihil habetis antiquus, nihil dul
cius, unicã Reip. spẽ, tã indigne corrupit, nõ eijcitis, nullo sup
plicio dignum ducitis? Capite plectitur, qui equum abduxit,
& qui tot tam chara ciuitatis pignora prodidit, immo perdit.

dit, eū nō iugulatis: In eū qui equū conductū fecis, q̄ debuit
habuit, ex legibus est actio, & filij male tractati, nulla est actio
Si uillicus hic tuus, huius uicinus felicē agrū, tritici feracē, ziz
zanijs ac iuncis consereret, dic mihi te queso, quid faceres: Ni
mirū eijceres, ī ius uocares, dāni dati r eū ageres: & nullo sup
plicio dignus uidetur, qui felicē ac generosam puerorū indo
lē, ita imperitiæ spinis ac uepribus occupauit, ut nō sarculo, ac
ne incendio quidē repurgari queat: Qui in feriēdo numisma
te, paulū mō aliquid fraudis admisit, horrēdis exēplis poenas
legibus dare cogitur, at qui pueros in suā fidē acceptos, pro
liberalibus & saluberrimis literis, nil nisi meram stultitiā do
cuit, p̄mio dignus uidetur: Nec alia ī re sunt, uel oscitatiores
infeliciores, summi etiā principes. Adhibētur multi qui pra
gustent cibū, nō adhibentur qui dispiciāt, quid in animū ac
pectus illotū infundatur. Periclitatur medicus aut chirurgus
si parū accurate tractauit, animū tam multis imperaturū: Non
temere cōmittis equū curandū, ac fingendū, nec circūspicis,
cui credas fingēdū filiū: Quasi patris officio functus sis, si mo
do genueris, ac nō multo maxima pars sit officij paterni, recte
instituire quod genueris. Quid enim refert bene natū esse, ni
si ad naturā accedat honesta educatio: Nō cuius credis colē
dum fundū, cōsulis probatos agricolas, longocq; rerū usu pro
batos, & filiū praeceptorī traditurus, ex ptochotyranis istis
quempiā in consiliū adhibes, & uia, q̄ ille caecus tibi monstra
uerit, ingrederis: Ex horum sentētia quemlibet scholae publicae
praeficis, quorū iudicio uon debebas stabularium asciscere:
Nihil ē filius regno, q̄ ludī literarij moderator, & his tyrā
nidē permittimus in liberos, quos si nosse, nolles iperare ca
nibus tuis: Magno conducitur, qui iuuentutem uerberibus,
ac minus excarnificatam, doceat & scire nihil, & sibi uideri
nihil nescire, quin saepenumero sit, ut mores istorum nihilo

sint meliores literis. Quantū autē flagitiū, primā illā ac felicis-
simā ætatē, bonis disciplinis a natura datā, ijs inficere, quæ aut
maiore labore post dediscenda sint nobis, aut magno nostro
malo tenenda. Tria sunt unde potissimū rerū publicarū salus,
aut etiā pestis mihi pendere uidetur, a principe recte aut se-
cus instituto, a contionatoribus publicis, et ludi magistris. Sed
huius postremi par erat potissimū curā agi, quod ludi magis-
ter primū innoxia, ac rudē ætatē curat, quæ sibi nondum po-
test prospicere, deinde optimæ spei annos, qui & fugiunt or-
cyssime, & redeunt nunquam. Apud romanos olim atrocis-
simo supplicio necabatur, qui nō ex usu publico gessisset in-
perium. Vtinā extaret similis aliqua lex, quæ in perniciosos
pueritiæ moderatores dignum aliquod exemplum statueret.
Nūc honos etiā isti beluæ, & sic merito, datur ex publico mer-
ces. Quin tanta pestis publicis manibus potius discerpitur?
Cur nō in solas terras aliquo deportatur? Cur tu consul Camil-
lum tribunū illū militarē nō imitaris, ut quē admodum ille fi-
dei magistrum, nudato a tergo corpore, uinctisque manibus, pu-
eris iisdē, quos hostibus prodiderat, flagris in Faliscorum ur-
bē redigendum tradidit, ita pari pompa pueritiæ corruptores
istos ex urbe tua cures exigendos? Miraris interire literas, cū
cerdones, imo caudicē, ludos teneāt literarios? Miramur an-
tiquā eruditōnē iā olim degenerare, cum doctoribus ipsis ni-
hil sit idoctius, magis equidē mirarer, ni sic eueniret. Quæ sote
quid a rudi præceptore possit expectari, nisi rudior discipulus
Atque ut est in uetere prouerbio: Quid a malo coruo, nisi ma-
lum ouium? An hic uerum nō est quod scripsit Horatius,

Est in iuuenis, est in equis, patrum
Virtus, nec imbellē feroces,
Progenerant aquilæ columbam,
Fortes creantur fortibus.

Atqui fieri uidemus, ut filij nō sp referāt corporū uitiā, quæ
erant in parentibus. Noui ipse fratres aliquot, cæco patre, ma-
tre clauda natos, quorū nemo tamē cæcus esset aut claudus.
Cæterū ubi animus in animū transfunditur, & ingeniū ab inge-
nio formatur fieri nō potest, quin discipulus referat præcep-
torē, uelut animi parentē. Quid hic sydera & cœlū innoxiiū cri-
minamur? Quid immerentē naturā incusamus? Quid salutife-
ra cōmeruit religio, ut in tantā inuidiā adducatur? Tu mō ad-
uigila, ut parētur idonei p̄ceptores, dēt opā p̄cipes, ut sit hos-
nos bonis, literis uidebis nimirū neq; sydera neq; ingenia nr̄s
seculis, imo nec regionibus adeo defuisse, tãetsi non inficior,
uix aliā reperir̄ crassiorē, quod ad literas dantaxat attinet. Qd̄
si ipsi nobis (ut facimus) defuerimus, frustra uel uniuersum ar-
rideat cœlū, apud nos fatales illi cometæ sunt, qui suo afflatu
pestē inuehunt optis studijs. Nihil itaq; miror extingui literas
quas certatim oēs cōtendunt extinguere, uindicare perpauci.
Vere dictum est, Honos alit artes. Et illud,

Sint Meccœnates, nō deerunt Flacce Marones.

Vbi nunc honos literis debitus; ubi locus expolito ingenio
dignus; ubi fructus, quē lōgos egregiosq; labores cōsequi par-
fuit? Qui hodie professione religiōis sese uenditāt; cōsummatā
pietate arbitrāt̄r nihil scire, ac maxia ex parte aut quæstui ser-
uiunt, aut uētri, eccl̄iæ procures. Epicurū fere q̄ Ciceronē ma-
lūt imitari. P̄cipes quorū liberalitate studia literarū & prouo-
cari solēt, & foueri, nō Platones iā, sed Gnathones sibi asciscūt
Munera ferūt, moriōes, palpōes, uoluptatū architectū. Pluris ē
q; canē bellū adducat q̄ q; librū eruditū porrigat. Sacerdotiorū
ampli census aut uenalia sunt, aut malorū obsequiorū premia
Ad abbatias, certasq; dignitates, stupidissimi quicq; potissimū
irrupunt. Queritur Satyrographus, quod diuites tantum ad-
mirentur, laudentq; disertos, ut pueri Iunonis auem. At hos

die probro est scire literas: Nusquam magis regnat, quam apud nos pestiles hoc hominum genus, quos merito pthochotyranos dixeris, hi rerum omnium censuram sibi uedicant, praesertim apud stultas atque etiam impudicas mulierculas, & apud imperitam multitudinem persuadent egregij sycophantae haeresim esse, scire graecas literas, haeresim esse, loqui quo more locutus est Cicerone. Et quis tandem sani capitis cupiat sese tam diuturnis macerare laboribus, sine quibus nec mediocris literatura paratur odium denique summamque inuidiam praemij uice reportaturus? Iam porro fac citra conatum, eruditionem dormienti contingere, quis non malit uel in ultimas Indiae solitudines profugere, quam hos literatorum simios ferre? Equidem priscorum hominum more, quos e truncis arborum natos finxit antiquitas, non paulo melius inter pecora uitam transigere, quam inter brutorum omnium brutissimum genus, quibus apud nos mihi differre uidentur omnia, qui pari soliditate, & suam rusticitatem admirantur, & alienam doctrinam continent. Sed inter has beluas uerius, quam homines nullum odiosius, aut pestilentius, aut Musis omnibus infensius, quam isti quidam religionis larua personati, de quibus modo dicere coeperam, qui uenerando cultu, simulataeque sanctimoniae specie, non mediocre auctoritatem sibi pararunt apud idiotas, praesertim apud mulierculas, quarum & stultitia abutuntur, & libidini fortiter succurrunt, tauri egregie obesi, neque uulgariter mutoniati, hos adhibent in consilium, & si non adhibeant ipsi qua sunt impudentia, ultro semet ingerunt, uolentibus, non lentibus. Consultitur igitur camelus de saltatione, de catione asinus. Quid enim aliud fit cum Minorita, aut Iacobita, aut Carmelita, uelut oraculum consultitur, cui puer ad optimas disciplinas destinatus, formandus tradi debeat, quibus rationibus, & auctoribus instituendus sit non aliter quam Demodocus ille Platonicus consulebat Socratem. Ibi mihi consultor ille stupidus, ac su-

pciliosus, nihil Socratis referēs præter uultū et aurinū intus
tum mira seueritate, cū primis deterret a lectiōe poëtarum,
Porro bliteis istis poëtae sunt, & Quintilianus, & Plinius, &
Aulus Gellius, & Ti. Liuius, breuiter quicunq; latine scripse-
rūt, adeo nō intelligūt qd sit poetice, q̄ poëtriā uocare solēt
ut nec poëtae q̄ sint, aut dicātur, intelligāt, Vestigiabus ipsi
īgressi sunt, cōmōstrāt, hoīes ex mera barbarie nati, simul &
educati. Aliusiubet edisci psalteriū, alius cēset liguā latinā pe-
tēdā ex prouerbijs Solomonis, alius uocat ad īsulissimū auto-
rē Michaelē Modistā, alius ad Māmetrectum, alius ad Catho-
licon, ut quisq; infectus est, ita dant alijs cōsiliū. Deinde, si
quē nouerint præceptorē, tā insigniter asinū, q̄ ipsi sunt insig-
niter hypocritæ, ad eū mitti iubent miserrimos adolescētulos
Nec difficile persuadent, primum idiotis, deinde callidissimi si-
mulandæ probitatis artifices, postremo uulgus hoīm fere de-
terioribus acquiescit libentius. Contra, si quē olfecerint, pol-
tius eruditum abominantur. Caue, inquiunt, poeta est parum
Christianus est. Hæc nusq; nō instillant auribus hoīm in con-
sionibus, in quibus regnant, populi stultitia freti, in priuatis
colloquijs, in arcanis illis cōfessionibus, in quibus sibi dii uidē-
tur. Quē inter hæc portēta nō pigeat uiuere? Cui nō lubeat
& ultra Sauromatas & glacialē Oceanū fugere, si modo uete-
rum illorum & modestiā, & eruditionē cum huius nostri se-
culi, tum arrogantia, tum inscitia cōponat. Sed longā et inanē
querelā ingredimur, in te, ut dixi, oīs ista culpa recidit, qui si
istos & indoctissimos doctores, & inconsultissimos consulto-
res, uel eijceres, uel quod illis esset dignius, culcis insutos, ci-
micibus ac pulicibus differtis, in mare uicinum præcipitares,
ad quiduis supplicij deposci nō recusarim, nisi mirabilē erudi-
torum hoīm prouentum propediem cernas efflorescere. Qui-
bus cōmemorandis, cū Batt. uehemētius incādesceret, nā hō

alias placidus ac lenis, hic sibi temperare nunquam potuit, sic adama-
bat bonas literas. Subridens consul, Quo supplicij genere perde-
di sunt isti Batte, inquit, post consultabimus, ego si Iupiter esse
omnes in asinos uerterem, & camelos. Sed inter probe uideris in-
telligere, me hic prout adeo, quod tanta ista libertate in me ausis uti,
tamquam cum Corado tibi res sit, non cum consule, uerum ego te uicissim pa-
teris, criminabor quod tuum officium preterieris. Si quidem tuum profus erat, quod
publico munere fungereris ista tam nefanda, ad consule ac senatum
referre, nisi forte frustra sedes in consilio, certe tuae partes erant, mo-
nere Haec in deo consul, ut magis etiam inflamaret ardere. Tu Batte
De referendo mihi narras impudens, quasi ista in re non omnes
Herculis labores susceperim, imo prope uicerim. Meminisse
te scio, quantum male falsus dissimulas, cum ante biennium fere re-
uersus a Lutecia Parrhisiorum, administrationem ludi literarum sus-
cepissem, quod ibi Augeae stabulum repperim. Deum immorta-
le, quas nugae, quae somnia, quae ludibria, quam barbarie, quos sen-
tes, quam fecerunt infelicissimis adolescentibus inculcauerunt illi, qui ante
te me nihil scire docuerunt. Tu re quidem ipsa Fabianum illud nisi-
mum approbauit, non paulo molestior est dedoceri, quam docendi
labor. Nam simulatque zizania illa, ut erat necesse, instituisse re-
uellere, dictum mirum, quam amarum odium, quam deuoto agmine, quam gla-
diatorio animo sint coorti in nos illi imperitia magistrum. Age, quod un-
quam in tua Re, uidisti ea seditione turbulentiore. Incitauerunt in me de-
clero simili demetia imbutos, quae maxima multitudo est, tum op-
pidi primores, quorum animi autem adhuc rursus sapiebant, praeterea iu-
uentum maiores plerisque, quorum pietatem religioso metu sollicita-
bant, ut filiorum pudori mature consulerent, incederunt et fabros, ful-
lones, cerdones, pharmacopolas, mendicos, mimos, blatero-
nes, aucupes, piscatores, esedarios, cataros, coquos, factores
hauulos, a quibus non perinde ingenio differunt atque cultu.
Ad haec tonsores, lenones, lenas, aniculas, Et quos non. Vult

gi infirmi partem multo maximam, id quod neutiquam ardui erat negotij, tum quod per se sit irritabile vulgus, tum quod pro insita stoliditate literas habet inuisas, tum quod pari temeritate absurdissima quæque perlibenter, & miratur, & tuetur, Sed dum uirtutem prosequamur. Hi uero tantis copijs freti, passim in medietas atque atroces uoces iactabant in fore, in cōpationibus in, officinis, in conuiciis, in lustris, publice, priuatim, ebrj, sobrii, dictitantes externum hominem, nescio quem, nouam quædam hæresim serere, optimos illos autores, Alexandrum, Græcistam, Ebrardum, Modistam, Breuiloquum, Mammetrectum, Catholicontem, quibus & aui, & proaui ipsorum doctissimi euasissent, nunc indigne extrudi inaudita quædam, atque horrenda æthnicorum induci portenta Flaccum, Maronem, Nasonem, iuuenibus iam nihil, nisi de amando præcipi, ea pueris inculcari, quæ ne grandibus quidem scire fas esset, Nisi quæ primùm prospectum fuisset, actum est de religione Christiana: Antichristi sæculum iam, aut adesse, aut certe quæ proxime instare. Venisse enim doctores, qui blâdirentur istis, quibus aures essent nouarum rerum auditate prurientes, quicquid iuxta Pauli uaticinium, a ueritate auocarēt, ad fabulas traducerent adulescentes. Vidisti ipse, testis in eo tumultu, quæ tu Herusalem præstiterim, quot leones, quot fures, quot Stymphalidas aues, quot tauros, quot Antæos, quot Geryones, quot Diomedes, quot Nessos confecerim, ut Cerberum e latebris illis, ubi exagues umbras territabat, extractum caelo ostenderim, quæta uirtute Lernæam hydræ, fecundam suis mortibus igne græco uix tandem extinxerim, & haud scio an aducspiret pestis illa omnium perniciosissima. Urbis uestre Pompeius, quicquid ille Midæ quidem similior quam Pompeio, quid moliat, haud me præterit. Tot unus monstris obiectus, non cessi tamen, imo peruicaci, istis quibus sanior erat mens, persuasis, cæteris clarissima ratione confutatis, contemptis nonnullis. Quæ cum Battus dixisset, Moriar

inquit Guilhelmus, ni tui mi Batte non supplicatione modo,
uerumetiam triumpho dignissimus es. Nam si non ille rha-
psodus apud Platonem, quod unum Homerum laudibus ex-
tulisset, meritum se iactitat, cui eius poetæ studiosi coronam
auream reponerent, tu uero qui uniuersam prope literaturā
contra tot portenta strenue defendisti, quanto dignior es, cui
musæ, aut etiā Apollo, laureā triumphalē imponat, aut certe
qui in omnibus musis stes aureus. Ad quē iocū cum arris-
sent cæteri, Battus quoq; ilarior. Age, inquit, rideor Hercules
& uobis Pyrgopolinices quispiam uideor, tamen qualis qua-
lis sum, quod potui sum conatus, quod si Guilhelme huic ani-
mo tua lingua eruditioq; fuisset adiuncta, melius fortasse cū
literis ageretur. Tum consul, Age, inquit, Hercules, quid si tibi
pro rebus fortiter gestis triumphum decernamus, & quidē
speciosorem, q̄ unquam uel Paulo Aemilio, uel Pompeio
contigerit. Cras niueis equis uectus, urbem laureatus ingredi-
eris, plaudentibus utrinq; uniuersis bonarum literarum stu-
diosis, barbari duces, tua uirtute domiti, reuictis, ut digni sunt
post tergum manibus, triumphalem currum antecedēt, uicto-
ri populo supplices manus ostendent. Miles uictor, a tergo
imperatoris laudes cantabit, præda circumferetur, trophæa fi-
gentur Phœbo, nouemq; sororibus opima spolia dicabuntur.
Quid quæris? deum te facimus, ut iam non alter sis Hercules
iuxta, puerbium, sed prorsus ipse sis Hercules, quid unquam
simili promeruit ille? uerum ea lege, si hoc prius feceris quod
uictores facere consueuerunt, ut rerum abs te terra, marique
gestarum, & totius certaminis huius rationem nobis luculen-
ta oratione exponas, quod etiā ut triumphum tantum contē-
nas, recusare tamen nequaq; debes uel nostra causa, qui tan-
topere id flagitamus, uel literarum amore, quibus scio tibi nis
hil esse antiquius, uel deniq; Reip. causa, in quā tu nuper rece

C

ptus, sollicitudinē illi, & pietatis officiū debere cœpisti. Nā qđ
tu me modo insimulabas, quid me posse censes unū inter tot
hoīm capita longe aliter sentientium? An me uis (quod dici
solet) aduersum stimulū calces; præsertim cū nec mihi ipi satis
dū sit hæc cōfirmata snīa, ita nonnunq̄ istorū disputationibus
labefactor, ut partes uestras uix satis tutari queam. Et quod
nunc quidē serio dicendū sit Batte, si uera sunt, quæ mihi de
tuis endoxis, adoxis, amphidoxis soles disputare, nō minimā
profecto turpitudinis partē causa uestra uideatur obtinere, nō
apud uulgus modo, uerum etiā apud literis æquiores. Nā sunt
uestri autores, ne mētiar, primū ethnici, quod tamen utcūq̄
poterat defendi, deinde cognitu perq̄ difficiles, quod ipm nō
paucis odiū parit, postremo, quod est grauissimū, lasciuī, imo
etiā obscœni. Nunc accipe rē: Christianos autores eijcitis, indu
citis Ethnicos, notos expellitis, infertis ignotos, ueteres extru
ditis, producitis novos, faciles tollitis, obscuros nobis obijcitis
deniq̄, quod est caput, castos interdicitis, lasciuos iuuenibus
pponitis. Quid oris tum eē mihi credis, quoties consulē me ro
gāt mei ciues, num ideo ludus sit in urbe publicus, ut iuuenes
meretricios perdiscant amores, & perinde quasi parē ipi sint ad
hæc studia suo pte ingenio pcliues, ut assuescāt technas fabre
conuere, ut ueteratorie parētibus imponere, ut nihil pudere,
mētiri, suum ponere uultum, alienum sumere, hæc em̄ ex ue
stris comoedijs discunt, & domum memoriter referunt. Quā
tu grauiter hæc ferire parentum aures arbitrare? Vtrum in lu
panar, inquit, liberos nostros mittimus, an in ludū literari
um? Nā tres illas literas, quas senex Plautinus se didicisse glia
tur, domi facile discimus. Præterea si qui paulo sunt eruditio
res, ij mihi pontificū decreta, & theologorū snīas memoriter
decantāt, tū quidē tergiuersari soleo, sed plane ut uictus, nō ut
insidiator. Tu uero cum sis hæc in palæstra facile oīm exerci
tissimus, fieri nō potest, quin plurima teneas tū lecta, tū co

gitata, quibus huismōi criminationes refelli queāt, quare rē
p̄sus diuinā feceris, si totā hāc cōtrouersiā a capite usq; ad cal
cē explicueris, nō q; cā uestra par; mihi p̄betur, ue; patronū
me paulo instructiorē reddideris. **ERASMVVS.**

Quod cū Battus, singlis sua quoq; cā uehemēter flagitāti
bus, defugere nulla ratiōe posset, Age inquit, de p̄mio
plus etiam pollicemini q̄ postulo, mihi satis fuerit supplicij,
si sola Ate studios; pestis unco trahatur, ac mox in publicam
cloacā p̄cipitetur, deinde procer; aliquot p̄ capitibus linguas
duntaxat deposco. In quē usum, inq; Ad nullū aliū, inqt, q̄ ad
abstergendū podicē, aut defricādas matulas, aut certe imūdas
patellas. Nihil, inquā, accōmodatius, sed extra iocū hospites,
q̄nquidē in rē prāclārā fortuito incidimus, quī nos quoq; hic
Academiā quandā Platonis exēplo instituimus? An quia de
est nobis platanus illa, u; Platonica, u; Ciceroniana, quā; alte
ra facundissimi philosophi, altera sapiētissimi oratoris, literis,
& fata est, & creuit potiusq; humore aliq;. Quin ego uobis p̄
umbraticis ueras, ac p̄ una arbuscula copiosum pomariū exhi
beo, qd' adibus nostris ab laura proximū uidetis, p̄ceris quer
cubus, & riuo lympidissimo cinctū. Quid si hūc quoq; locum
nostrā disputetiuncula sic irrigemus, ut nulla unq; atate are
cat? Nec desunt quidē sub ingētī illa p̄ro medijs circiter horo
ris, cōmodissia sedilia, puluillos q; si uidebitur, adferri iube
bo. Iā uero p̄sonar; nihil me poenitet, u; ad larcae scholā, non
solum Academiā, consul, medicus publicus, secretarius urba
nus, theologus, & idem orator, ego deniq; tam magnifici fun
di colonus. Nam ut de Platone taceam (quī quolibet etiam lo
quētes facit, quando unquā Tullius, perfrictae frontis hō, coetū
magnificētiorem ausus est conuocare? Quod si Socratem phi
losophum grauissimum, illa ī Phadro loci amoenitas potuit i
uitare, ut humi iuxta fonticulum in gramine disputandi grā

ria procumberet, quid ni nos hi horti, quos uel Epicurus ipse
laudare queat, certe ad confidendū alluciant, præsertim cū ni
hil hic eorū, quæ Socrates ille miratur, desideretur quippe ubi
pirus, ut uidetis, media, triplicē nobis uoluptatē ministrabit
Nā ut est procera satis, & patulis diffusa ramis, amœnissimā
prorsus umbram præbebit, & frondibus opacis æstum facile
propulsabit, præterea ut est anni uernū tempus, non oculos
modo flosculorum aspectu pascet, uerum etiam nares gratis
simo odore recreabit, tū ne fonticulo illo frigentis aquulæ a
Socrate superari uideamur, en pro fonticulo riuus leni mur-
mure, circumlabens totos hortos irrigat, Hac aura quid posse
sit esse spirantius, immo (quod medico teste dixerim) quid sa-
lubrius; Ibi Battus, qui eius apud Platonem descriptionis pul-
chre meminisset, nostram orationē interpellans, Vt cæteris, in-
quit, Erasme rebus maxime superemus, una certe a Socrate il-
lo Platonico uicimur. Nam & herbarum uirentium, graminū
q̄ flosculis uersicoloribus distinctorum, gryllorum, & cicada-
rum canorum murmur addas licebit, est tamen quo sumus in-
feriores. Erasmus, Quid nā istuc, inquam; Battus. Puellarum
Nympharumq̄ imaginibus, inquit, quas Socratē illic uideo
neutiq̄ præterisse. Quo loco exhilaratus consul & medicus,
Per canem, inquit, & anserem Socraticum, dignum quod a
Batto admoneretur, quamq̄ celaturis non magnopere solet
delectari, uiuas opinor mallet, si detur optio. Verū istud nos-
tra disputatiunculæ nihil obfuerit, eamus, ubi collaudata
loci specie consedissemus, Battumq̄ certatim ut accingeretur
hortaremur. Ille consulem fixius intuitus, Battus. Merito,
inquit, nunc meo iugulor gladio, nam qui uos mō magnifice
nugari iubebā, eo per uos ipse redigor, ut nihil me sit hodie
futurum ineptius, aut nugacius. Age, parendum uideo tum
consuli, tum medico, tum amicissimis, postremo tam multis,

sed pomarium prius ocludatur, ne quis nos uideat. Neq; enī uereor, ne uestrum quispiam me prodat, modo possit Erasmi stilus conquiescere, qui quicquid noctu somniat, etiam inter diū chartis suis illinere solet. Atqui, inq; hic neq; calamus est mihi, neq; charta. Fateor, inquit, at memoriam noui tuā, quā scio tibi esse commētarij uice. Quod etiā si quid suffugerit tū facile de tuo fulcies hiatū, sed tū aggrediar uobis fretus. Mox in pedes erectus, compositis ad dicendū & ueste, & uultu & gestu, aliquamdiu defixis humi luminibus, cogitabundus hæ sit dicturienti pallor quidam, ac trepidatio oborta, non stolidi nobis oratoris, & confidentis, sed cordati, & (ut inquit Fabius) periculum intelligentis, dedit argumentum, mox inuentis ac digestis orationis partibus (id enim egisse ex notatis articulis conijciebam) subtulsiens, expuit id quod habebat familiare, deinde surrecto hilarius uultu, iamq; uiuacius singulos intuitus, summa cū omnium expectatione, ita exorsus est.

Orationis exordium. Battus.

Nisi & apud iudices literatissimos dicturum me scire, & ipsa causæ bonitate nō mediocriter adiuuarer, uereret ne in tanto stolidissimorum hoīm odio, non optimum hodie patronū literæ fuerint habituræ. Nūc uero tantū abest, ut oīa quæ ab istis antirhetoribus obijci uel soleant uel queāt, repellere me posse diffidam, ut in causa tam uincibili, ne principio quidem mihi utendum putarim. Idq; nō modo apud uos, quos cum amicissimos, eruditissimos, huius etiā dictionis efflagitatores habeam, beneuolentes, dociles, attentos nō habere non possum, uerum etiam apud Sauromatas, & si quid est his etiam barbarius, modo homines dētur, certam mihi uictoriam promiserim; hoīes, inquā, qui rationis ductum, non animi impetum sequuntur. Nam istos rabulas, qui obstinatis animis insanīā suam, etiam confessam solent defendere, haud as

lio in numero quod Diogenes suam conciouem pono. Ad quem cum hominum milia aliquid confluxisset, negabat se ullum adhuc uidere hominem. Pestifera est, inquit, mortalibus, eruditio, optata imperitia.

Nil intra est oleum, nil extra est in nuce duri.

De fide igitur facienda iam dudum securus, hoc unum mihi a uobis uideo postulandum, ut ne in re tam intractabili, tam spinosa, ullum orationis splendorem expectetis, quem alioqui ne felicissima quidem materia a Batio requirere debebatis. Ne delectari quidem postulabitis, nisi sicubi forte barbarorum ineptissimae rationes risum mouebant. Erasmus: Tu uero ueniam praefatus, & licebit ne, inquam, aliquoties dicentem interpellare? Battus. Licebit, inquit, per me, quoties uidebitur, nec enim ad clepsydram dicimus, ut causae dispendium sit, si quid temporis intercipiatur. Erasmus: Ita mihi principio superesse uideris, inquit, ut hoc ipso quod non uteris, maxime sis usus principio, sed perge obsecro, ne te primo statim cursu diutius remoremur. Battus: Istud uero tuum est, respondit Battus: haud meum, qui uas fritum illud, & strophas rhetoricas perdidicisti mihi sat habeo, rem ut est, per te paucissimis ostendere. Non igitur haec altius repetam, quibus factis, quorum opera, quo tempore, quibus gradibus antiquae disciplinae, e tanto fastigio in hunc tartarum deciderint. Id quod uos paulo ante coeperatis, alias haec fortasse commodius, neque uero refert, quod casu quispiam in puteum deciderit, sed quomodo qui cecidit, inde queat educi. Antiquis igitur literis contra novos hostes patrociniū feremus, quibus quidem a triplici potissimum hostium genere negotium exhiberi uideo. Alij enim literaria Reipublicae tantum funditus deleta cupiunt, alij imperium non quidem prorsus extinguere, sed arctioribus finibus includere moluntur. Postremi ita Reipublicae saluam esse uolunt, ut afflictissimam uelint, quippe in qua ipsi tyrannidem occupent, in qua patrijs legibus abrogatis, peregrinos & magistratus, & mores inducunt. Et primi quidem illi mihi uidentur, qui plane rudes,

haud scio inuidia ne, an soliditate maiore, religionis, nescio cuius
textu, literaturam uniuersam poeseos nomine derestatur, Al-
teros ego intelligo, qui indocte docti, caetera quidem studia, hoc est
sua, utcumque recipiunt, humanitatis autem literas, sine quibus caeca
est omnis doctrina, angue peius oderunt. Postremos uero, quos al-
ios esse dicam quam eos, qui quoduis literarum genus, & mirantur, &
& probant, cum primis etiam poesim & rhetoricen, at ea lege, ut ipsi
per summis & poetis & rhetoribus habeantur, cum nihil sint mi-
uus, nec dictum iterum per cliue fuerit, quos ex his hostibus litera-
ria Res. grauiss. perniciosissimosque patiantur, aut quibus maximam
cladium suarum partem acceptam referre debeat. Nam primi quidem illi
(ne contentos putemus) taetali neque ullo armorum genere, neque
rei militaris scientia sunt instructi, quippe syluestris, barbaraque
multitudo passim ex agris, & motibus conflata, nescio tamen, an ullum
sit hostium genus infestius. Rabiosa enim ferae in morem deuotis
animi pugnam ruunt, non ingrediuntur, furore pro fortitudine utentes.
Quatuor potissimum rebus ualeat, furore, quod Andabatas, clamo-
re, quod Stetore Homericum, multitudine, qua Xerxis etiam copias
uicunt. Postremo clypeo quodam simulatae religionis, sub quo
perpetuo latet, quem unum ad omnia telorum genera obijciunt. Hi nimis
rui sunt, quod cum ipsi sint omnis literaturae expertes, literarum gloria per-
feruntur, aliorumque pulcherrimis studiis oblatrare, pulchrum in pri-
mis, ac religiosum putant, at mirum quam ueteratoriae suae uel inerti-
am, uel inuidiam, uel superbiam speciosis titulis pretextunt simplicitatis
ac religionis. Alteri sunt ipsi quidem paulo instructiores, qui & emi-
nus & cominus nos petunt. Eminus telum, sed plane deridiculum
stoppas fumum, & stercora in nos iaciunt. Cominus pugio-
nibus appetunt, sed plumbeis. Pacem offerunt, sed super-
bissimis plane conditionibus, ut sine humanitatis literis perdo-
cti simus, sine quibus nullae constant literarum terminos nobis prescri-
bunt. Omne politicum interdicit, & quicquid ipsi non didicerunt,

hoc sunt molestissimi, quod præhendi nequeant. Consistunt
nulli, Parthis ipsis fugaciores, modo aiunt, modo negant, ter-
giuerfantur, aliquo cavillo elabuntur, & Protei in morem:
Omnia transformant sese in miracula rerum. Porro postre-
mos illos fortasse aliquis parum infestos hostes iudicauerit,
quod sedulitate peccent, non odio, at mihi quidem uidentur
longe inter omnes nocentissimi. Cæteri enim, quia infestis si-
gnis nos appetunt, arcentur a mœnibus, hi dum intra mœnia
intra præsidia nostra uersantur, dū armis & insignibus amicos
imitantur, æternum exitium Reip. mēdaci pietatis specie mo-
liuntur, & quo magis uindicandæ patriæ student, eo turpiori
impediūt seruituti. Quare primi quidem hoc propemodum
sunt amandi, quod ita literas oderunt, ut nullas attigerint. Po-
steriores hoc minus nocentes, quod ab optimis abstinerint,
nempe poetis & oratoris, sua tanq̃ sorte cōtenti. Postremi
dum omnia scire uolunt, permiscuerunt, contaminauerunt, pe-
diderunt omnia, uere hoc dicunt importuno officio, nihil esse
inofficiosius interdū. Ita hi dum literis laborantibus succurre-
re studuerunt, perniciofa sedulitate funditus extinxerunt.
Vires ante conueniebat expendere, consulere ingenium, quā
rem tam arduam susciperent. Nunc Phaëtonem imitari malu-
erunt, qui dum ignarus auriga currum paternum conatur
moderari, magno suo malo subuertit. Et sunt hi quidē ut stul-
titia Phaëtoni pares, ita pari exitio digni, aut etiam grauiore.
Horū enim temeritate, uetus illa & uera philosophia ad me-
ras nugas, ad somnia redacta est. Per hos innumerabilia pris-
corum autorum monumenta desideramus, quod scriptorū
ut quisq̃ est doctissimus, ita foedissimis mendis scatet. His ac-
ceptum ferimus, quod prisca illa theologia tātopere degene-
rauit, haud aliorum est opus, quod grāmatisæ nil nisi merā
barbariem & scribunt, & præcipiunt his debemus. Et ut semel

finiam, quod in utroque genere literarum muti & infantissimi prodoctissimis in precio sunt, horum opera effectum est: quorum dum alius in grammaticis, alius in rhetoricis, alius in dialecticis, alius in physica, alius in theologia scribit, dum hic commentationibus optimos autores non illustrat, sed obscurat, non adornat, sed contaminat, dum ille quod non intelligit, emendare nititur, dum alius ex bene graecis, male latina facit, lingue utriusque iuxta ignarus, dum ita, inque, certatim tumultuantur, inutili officio omnia confuderunt, deprauauerunt, euerterunt, & quo diligentius suum quisque officium praestitit, eo plus damni dedit. Vt si quis manibus merda oblitis puluisculum e purpura conetur extergere, quanto uolet esse officiosior, eo erit molestior. Verum ijs, quod res infinitam prope disputationem postulare uidetur, dilatis, reliquas acies totidem conflictibus adoriemur, hic uero efficiam, ut uel Pyrrho me doctiore esse iureris: Nam rusticanam illam cohortem, tumultuario tantum milite dissipasse sat habebimus, & clypeo illo fictae religionis nudatos, in fugam adegisse, id quod haud multi fuerit negotij. Imbellis est enim multitudo e senibus contracta, qui ubi aetatem per luxum effluxisse intelligunt, iuuenibus ad meliora proficiscentibus, inuident inepti. Hos igitur primum quidem ualidissimis rationibus, tanquam telis, terga dare cogemus, deinde praesidium, ut solent, redintegrates, sacrarum literarum testimonijs uelut ensibus confodiemus. Sub haec exemplorum copia obrutos, castris quoque deturbabimus, quibus confectis eodem quasi Marte & impetu posteriores aggrediemur, & omnibus exutos armis, omni dimicandi genere superabimus. Sed iam primi illi sunt lacessendi, si prius foecialis, patereque patratu iusta peregerint, quibus, ut arbitror, huiusmodi quaedam oratio congrueret, si res serio gereretur.

Oratio Foecialium.

D

Quo tandē iure o uos Gothi, e uestris egressi limitibus, non modo latinorū puincias occupatis (disciplinas loq̄r liberales) uergetiā ipsam urbē reꝝ dominā, Latinitatē audetis incessere? Quā in iuriā lacestis? quid petitis? Quod si bellū placet, iusto Marte decernite, facite pugnādi copiā. Si pugna diffiditis, desinite molesti esse, excedite solo, regionē hāc purgate, uestris finibus continemini. Quod si hostes, q̄ latrunculi dici malitis, prodite e latebris, cōserite manus, & publico certamine finis quærat̄ur odijs, aut uos uicti quiescite, aut nos uobis uictoribus concedemus.

Quod literæ compluribus tantoper e sint inuisæ, nihil aliud eē in causa, nisi quod ignorent.

Iam non auditi, proiecta hasta, bellū indixere foeciales, iā ad pugnā est hostis euocandus. Hic ego interpellās: Vide inquā, ne nimīū hoc sit calidū, nondū oēs tibi peractæ ceremoniæ, porcus tibi saxo feriēdns, priusq̄ ad arma profilias. Prohemones, inquit, Vtinā ex istis haris, in quibus passim tot crassi ualidicq̄ sues otiosi saginantur, cibo populi, mihi liceret insignē aliquē deligere. Eū ego bipedē libentius mactarē, q̄ uillum porcū quadrupedē. Sed agite, factū putemus, quod ex animo factō uolumus, & hostē bonis auibus aggrediamur. Nā interī perinde agā, ac si cū ipsis præsentibus mihi res esset. Vos modo huius nostræ dimicatiunculæ spectatores sedete. Atq̄ adeo ne tubā deesse, queratur Erasmus meus, supersticiosus, ut uideor, ceremoniarū obseruator, esto conuitiū hoc tubæ loco. Dicite quæso brutissimi homines, Midae progenies, statuæ maromoræ, quid ita cōmeruere literæ sæculares (sic enim uos appellare soletis, quicquid nō didicistis) ut uos eas tā obstinatis odijs insectemini, tanq̄ homines ad id unū sint nati, ut eruditionē oderint? An quia, & nō didicisse piget, nec discere licet odisse libet? Qd̄ si ipi p̄ ignauitā desperatis, alijs inuidere p̄le

chrū arbitramini: Quin potius accingimini, & gl'iam hanc nobis, quā inuidetis, p'ripitis: Sed ueremini, ne in uos antiqua illa scōmata iaciamus, asini ad lyrā, boues ad ceroma. Quid graculo cū fidibus: quid cū amaricino sui: At nō mirificatis, quod odistis, miri facturi si amaretis. Vere illud ut cætera, princeps ille Peripaticorū: Scientijs nisi insciū neminē esse inimicū. Nō gallus miratur iaspidē, non sues delectant rosæ, non pictura simiā, nō iuuat lippū lux, non placet Midæ cantus A pollinis. Cur inepti auriculas uestras asininas ultro proditis, uel Midæ patre stultiores, qui celare studuit: Cur nō magis terræ infoditis inscitæ uestræ dedecus: Cur non potius quorundā calliditatē imitamini qui laudant ut scire uideantur: Cur saltē nō tacetis, ut philosophi putemini: Nunc ipsi uestromet indicio, tā quā sorices cōprehēdimini. An uero eo demētia p'uecti estis ut bellū etiā facinus putetis, res optimas, quas sapiētissimi qui que sibi tantis laboribus expetēdas putarint, odisse, inuidere, oblatrare. Ista uero gloria si nescitis, cū baiulis, cum cerdonibus, cū nautis & fossoribus uobis est cōmunis, quippe oderunt et illi politiora studia, contēnunt, execrantur, hoc uobis meliores, primū q̄ moderatius oderūt deinde q̄ suarū artium amore, nostra studia contēnunt. Vos ita elegātiore arte odistis, ut nullas teneatis. Illi artē artium, studia studiis p'ferūt, uos scia ignorantia antefertis, sanæ menti insaniam anteponitis, p' eudē hoī. O contēptores seruū pecus, q̄s uel ipsi derideāt asini. At uidete interī, q̄ iniquū sit odisse, nec scire, neq; quid oderitis, neq; cur oderitis. Dānat' rhetorice, quid autē sit ea, ne p' nebulam quidem uidistis. Odistis poēsīm, quam neque quid sit neq; cuiusmodi sit intelligitis. Odistis antiquitatem, omnis antiquitatis imperiti. Breuiter, totum hoc quod docti magnis uigilijs sequuntur uos cōtēnit, & totū hoc quantū est, ignoratis. Nā si quādo hæc eadē ipi didicistis, cur uolētes discere re-

prehenditis: Si non didicistis (quod etiam gloriāmini, nō modo confitemini) quid de incompetis tam stolidē pronuntiat: Sed audistis, opinor, mala esse hęc studia. Esto sane, dum modo a uestri simillimis, inuidis, ignaris, inimicis, uidelicet suam suam docuit, cæcus cæco dux fuit. At proferte, si potestis, uel unum, qui has literas, ubi probe perceptas habuit, accusauit, q̄ insumptæ in eis operæ, se pœnitere dixit: Cur at̄ stolido de incompetis blateranti creditur, erudito de perceptis differētī, fides negatur: An putatis obscuram esse cuiq̄ uestram inuidētiam: an nos fucum uestrum fallere creditis: an fugere nos, qd morbi uos urat: Liceat tandem, quæso, rebus sua dare nomina desinite aliquando pro inuidētissimis, & ignauis, religiosos, ac pios uos uelle uideri:

Inuidum eē, haud religiosum, odisse literas, quas nescias.
Tum medicus. Vtar, inquit, iure concessio, interpellabo: Præclarum te uelitem declarasti, nec temere te Battum appellatum iā puto. Rogante illo, quid ita putaret. Num sunt inquit, hęc ænigmata tibi, qui fabulas perpulchre tenes. Iam probe barbarorū furta prodidisti, ut altera metamorphosi, te ex indice illo lapide, rursus in Battum reuixisse propemodū credā, deinde scite istud hoīm genus, ad pugnam euocasti. Nulla enim re perinde in rabiem agi solent, q̄ si stoliditatis, si imperitiæ, si inuidētiam opinionē illis impingas, hoc est, si maxime uera audiant. Recte sentis, inquit Battus, nec mirum a deo, si tacto hulcere scabiosi commoueantur. Tum uero uide res homines superbissimos, oculis ardentibus, totiusq̄ uultus immanitate, animi testari furorem, etiam si ne inter hęc quidē a simulandæ religionis artificio recedunt, hac tanq̄ personati, suas tragœdias agūt. Nā ut est res oīm optima religio, ita (nō bili histrico teste) ad quiduis uitij prætexēdum commodissimum pallium, eo quod si quis in ip̄a uitia conetur animaduert

tere, religionē, qua sese obumbrarunt, uiolare plerisque uideas-
tur, saepe ita tuto latet uitium proximitate boni. Cuncti ipsi lon-
ge grauioribus uitijs madeant, quā ulli mortalium, quos isti
semidei pro prophetis habent, tamen in alienam uitam petulantissi-
simis linguis inuehuntur, nulli parcentes, nec aetati, nec sexui,
nec gēti, nec ordini, denique ne homini, nec nomini. Ceterum
quoties illos deprehenderit aliquis, aut ebrios, aut scortantes
aut aliud, his etiā sceleratius, designantes, excusant, tegunt, mis-
sari uolunt, ob honorē, inquit, ordinis, quasi ceteri mortales
oēs sint extraordinarij. Cum seditiosissime uociferantur in
uitia clericorum, & imperitam multitudinem ad lapides prouocant,
non putant eē periculum, ne succenseat Christus eius ordi-
nis autor, nam is sacerdos fuit, Iacobita non fuit. Si quis ausit
efferre quicquid de illorum mysterijs, & Augiæ stabulum mouere,
periculum denunciant, ne Franciscus aut Dominicus, aut He-
lias, si dijs placet, iratus perdat hominē. Ex hoc grege quidā
nuper miris laudibus uexit, sui ordinis sodalē, quod in concio-
ne publica nihil non uociferatus in sacerdotes concubinarios
populo ac magistratibus conatus sit persuadere, ut sacerdotū
concupinā in laeuo humero rubram crucē gestare compelles-
rentur. Cuncti hac narratione sibi mire placeret, rogabat quis-
piam, collaudata illius oratione, quo colore uellet eē crucē Iaco-
bitarum, Carmelitarum, ac ceterorum. An placeret ut Minoritarum
concupinā gestaret crucē cinerici coloris, Carmelitarum candi-
di, Iacobitarum nigri. Ibi abominatus homo religiosus omē, lon-
ga cruce se signauit. Tum alter: Nunquam efficies, inquit, quā
libet magna cruce, quin plurimi norint, quae dedecora a ues-
tris sodalibus aliquando designentur. Neque enim fieri secus potest, in
tanta hominum ac nationum colluue. Verum haec, inquit, fortas-
sis ob honorē ordinis efferi fas non est. Id cum alter magno-
pere comprobasset, quaerebat, an putaret & sacerdotum esse

ordinē. Cū negare nō posset, rogabat cur existimaret horū cō
missa seditiosis clamoribus apud populū elatranda? Sed ne lō
gius ab instituto diuagemur, eodē pallio tegunt crassissimam
institū suā, qua cætera uitæ dedecora. Vbiq; falsam pietatē, p
clypeo obtendūt, hanc mirificā quandā adsimulāt, adeo quidē
uasre ac ueteratorie, ut nō alijs modo, uerū etiā sibi ipsīs astutif
simi hoīes iponant, nō quod ullo religionis studio moueant
tur, q̄ppe qui nusquā alibi quam hac una in re religiosi uideri
cupiunt, sed quod, ut Fabius inquit, sub magni nominis um
bra delitescāt. Nocētū ē ista religio, furū, homicidarū, q̄ simul
atq; facinus aliquod designauere, tū demū ad aras ac templa
solent cōfugere, ut seruus ille apud Plautū sceleratissimus. At
quo tandē consilio: an quod loci religiōe delectentur? Imo ue
ro ut crucē effugiant, ut impune sint flagitiosi. Haud aliter no
stri censors, cū cæteris in rebus & Dionysij sint & Clodij, quo
ties de bonis studijs agitur, tū demū Numæ uideri uolunt, tū
deniq; se Christianos esse meminerunt, tū demū euangelicas
sentētiās canere incipiunt, & res foedas speciosis uocabulis pal
liantes, zelose, haud inuidētia, dicūt moueri, nec odisse studia
nostra, sed cōtēnere: id homine Christiano dignū ac pulchrū
in primis, apostolorum simplicem rusticitatem nobis propo
nunt. Singulare inter cœlites præmium illos manere dicunt,
qui disciplinas istas ethnicas ad ostentationē & superbā inue
tas, religionis amore possint p̄ nihilo ducere. Rudē pietatem
superis eē gratissimā, quasi uero aut superos rusticitas nostra
quicquam delectet. Quod si est, cur nō bruta in primis ample
ctimur, aut ad ullā uitæ administrationē utilis sit ignorantia,
ac nō potius insulsissimū sit, ac plane dementis, rem pulcherri
mā, quā nec habeas, nec habere speres, in alijs cōtēnere. Errāt
uehementer, si cuiusuis, rei contēptū, laudi sibi duci uolunt.
Quid enim si Therites Græcorū ultimus, Achillis partā armis

gloriam una cū ipsīs armis, pro quibus Aiaci cū Vlyffe certamen erat, dicat se homo ignauissimus contēnere, nonne uniuersis cachinnū mouerit? Quis enim nō rideat, si limax equi uelocitatē contēnat; si noctua aquilæ, si talpa capreæ rideat oculos; si psitaci colorē coruus despiciat; si asellus elephanti sensum nihili faciat; si stolidus ac fatuus, uiri cordati prudentiam contēnat; nunquā laudē merebitur, Equidē operapratium puto barbaris, ne mihi perpetuo de suo contēptu gloriētur contemnerendī rationem ostendere.

Quæ res cū laude contemnantur, & quæ secus.

Sunt enim in rebus humanis quædam, quæ mortaliū animos insatiua quadam sui cupiditate sollicitant, siue quæ honesta ac speciosa uideantur, siue quod dulcia, siue alioquin utilia, cuius generis sunt, opes, claritas, dignitas, uoluptas, ista quidē si habeas, aut certe in persequi sit ut potiaris, eatenus dumtaxat, quas tenus a uirtute auocent, contēnere, res est fortis, proboque uiro digna. Pari itē cū laude tristitia ut dulcia contēni solent, Ab his auelli posse, illa uero adire laudi est. Lacedæmoniorum institutum Plato minus probat: quod cum durissimos labores facile contēnerent, contra uoluptates nō perinde exercitati uiderentur, at hi nostri Catones ad utrumuis, scemina quauis molliores, ad solas literas contēnendas, uiros se probent. Quodque magis rideas, contēnunt nō modo res honestissimas, uerū etiam alienas, Ciceronianā contēnunt eloquentiam hoīes mutis piscibus mutiores, Chryssippi contēnunt acumen, cum sint ipsi quouis pistillo retusiores, Poesim contēnunt profani, & (ut inquit Plato) longe a Musis alieni. Contemunt ueterum theologorum politiam quam assequi desperant, & si sperent, tum magis insaniant. O contemptorum stolidum pecus, dic quæso mihi, quænam ista noua magnanimitas? Quod inauditum contemnerendi genus? nummulum non potes contemnerere, & de eruditione

tionis contemptu gloriaris: Scorti molli suauio lo superaris Hercules, ducit te captiuum puerilis uoluptatula, rapit te quolibet assentatio, consternat conuiciolum, & forte te uisum iri credis, si res maiores etiam, quam ut assequi queas, possis contemnere: Non libet superbire oratione compta, sed interim pallio compto te uenditas mulierculis, uis orationem ieiunã ac squalidam, sed interim cuticula distenta nitet. Abhorres a mentione puellarum in legendis poetis, at interim non abhorres a comprimendis uxoribus alienis, aut Vestalibus etiã uirginibus. Nec placet nitore in stilo, at non displicet in marsupio. Audi magnifice contemptor, prius literas discere, postea contemne siquidẽ fortis uideri studes prius habere, quod contenas. Nisi forte, & in isto te apostolos imitari iactitas, quod in cupiditate relinquenda, non in modo rei uirtutis laus consistat. Age, nihil intersit inter opes & literas, apostoli rem mediocrem, & spem maiorem contempserunt, idque nulla inuidentia, neque ipsi nudi, alijs locupletibus inuidebant. Vobis ne mediocris quidem est eruditio, quam possitis recte contemneret, summa desperatio, tum quod res sit in primis ardua, & infiniti laboris, tum quod uobis sint ingenia, quouis plumbo inertiora. Postremo si recte contempsistis, cur alijs inuidetis: Si inuidetis, profecto cupitis, si cupitis, cur non in eandem nobiscum harenã descenditis, & nobiscum potius felices esse curatis, quam nostra causa miserari: Certate, uincite, triumphate. Sed uident homines ignauissimi, duris undique laboribus, ac uigilijs septas literas nostras, quas quidem si possent contemnere, non tam stolide de eruditionis contemptu sese iactarent. Vbi summam literaturam mihi comparauero, tum demum incipiam cum laude contemnere, non quo minus utar, sed ne quid insolescam, efficiam, ut cum omnis antecedam eruditione, antepo nam me nemini, ne stolidissimo quidem. Mediocribus conatibus candide fa-

uebo, uictori gratulabor, non iuidebo. Quanto maior ero, tã
to me geram summissius, quo plus sapiam, eo alienam inscitiam
am modestius feram, ipse ferens omnes, dabo operam, ut ne
cui sit ex me quod ferat. Cum studiosis eruditione, cum omni
bus modestia, comitate, uerecundia certabo. Ita me geram, ut
hoc melior intelligar, quo sum doctior. Quanto magis alij
me suspiciunt, tanto magis ipse me despiciã. Denique cum omnia
scire curauero, ipse me scire tanquam nesciam. Ita demum cum
laude contempserimus, si non alienã, sed nostram doctrinã con
temnemus, sic non eruditio modo, uerumetiam uirtus ipsa con
temnenda est, & post omnia contemptus etiam ipse contemnendus.
Sic contempsit Augustinus ethnica disciplina, sed tum
post eam principatum in his esset assequutus. Sic literas Cice
ronianas & Platonicas Hieronymus, ut nihilo minus, & egregie
teneat, & passim utatur. Sic Basilius sic Chryso, rhetor
ac philosophor ingenia neglexerunt, ut ex monumentis ag
noscas eos hæc non ignorasse. Isti uero, quibus ob rem tandem se
contenere gloriantur. An more uulpis illius, quæ in apologis
est, quia frustra cupiunt? Illa enim asini testiculos tum demum
cepit abominari, post eam sperare desijt. O fœdum, inquit, cibum
nunc esse potuissim. At istud, si fas est, rebus sua dare nomi
na, mera inuidia est haud contemptus. An quia ut sunt mollicu
li, laboris aspirate deterrentur, sine quo nec ad uirtutem, nec
ad eruditionem cuiquam est aditus? At istud ignaui simulque
maligni hois esse, quis non uideat? An tandem pro innata rusti
citate, literarum munditiem oderunt? Ne id quidem Christia
nopioque (ut isti dicunt) sed agresti ac plane bruto animo dig
num puto. Eia sit pudor tandem, cedant meliora conantibus.
Sit satis istis, quod suam ignorantiam ignoscunt sibi, ne etiam
ultra nobis obstrepant, ultra quæsuenerari debebãt ac suspicere,
despiciãt, ac si ipsis nihil habetur prius, ac dulcius somno & otio

E

sint alijs æquiores nobis saltē tristes uigilias, & insanos labores relinquant, quandoquidē nos istorū delitijs nihil inuidemus, quo maioris inuidentiæ est, alienis urī laboribus,

Absurde reprehēdi quippiam, non ob aliud, nisi quod ab ethnicis inuētum,

Hoc aceto perfusi, mixtū est dictū, quanto clamore in nos irruant, Christianos esse negant, sed ethnicos, sed idololatrias, & ip̄is ethnicis pestilentiores. An uero, inquit, is Christianus censendus, qui disciplinis p̄phanis, & ab impijs hominibus ad superbiam excogitatis, tantū operæ impertit, tantopere se oblectat, in his totus conuiescit, in his otū, in his negotiū, in his solatiū omne reponit. Et quis non uideat quantum sit sacrilegiū, hominē, qui iā Christiane militie nomē semel derit, semel Christo imperatori sit, & initiatus, & inuictoratus, ad hostes demones trāsfugere, & cum idolorū cultoribus habere cōmertiū. An nō habet, inquit, qui in docendo Ciceronianū, in carmine Vergilianū, aut Horatianū se nominari gaudet, in philosophia Aristotelicū, Academicū, Stoicum, Epicureum, audistis Chrysippeū enthymema, audistis syllogismū cornutū. Videtis quā captiosis laqueis, nos simplices irretire moliantur, enim uero elleboro illo Carneadeo opus esse itelligo. Quid dicitis Antichrysippi, cōtinuo ne malū, & Christianis interdictū, quicquid ab ethnicis p̄fectū erit. Ita ne nulla gentiliū inuēta usurpare licebit, nisi protinus Christiani esse desinamus. Scilicet igitur per concionē uestros fabros admonēdos cēseo, ne posthac ferris, securibus, ascijs, terebellis, ne cuneis, ne regulis, ne perpendiculis, ne fornicibus, ne posthac acussibus suis audeāt uti. Ne rogaueris, quid ita? & artē hanc, & artis arma Dædalus homo ethnicus excogitauit. Quiescant fabri ferrarij, fabricā ferrariā inuenere Cyclopēs hoīes, prodigiosi, Aerariā fabricā nemo exerceat, hanc Chalybes monstrasse tradūt, Figulinā Chorœbus, ferietur figuli, Sutrīnā Boëtius q

dā, nemo Christiāus cōsurat calceū. Fulloniā Niceas, nemo sor-
des uestiū eluat, Texroriā Aegyptij, redeamus ad ferarū pel-
les, Tinctoriā Lydi, nemo lanā ab oue detonsam, fūco adulte-
ret, Metallī conflaturā Cadmus Phœnix inuenit, frigeant offi-
cinæ conflatorū, Nautis, si fieri possit, religionē inijciamus, ne
cōsuetis utantur armis, Aurigas admoneamus, ne Erichtoniū
imitētur, Pictores, cœlatores, uitriarios, breuiterq; cæterū quā-
tū est opificū, ne sese suosq; posthac ethnicis artibus contami-
nent, si queant alios quæstus excogitent, sin minus, esuriāt po-
tius quā Christiāni esse defināt. Quid si & militibus, hoībus
impijs scrupulū inijciamus, ne clypeis, loricis, galeis, gladijs, o-
creis, cristis, arcibus, sagittis, lanceis, hastis utātur? hæc omnia
ab impijs reperta perhibent, Verū quis ferat pūellis Mīneruæ
studiū, simul & arma eripi, pēsa, colos, fusos, radios, tælas, quo-
rū nihil est a Christianis inuentū. Iā & agricolatoribus, ul' cū
uitæ periculo ferias indicēdas uideo, aratrū Osiridis inuentū
est, nemo posthac ausit terrā inuertere, inuersam ferere, satam
metere, horū Saturnum auctorē ferunt, Nemo uitē coluerit id
enim a Libero excogitatū, Vinū merū nemo bibat, ne aqua q̄
dē dilutū, monstraui hoc Staphilius, Aegroti medicos nō ad-
uocent, medicina Apollinis inuentū est, Et hos quidē nō im-
pios mō hoīes, uerū etiā cacodæmones fuisse uulgus credit,
Vobis igitur dæmonū inuentis uti licet, nobis studiosorū ho-
minū literis uti nō licebit, Atqui nihil pudet, ne istos quidē, q̄
& dialectici, & theologi uideri uolunt, studiosis hæc obijcere,
quæ si in pagis apud fossores, messorisque audeant disputa-
re, moriar ni rustici ipsi ligonibus & falcibus eos conficiant,
Si gentiliū inuentis uti uetamur, quid tandem, obsecro, in
agris, in urbibus, in templis, in ædibus, in officinis, domi, bel-
li, priuatim, aut publice relinquetur? adeo Christiani nihil ha-
bemus ab ethnicis nō traditum, Quod scribimus, quod utcūq;

latine loquimur, ab ethnicis accepimus, ab illis reperti characteres, ab iisdem orationis usus inuentus. Ego ne, inquit, damnatorum hominum libros in manu, in sinu habebō, lectitabo uenerabor? Ardet apud inferos Vergilius, & eius poemata cantat Christianus? quasi non & multi Christiani illic ardeant, quorum si qua bene scripta supersunt, nemo tamen idcirco respicienda putet. Sed quis istam iudicandi petulantiam ferat, ut tamquam uirga Mercuriali, quos uelint ad inferos demittant, quos uelint ad superos euocent. Non hic ingrediar rixosam illam disceptationem de ethnicis, quæ ne mulieribus quidem sit digna, non est nostrum de ethnicorum damnatione disputare, eorum, inquam, qui fidem nostram præcesserunt. Tum si coniecturas sequi uelimus, facile conuicero aut illos uiros ex ethnicis, aut omnino nullos saluos esse, quibus bene præceperint, non quibus recte uixerit laboramus. Hypocritas magistratus, quorum uitam condemnat ipse qui nouit, audiri tamē iubet. Origenis libros in multis hæreseos dānatos, ad eruditionis fructum Christiana legit ecclesia & eorum diuina scripta fugimus, de quorum moribus sine summa temeritate iudicari non possit, imo ut melius dicam de quibus in bonam partem cum laude, in malam non sine maximo uitio quisquam iudicet. A page, inquit, ego me Giceronianum, aut platonium appellari feram, qui semel Christianus dici constitui? Quid nisi monstrum hominis, si te quod Sardanapali perditam mollitiam imitaris, recte Sardanapalicum dicimus, aut quod assentator es Gnathonium, aut potius ut es stolide gloriosus, Thraconium appellamus, cur alium Ciceronis linguam imitantem, Ciceronianum pudeat denominari aut Vergilianum, si quid illius queam amulari? Tu tibi barbaras istas appellationes asciscas, teque uel Albertum, uel Thomam, uel Scotum, uel Oceanum, uel Durandum uocari gaudeas, dummodo a Christianis denomine-

ris. Ego me a quouis ethnico deſoari patiar, dummodo doctiſſimo, facundiſſimo, nec me huius profeſſionis poenitebit, modo me praſtantiora doceat ethnicus, q̄ Christianus, ſed ut rem aliquando finiamus, niſi aduerſarios noſtros, talpis caeciores, ſua redderet inuidentiã, certe uiderent quod uel caeco apparet, uiderent in rebus ab ethnicis inuentis, aliquod ineſſe diſcrimen, alias eſſe inutiles, dubias, peſtiferas, alias perutiles, ſalutares, immo neceſſarias. Mala illis relinquamus, bona uero quidni nobis uſurpemus: hoc demum eſt homine Christiano, homine prudente, homine ſtudioſo dignum. At nos, ſi ſuperis placet, praepoſtere agimus: ethnicorum uicia, libidinem, auaritiã, ambitionem, ſuperſtitionem paſſim imitamur, immo uincimus, at eruditionem, quam uſ unam imitari par erat unam aſpernamur, ſtultius ne, an ſuperbius, nondum ſatis ſcio. Nam ſi res mediocri uſui futuras, ab illis ad nos traduximus, idq; citra culpam, quid impedit, quo ſecius idẽ de illoꝝ artibus faciamus: quibus ſi qd Hieronymo credimus, nihil eſt in rebus mortalium, aut utiliſſimum, aut praſtantius.

Diuino conſilio diſciplinã ab ethnicis expolitas,
ut nos uteremur, non ut conteneremus.

Quinimo admirabilem rerum ordinem, & harmoniam, quam uocant, paulo penitius introſpicienti uideri mihi prius ſolet: nec mihi adeo ſoli, uſum eſt, idẽ & pleriq; grauiffimis autoribus, non ſine diuino conſilio, diſciplinarum inuendarum negotium ethnicis datum eſſe. Immortalis enim ille rerum moderator, ut eſt ipſa ſapientia, ratione ſumma conſtituit uniuerſa, pulcherrima quadam uiciffitudie diſtinguit, aptiſſimo ordine digerit, ut omnibus omnia miro quodam modo reſpondeant, nec quicquam in tam imenſa rerum uarietate ferri temere ſinit. Hic aureo illi ſeculo, quo naſci decreuerat, uoluit ut omnes & anteactae, & ſequuturae ſeruiret aetates, ad huc

ius unius felicitatē, decusq; cumulandū, quæcunq; ī rerū natu-
ra essent, referri placuit, quod ip̄m se perfecturū pollicebatur.
Cū exaltatus, inquit, fuero a terra, oīa trahā ad meip̄sum, ubi
mihi aptissime trahendī uocabulo uidetur usus, ut intelligas
oīa, ul' inimica, uel ethnica, ul' alioquin aliena, etiā si non sequā-
tur ad Christi cultū, inuita trahi debere. Et ubi est illa rerum
harmonia, qua fit diuo Augustino, ut ne mala quidē otiose
creata uideantur? Quorsum ab ipsis mundi rudimētis tot figu-
ræ, tot pdigia, tot mysteria spectabant? nēpe ad seculū Christi-
anū. Quid deīn tota lex Mosaica tot ritus, tot ceremoniæ, tot
oracula? nonne, Paulo teste, hæc oīa figuræ contingebant illis
Iā ut ip̄eriorū translationes prætereā, quorsum pertinuit tanta
mole Romanā cōdere gentē, tantis cladibus, tot tā cruētis uis-
ctorijs urbi rerū dominæ uniuersum subigere orbē? nōne diui-
no p̄sus cōsilio? nimis ut iā nata Christiana religio, facilius ī
singlas terrarū ptes dimanaret, si ab eodē capite tāq; ī mēbra dif-
funderetur. Age nunc, qua mēte tandē orbē p̄pe totū, tā ueloci-
ter, tam pudendis religionibus siuit irretiri? Nimis ut una ex-
orta, uniuersas summa cū gl̄ia euerteret. Adeo nihil sine dimi-
nutione fit egregiū. Artes studiosa Græcia repperit, cū qua de-
inde Latīū certamīe suscepto, bellicis quidē rebus superauit.
At literarū dicēdiq; laudibus propemodum æquauit, alijs rerū
latētes causas rimari curæ fuit, alij Promethei uinculis alligati
coelestiū igniū uagos recursus obseruarunt. Fuerunt qui diui-
nitatis arcana tētauerūt, hic differēdi, ille dicēdi rationē inue-
nit, nonnulli mortaliū mores doctissime depinxerunt, quibus
dā rerū gestarū memoria ad posteros transmittere studio fuit.
Iā uero in legibus, ī philosophia, quantus sudor antiquis fuit?
Quorsum tandem hæc omnia? num ut nos exorti contemne-
remus? an potius ut optia religio, pulcherrimis studijs tum ho-

nestaretur, tū fulciretur? Omnia ethnicorū fortiter facta, scite dicta, ingeniose cogitata, industrie tradita, suae Reipublicae praeprauerat Christus. Ille ministrauerat ingenium, ille quaerendi ardorem adiecerat, nec alio autore quaesita inueniebāt. Hanc artium frugem illorum aetas tulit, non tam sibi quā nobis, siquidem ut non quaeris regio suppeditat omnia, nec omnis fert omnia tellus, ut inquit Maro, ita seculi, suae quibusq; dotes distributae mihi uidentur. In summo bono quaerendo, pleriq; philosophorum, & aetatem, & ingenium triuerūt. Sed id quod erat uere summum & praestantissimum, suae Christus aetati seruauit, non ita tamen, ut caeteras inutiles, ac sine fruge aetas uoluerit, id quod oculis quoq; testibus uidemus, & corporeis in rebus diligenter cauisse naturam, ne qua portio temporis inutilis effluat. En arbores (admoneor enim aspectu ipso, ab his exemplum petere) primo iam uere, frondibus alēdis succum suppeditāt. Nunc uidetis, additi frondibus flores, quā tum uoluptatis nobis spectatibus edant. Accedente aestate, hi ipsi flosculi paulatim in pomi carnem turgescunt, autūno mitibus malis stabunt arbores grauidae, quae simul atq; posuerūt, rursus id interualli, qd̄ ex autumnno in hyemem superest, sub futurā aetatem nouis creandis surculis datur. Hyems ne ipsa quidem otiosa, alterna quiete rerum uires reficit, idem coelestium orbium discursus ille, tam uarie temperatus efficit. Summa in rebus discordia, sed qua nihil concordius. Eodem fertur, & singula, & uniuersa, eodem spectant, ad unum quiddā tēdunt. Optimus igitur ille moderator Christus, cū solo suo seculo summi boni cognitionem peculiariter destinasset, proximis ante seculis id tribuendum putauit, quod ad summum bonū proxie accederet, summā uidelicet eruditionē. Quid enim secundū uirtutē potest homini praestabilius contingere

scientia: qua quidem in re deus Christianorum, siue ignauia, siue
mauis, otio consultum uoluit, ut qui essemus aliunde occupan-
di, bonam laboris partem adimeret. Non paulo enim proclis-
uius est, remam ad unguem expolitam perdicere, quam iuenire.
Quod nisi illi literarum segetem seuisent, nobis fortassis ni-
hil esset, quod mereremur. Quid enim ipsi reperissemus, qui il-
lorum iuentis non modo nihil unquam adiecimus, uerum detriui-
mus permulta, perturbauimus omnia. Quo turpius ingrati sumus,
imo iuidi quae res summo usui futuras, ne gratis quidem oblatas
accipere uelimus, cum istis magno constiterint, nec munus mo-
do pulcherrimum recusamus, uerum etiam autorem muneris
pro gratia quam debebamus, summa contumelia afficimus.

Homines ignorantia potius quam eruditio-
ne insolentiores fieri.

Hic ego perdocte tu quidem, inquam, & uere Batte, at uix
credideri ullos esse tam omnis humanae rationis expertes, ut
uniuersam literaturam a religione segregandam putet, modo
sit Christiana. Battus: Quasi uero, inquit Battus, ulla sit erudi-
tio Christiana, quae non eadem sit ieruditissima, loquor autem
non de mysterijs nostrae religionis, sed de disciplinis repositis.
Quid enim si uera fateri uelimus post ethnicos illos noui a
nobis repertum, quod non idem sit indoctum. Quid autem iue-
niamus bene, quae aliorum iuenta tam male tuemur? Ego igitur
nullam esse eruditionem puto, nisi quae sit secularis (sic enim
appellant antiquam) aut certe seculari literatura condita, et in-
structa. Eam (si peruersa & impia absit opinio) Christianam et-
iam patiar appellari, quanquam non paucos adeo stolide re-
ligiosos comperio, ut ne Christianam quidem istam, id est eccle-
siasticam multi faciant. Quid enim, inquit, si non sumus theo-
logi, si Christum bene scis, satis est, si caetera nescis. Non doctus
sed in nocentibus promissa est immortalitas. Num ideo di-

nabor, si diuī Pauli scripta parum sublimiter intelligam: Quid
si Hieronymianam dictionem nō capiam: quid si Augustini
& Ambrosij scripta ne legerim quidē: quid si ne euangeliū q
dem intelligam: stolide, immo quid si ne teipsum intelligas:
quid si camelus sis, non homo: Confide, etiam pecora cœlum
obtinebunt, hominum me hercle genus non modo stolidissim
um, uerum etiam impium. Atq; utinam isti Christum bene
scirent, qui se gloriantur nihil scire literarum. At saepe fit, ut
qui in literis simplices haberi uolunt, in rebus mundanis sint
astutissimi nebulones, sed cum his mihi interim res non est.
Eo hunc sermonem interieci, ne miraremini si huiusmodi no
stram illā quam descripsimus eruditionem, execrentur, qui e
uangelia quoq; contemnunt, uerum ut modo dicebam, cū his
mihi res non est in præsentiā, de his loquor, qui ecclesiastice
docti uideri cupiunt, & tamen ab omni seculari disciplina tan
quam iudæus ab immundis abstinent, illud interim Paulinū
obliti, omnia munda esse mundis. Horum ego eruditionem
ita exiguam uideo, ut nullam esse iudicem, & quauis ruditate
peiores. Hi uero omnem nostram doctrinam ut malam, ut
ethnicam, ut impiam abominantur, quod ipsi sciunt, id nō hu
mano studio, sed tanquam cœlitus accepisse uideri uolūt. Iā
etiam uulgo dici audio, ut quisq; literatissimus sit, ita nequiss
simū esse. Quæ quidē contumelia non magis ad rhetoricos &
poeticos, quā ad theologos, ad iurecōsul, ad Dialecticos, ad cæ
teros item studiosos attinet, dignū quod ab oībus confutetur.
Si mala est eruditio, utrum tandem per se mala est, an per ali
ud: Si per aliud, cur simpliciter eruditionem reprehendimus:
Si per se, cur igitur iudicio grauissimorum autorum in nume
ro honorum honestorū ponitur: cur opibus anteponitur, quæ
per se malæ non sunt: Adde quod ueritas nulla, per se mala es
se potest, disciplinæ liberales cum sint ueritates, bonæ sint ne

celle est. Quod si per se bona scientia, mala est ignorantia, si
mala, igitur fugienda, quanquam si naturam audiamus, quis est qui non
malit esse scientissimus, quam ignorantissimus? Hic nobis dialectici
incipiunt esse barbari. Non reprehendimus, inquit, simpliciter
eruditionem, sed quod astutos efficiat, elatos, intractabiles,
insolentes, fastidiosos. Quid enim aliud petitis, inquit, quam
uulgus effugere, eminere inter ceteros, predicari, celebrari,
nos nostrorumque similes pro pecudibus ducere? Audistis quod istos
religiosulos mordeat, contenti nolunt, imperare, et ducere, non
parere, neque duci uolunt, et ita demum publicae paci consultum
putant, si nemo extiterit, qui possit aliorum inscientiam emendare. In-
telligis (ut arbitror) eruditionis calumniam non aliam, quam a super-
bia proficisci. Iniquissimum autem fuerit, si lippus sole accuset, cuius
luce offenditur. Scientia, inquit, inflat, charitas aedificat. Vt
igitur insolentia scientiae, an nostrum est uicium? Non audebunt, ut
opinor, eruditionis dicere, alioquin nemo unquam fuisset erudi-
tus, nisi idem insolens, et quo quisque euaderet doctior, eo super-
bior redderetur. At istud praeterquam quod absurdum est dictum,
perquam contumeliosum etiam uideri potest. In quos? In Augus-
tinum, in Hieronymum, in plerumque alios, quos quia doctissimi
fuerint, nefas sit ob id eos superbiae insimulare. At inquires,
de profana eruditione ago. Et quidem nos accipimus, nepe qua-
lem in his, quos modo dixi, religionis Christianae principibus,
et miramur, et ueneramur, tuae dissimillimam, qui ecclesiastica
doctrinam profiteris. Quid quaeris? quod si nostropote, non res
uicio, insolecimus? Vtrum animus erit castigandus, an res
ne causa accusandae? Nonne modestius faceres tu modestiae pre-
ceptor, si ingenue tuam inscientiam fatearis, ac non optimis re-
bus calumniam struas, quo tuo uicio patrocineris? nunc ad omnia
rudis, ad hanc calumniam disertus es? Attamen, inquis, insolentem
materiam ministrat eruditio secularis. Quis negat? At istam qui

de materia undecunq; licebit sumere, uel ab optimis scientiffi-
mifq; rebus. Idcirco ne ptinus res incusanda: An tu potius q
rebus optimis abutare pessimus. Animus per se insolens, ex
redi sui undelibet occasione arripit. Pecunia quot uitioꝝ ge-
nera ministrat: nemo tamē hāc ut malū accusat, sed male uten-
tiū animus reprehēditur. Quid erit tādē tā bonū, quod non
aliquando mali occasione ministrat: Non ieiuniū, nō eleemo-
fyna, nō castitas, non uirtus ipsa. Superbiunt philosophi, sibi
placēt poetæ: Eho tu, nulli superbiūt theologi: An in ullo ge-
nere superciliū arrogantius? Quis tamen audeat sanctiffimā
thelogiā in crimē uocare? Superbiunt hac permulti, sed suo,
non thelogiæ uitio. Nulli ne superbinnt illiterati: Quid istos
insolentiores facit: Nepe ipsa imperitia. Quid igitur facerent,
si literas didicissent

Ignorantiam esse superbiæ matrem. Eruditi-
onem contra, modestiā parere.

Q Vanquā quid minus uerum dici pōt, q̄ homines lite-
ratura astutos, elatos, & fastidiosos fieri. Si astutiā prudē-
tiā appellat, nihil pugno, cū & euangelico consilio serpentū
astutiā imitari iubeamur. De fastidio uero, cui nō absurdum
uideatur: Quis igitur saxeos illos & agrestes hoīes ad huma-
niorē uitā, ad māfuetius ingeniū, ad mores modestiores addu-
xit: nonne literæ? Hæ fingūt aīm nostrū, affectus mitigāt, fran-
gūt indomitos ipetus, molliunt, & ingeniū nō sinunt eē ferox.
An ꝑ hoc illi fastidiū appellāt, q̄ ipōꝝ barbariē nō miramur
qd imperitiffimōꝝ hoīm nugis delectari nō possumus: quod
stercora p̄ gēmis nō amplectimur: Vtꝝ hoc fastidiosū est hoīs
an sani potius, & ab optimis pessima discernētis: De modestiā
uero, idē ego sensi, qd̄ diuū Hieronymū ex Græci cuiusdam
sentētia, & recte sensisse, & elegāter scripsisse. Video iperiti-
am adducere confidentiam, sciā uero timorem esse comitem.

F ij

Quod idem Quintilianum probe uidisse intelligo Quo quisque
inquit, ingenio minus ualeat, eo magis attollere se, ac dilatare
conatur. Videmus enim permultos, qui priusquam quid sciant aut
nesciant, satis cognitum habeant, iam sibi consummate doctos
uideri. Hi postquam & sibi persuaserunt, & dementia sua non
nullam apud uulgus eruditionis opinionem sunt aucupati, et
sibi non parum tribuant, & alios fastidiant necesse est. Docent
audacter quae nesciunt, scribunt, orant, interpretantur, nihil non
tentant, nihil non audent, suis applausoribus freti, eruditorum
tum iudicia, tum paucitatem contemunt. Pestilens hominum ge-
nus, & sua mente, suaque stoliditate dignum. Guilhelmus: Da-
bis ueniam, uel ex pacto Batte, si disputationis tuae cursum
paucis remorabor. Aut ego fallor Batte, aut diuersa & se in-
ter pugnantia loqueris. Ais enim istos sibi placere, & fastidire
meliores, eo quod sibi docti uideantur, at istud ipsum est ar-
gumentum, eruditionem adducere superbiam. Quanam enim
alia re sibi placent isti, quam scia etiam tenui, & prope nulla.
Battus: Recte nulla. Inscitia sua superbiunt isti, haud eruditione,
adfert enim illa peritiae persuasio plane confidentiam quandam,
quae ipsa summa est imperitia. Recte enim Socrates dixit, nullam
inscitiam esse maiorem, quam qua quis se credit scire quod nescit. Quod
si uere docti essent, ut sibi uidentur, iam alios mirari, sibi minus
inciperent placere. Nil mirum est, si uenti plurimum concipiant
qui sunt inanes. Solida uirtus seipsa contenta est, suo se pretio, non
aliorum opinione metitur. Isti igitur si doctiores essent, essent &
modestiores. Quod nolim mihi credatis, nisi ipsi in nobis idem
experimur. Quid enim hoc aliud est, quod in initio studiorum nostro-
rum, ubi disciplinas uix a limine (ut dici solet) salutauimus fra-
trum efferimur, etiam tum in ipsis rudimentis magis nobis placemus
quam ubi iam multo usu, multarum rerum certam scientiam com-
parauimus iuuenum more, qui quo minus habent prudentiae, plus

habēt animi. Vñ idē: Profecto quia nondum hoc ip̄m scimus,
q̄ multa nesciamus; quanq̄ hęc inanitas nō temere nobis a nas-
tura īsita uideri p̄t, ut hac falsa gloriola excitati, ad summos la-
bores capessēdos puocemur. Alioqui quis tantas, tamq̄ diu-
turnas uigilias adiret, si nihil magni sibi p̄mitteret. Necq̄ ī hac
re plane cum Stoicis sentio qui uniuersos affectus non supua-
caneos modo, sed & perniciosos arbitrantur. Mihi ad uirtutē
tēdentibus animis, tanquam pædagogi quidā uidētur adhibi-
ti. Hęc igitur fidutiā gloriæq̄, si modo non sit immodica, in ty-
ronibus quidē non p̄sus uidetur īutilis, eo quod calcar & sti-
mulum quēdam ingenijs nostris subiiciat, nam freno uix iue-
nias qui idigeant. At eandē gloriā idē ubi saniores sumus ef-
fecti, & ridemus ip̄i, & damnamus. De me fateor equidē, cum
puer essem p̄be sciolus eram, & mihi placebam, cum hac stus-
dia uixdum summis (ut aiunt) labijs degustassem. Nunc post
tantum annorum, accedo enī ad annum undetrigesimum, in
dies mihi magis magisq̄ displiceo, & Socraticum illud ample-
ctor. Hoc unum scio, quod nihil scio. Tum mihi uidebar arcē
tenere summam, nunc me ne uestibulum quidē adhuc præte-
risse puto. Ac iuxta Græcorum puerbium, ne in apijs quidē
consistere. Tum me nihil nisi exactum, perpolitum absolutū
delectabat, nunc p̄pe nihil nō miror. Tum quosuis ultro pro-
uocabam, nunc Milium senescentē imitor, minus audeo, tre-
pido magis, ex quo facile conijcio, ubi copiosior etiam, quam
quæ nunc est eruditio accesserit, minus etiam mea mihi placis-
tura. Quod si mihi euenit homini uentosiore ingenio nato
(est enim apud familiares simplr fatēdum) quid alijs meliore
mente præditis accidere putatis? Tum Guilhelmus, Astipulor
inquit, ista ī re tibi Iacobe, istuc enī ip̄m, quod tu doctissime
differuisti, in me ip̄so & agnosco, & fateor, nec in paucis ani-
maduertit. Maturescunt eruditione īgenia, reddūturq̄ tū mol-

liora, tū mitiora. Battus: Ita prorsus, ait Battus: cuius rei nuscq̃
non copiosissima exempla offerunt sese, siue nostra, siue uete
rum secula respiciamus. Quid enim dici pōt, aut cogitari sup
bū, quā summa confidentia docere alios, quod ipse nescias?
Quod isti nostri antacademici passim faciunt, qui cū nihil scia
nt, nihil non præcipiunt. Ita me deus amet, ad uomitum usq̃
nauseo, quoties quorundā delicias, & stultam gloriam ex ope
rum inscriptionibus colligo. Qui cum nihil nisi merā barbaris
em euouerint, audite quæso q̃ splendidas titulis, suas nugās
adornent, ut facile intelligas q̃ delicate simijisti suos catulos a
damēt. Alius quod somniauit Gēmulā, alius Margaritā appel
lat, hic Floretū, ille Rosetum inscripsit, at in medio, o bone de
us, ut nihil nisi carduos & lolium inuenias. Est qui speculū os
peri suo nomen dedit, est qui omnium errorū syluam Cas
tholicon ausus est appellare. Ineptius etiā quidā Māmetrectū
uelut haustū lactis gallinacei pollicens. Sunt qui Summas &
summarū summas appellēt, quasi lectori, nō sit alius scriptor re
quirēdus, ubi tales sit nactus lacunas. An non eandē insolētis
am deprehēdas in autorū titulis, quos ideo magnificos illis tri
buunt, ut ipi præclarū aliquid, ac supra hominem profiteri uis
deantur: Basilium, Origenem, Chryostomum, & his consimiles
uiros, aut non citant, aut contemptim citant, ueluti censor
es, uerū cum crepant illos suos doctores sanctos, doct, irrefra
gabiles, doct subtilissimus, doctores seraphicos, tum sibi uiden
tur adferre nescio quid, cui cedere debeat, etiā maiestas euan
gelica. Quod si in antiquis & eruditis has inscriptionum deli
cias docti non tulerunt, quis in his barbaris ferat, qui ad con
taminandas literas, geniti uideri possint? Quis non (ut est in
Proverbio) suspendio trabē eligat, ubi uidet huiusmodi uolus
tibus refertas passim bibliothecas, perstreperē ludos? Ex his
contexti conciones ecclesiasticas, ex his colligi dogmata, qui

bus gubernetur orbis, ex his nos cenferi Christianos, aut secus.
Adde quod in tradendo nusq̄ harent, nihil addubitant, omnia
p̄cipiuntur. Credas eos nō docere, sed leges p̄scribere. En
modestia q̄ secū adfert sup̄ia ignorātia, quāto fatius erat, Aca
demicoꝝ uerecundiā imitari, ad quos cū isti ne cōponēdi qdē
fuerāt, nihil tñ se scire p̄fessi, omnibus de rebus pudenter dis
putare, q̄ cōfidenter affirmare maluerunt. Nec me fugit esse,
q̄ hoc philosophoꝝ genus parē p̄bent, mihi uel oibus antefe
rēdū uidetur, cur uideatur alias fortasse. Iā si prisca repetimus
qd tā abfuit ab insolētia, quā Socratis doctū pariter ac faciendū
īgeniū, quē nuncq̄ puduit, undecunq̄ doceri, ne iā senē quidē,
Nō sibi turpe duxit rhetoricē uirilē utiq̄ disciplinā, a fœmina
Aspasia doceri. Idē iā grandis natur, fidibus operā dedisse legi
tur, p̄ceptore, nisi fallor, Cono. Præterea uox illa tā nobilis:
Hoc unū scio, qd̄ nescio. Vix q̄q̄so, sibi placētis, an modestis
simi potius hoīs uidetur? Hac modestia p̄meruit, ut solus ab
Apolline sapiēs iudicaretur, q̄ cū alij sibi ea uiderētur scire, q̄
nescirēt, hic tāto esset cæteris uerecūdiōr, quanto sapiētior. Id
quod illius apud Platonē disputationes facile idicant, in q̄bus
oibus apparet studiosi qdē & acuti, sed ingrentis potius, quā
p̄cipiētis oratio. Et o utinā nostri tēporis philosophastri, q̄ no
bis fastū obijciunt huius oīs philosophiæ parētis uerecundiā,
q̄ Gorgiæ p̄optā garrulitatē mallēt imitari, qui cū ne suā qui
dē ipsoꝝ uocē itelligāt, magna fiducia, quauis de re p̄nunciāt,
probant, damnant, p̄cipiunt, p̄scribunt. Sed aliorum exem
pla prosequamur: An fuit quicquam uno Pythagora uel acu
tius, uel doctius? Hic certe superiores philosophos quam erudi
tione uicit, tam modestia superauit. Qui cum ante id tēporis,
sophi, id est, sapientes soliti essent appellari, ipse primus no
minis arrogantiam recusauit, & se philosophum, id est, sapien
tiæ studiosum, quā sapientē dici maluit. Platonem nonnulli

ob ingenij diuinā quandam sublimitatē factus insimularunt,
at i hoc ipso, quanta modestia? Vbi oēm præceptoris discipli-
nam ad plenum hausisset, perinde ac si nihil actum, quot mas-
ria, quot terras emēsus legitur, dū ubiq; quærit, quod discat,
Qui Athenis magister fuerat, & potens (Hieronymianis enī
uerbis libēter utimur) cuiusq; doctrinas Academiæ gymnasia
perfonabant, fieret denuo peregrinus atq; discipulus, malens
aliena uerecunde discere, quā sua ipudenter i gerere. Quid de
Solone & Herodoto loquat, quos iam natu grandes, oēs or-
bis angulos peruagatos uidemus, laboriosa utiq; peregrinati-
one, tanquam impigros sapientiæ mercatores, Theophrastus
philosophorum facile præcipuus, moriēs, ceruis & cornicibus
inuidisse legitur, quibus natura uitam tam diuturnam tribue-
isset, homini tam exiguam. Et qui omnium opinione con-
summatam sapiētiam tenere putabatur, is se tum querebatur
extigui, cum iam quid esset sapere, uidere cœpisset. Et unde
tantis ingenijs, tanta modestia, ab imperitia ne, ut isti dicunt,
an a doctrina quadam singulari? Quis iam Vergilio palmam
inter poetas inuidet? An nō huius modestia factum est, ut dū
in uiuis ageret, multis indoctioribus inferior haberetur? Idē
a Philisco mediocri oratore, conuitijs salibusq; agitatus, ab in-
sulso Perone famosis etiā uersibus impetitus. A Cicerōe sum-
mo oratore laudatus, pari modestia & illius scommata, & hu-
ius laudes tulit. Quid autē de ecclesiasticis commemorem? q;
rum longe princeps Hieronymus, incredibili discendi audita-
te, quem tandem præceptorem recusauit? Num Iudæū? num
hæreticum? num latinum? num græcum? nū hebræum? Adeo
uir doctissimus discere, quam docere putauit pulchrius. Augu-
stino quid eruditius? at quid eodem modestius? qui iam mul-
torum annorum episcopus ac doctor, non solum se uel ab an-
niculo episcopo doceri paratum fatetur, uerum nec ipm erra-

ta sua fateri puduit, & scriptorum suorum tanquam palinodiam canere. Quis hanc modestiam e nostri temporis criticis unquam est imitatus? An sunt Augustino uel cautiores, uel doctiores? An non potius quanto indoctiores, tanto arrogantiores? qui quicquid scripserint, hoc ipso uerum uideri uolunt, quod scripserint, pro caelestibus oraculis sua somnia recipi uolunt. De partem doctis haec loquor, nam egregie doctum neminem adhuc reperi, quin in eodem singularem modestiam agnouerim. Superbus igitur & arrogans, indoctus uocabitur, iuxta sapientis Hebraei sententiam, haud doctus: & sapientior sibi stultus uidetur, septem uiris loquentibus sententias. Caue igitur tu, quisquis es, qui mihi uultu religioso immodestiam obijcis, ne ista ipsa tua modestia summa sit immodestia. Nam quaeso te per Musas, uter superbior, is ne qui diues inuitat ad opum suarum consortium, an tu qui mendicitate tua superbus, ob hoc ipsum tibi uidere regulus, quod nihil habeas? Is ne qui doctrina utitur ad Christi gloriam, an tu, qui cum proximi contumelia contemnis alienam doctrinam, ne apud idiotas, in quo theatro te uenditas, partem semideus habearis? Postremo fac utrumque placere sibi, uter arrogantior, qui sua effertur eruditione, an tu, qui tua inscitia tibi insolentissime places? Ille nulli obstrepit, si quis nolit meliora discernere, tu caelum terrae misces, si quis ausit docere, quod tu cum tuis sodalibus non didiceris. Huic animos facit sua facundia, tibi cristas maiores addit infantia. Uter superbior? Ille per omnes disciplinas obambulat, ut uere doctus esse possit, tu uix gustata grammatica, eaque misera, uix gustatis tribus syllogismis, ad haec quaestionibus aliquot Thomisticis aut Scotisticis, repente prostratus in theatrum, paratus cum quouis quauis de re dimicare, et homo inuerecundus alijs exprobras arrogantiam. Verum ego dum de immodestia disputatione, modestiae sum oblitus, altius enim in re clarissima disputationem repetisse me uideo. Sed ut finiam

G

ego sic mihi pertrasi, si quæ arrogantē & sibi placentē uidero,
cū perdoctū eē nō credam, Itaq; qđ isti superbiā adducere pu-
tant, id mihi ne superbiamus solum remedio uidetur esse.

ILLVD PAULI,

SCIENTIA INFLAT, quomodo accipiendum.

Verum instant interim suo more, & illud Paulinum con-
stanter ingerunt, Scientia inflat, charitas ædificat. Non
mentitur, inquit Apostolus, inflat scientia. Nemo negat, sed
inflat & inscitia. Quid dicitis o Theologi, & iidem inscij, ita ne
nihil plus una snia e Paulo decerpistis, non uenit in mentē,
eundem alio in loco dicere; Et si imperitus sermone, nō tamē
scientia. Non audistis gloriantem, quod ad pedes Gamalielis
egem didicerit; nō libros membrana scriptos sibi postulantē;
Quid ita Paulo in mentem incidit, ut cum fuerit uel unus iter
apostolos oīm rerū scientissimus, tum sapius nos ad sui imita-
tionem prouocarit hoc uno in loco uoluerit a scia deterrere;
Quid autē est charitas spoliata scientia; nempe nauis sine cla-
uo. Quis unq; amauit quod nesciret; deniq; quorsum unquā
fuit utilis ignorantia; Neq; mentitus est Paulus, sed parum in-
tellectus, cuius quidem mentem ita demū accipiemus, si & pri-
ora, & consequentia cū medijs conferamus. Age, theologum
interi Battus aget. Mota erat diuo Paulo de idolothytijs qua-
estio, a quorū esu Christiani nonnulli infirmitate quadam con-
scientiæ sese cōtinebant. Alij peritiores, qui intelligerent ido-
lothytum nihil esse, & mundis nihil esse immundū, sine disci-
mine uescabantur. Et recte quidem illi sentiebāt, sed interim
superstitiosior, & infirmior quispiam eorū offendebatur fir-
mitate, hinc inter fratres seditio, respōdet Paulus: Quantum
ad nostram ipsorū conscientia attinet, nihil referre, utrum de
idolis imolato, an nō imolato uescamur, interesse tñ frater-
næ charitatis. Offendi enim frēm infirmiorē, qui nondū idolo

thytum queat contēnere aliena scīa, cum uideat frēm in idolo
recumbentē. Eoq; satius censeret Apl's hac in re fraternæ infir-
mitati obsequundare, q̄ fratre neglecto, nostra uti scīa, grati-
orē esse superis morigerā charitatē, q̄ superbā & contumacē
scīam. Hmōi enī inflare scīam, si frēm prudēs offendas, at cha-
ritatē ædificare, si sine tuo detrimento frīs infirmitati conce-
das. Vt ne dicam interi, quod ea res fuerit illoꝝ tempore pec-
culiaris. Altius a maioribus infederat superstitio, q̄ ut subito
posset reuelli, & ad confirmandā euāgelij doctrinā, omni ob-
sego erat opus. Postremo materia offendiculi repta erat, non
a nobis mīstrata. Hic Christianæ charitatis erat, ad tps obsequi
fratris infirmitati, sed hac spe, ut post resipisceret. Quid hæc ad
nos? quid ad philosophiā? quid ad oratoriā, aut poeticā? sed tñ
si libet, ad liberaliorē eruditionē torqueamus, q̄nquidē didice-
re quiduis arcanae literæ pati. Quātūlibet inflexeris, Paulus nō
uult scīam eē nullā, sed icomitātā eē nō uult, nēpe sine charita-
te. Quod si alterutra sit carēdū, tolerabilius eē scīa, quā charita-
te priuari, cui interpretamento diuus astipulatur Augustinus.
Per se, īquies, iutilis est scīa, cū charitate util'. Quis em̄ tam de-
mēs, ut argētū rejiciat qd̄ aurū p̄tiosius eē cognouerit? Num ideo
saxa nullū hñt usum, quod gēmae sint p̄stātiore? Num id
circo nō optia qdā res ē scīa, si melior sit charitas? Nā alio qdā
ī loco, ubi charitatis p̄æana Paulus decātat, sciētiam iter p̄cipua
charismata ponit, puta prophetiā, fidē, miraculoꝝ gestionē, lī-
guarū dotē, atq; id genus alia. Nū facturū, si scīam tāq; pestife-
rā fugiēdā iudicasset? Atqui, cur igitur inflare dixit scīam, īq̄es?
Cur ip̄e fuit sciētissimus, nū cōtinuo inflatissimus? Periculum
ostendere uoluit, quo cautiore redderet, non ut deterreret.
Tutior est charitas, necessaria quidem scientia, sed periculi nō
nihil habens, ut quæ possit eē pernicioſa, ita si charitati repu-
gnet. Aequius erat indoctiorem scienti concedere & parere,

at nunc ultro imperito cōcedit doctior. Quid tu cum tua charitate tibi places? quid scientiā calumniaris? Huius charitas laudatur, qui te scientiā præcedit, et non tua. Nā quantum quidē in te fuit, tua ignorantia iā charitatē extinxerat, qui credebas esse aliquid, quod nihil erat, nisi huius scientiæ tuæ stultitiæ ultro concessisset, toleraris, non præferis. Nunc uter uestrū ē inflator, tu qui imperitus, doctiori recusas obtēperare, an qui tā indulgenter indoctiori concedit, doctior? An uero semper imperitis cōcedendū? Minime, sed in his duntaxat, in quibus nepue, nisi uiolata charitate, obsisti non potest, & indulgentia ea nihil incōmodi uidetur allatura. Non igitur deterritos a scientiā Paulus uoluit, ad quā nos suo prouocauit exemplo, uerū ne imprudentes in periculum incideremus, scopulos & cautes prudens nauigator ostendit. Cur nos simplicē & castā scripturā, ad nostra uitia trahimus? cur nobis ignorantia placemus? cur literis, et idoneos, et deditos, ab optis studiis deterremus? cur nō potius, si quē uelis & remis, ut inquit Plautus, ad literas pperantē uiderimus, hmoi oratione pmonemus. I bone quo uirtus tua te uocat, I pede fausto, Ad hūanas disciplinas plenis uelis raperis, sed caute nauiges facito. Scopulos habet istud mare, aurū & smaragdos habet istud nemus, sed p deū immortalē, caue tibi a ueneni radicibus. Disces egregias artes, & ita demū utiles, si parē pbitatē adiunxeris, citra eam parū utiles, aut etiā pestilētes, Caue sic illis studeas, ut recti tibi cura recedat, stude nō minus melior eē quā doctior, bona est scientiā charitas melior. Vtrāq; alteri si comitē adiunxeris rē absolutā cūficiēs, Medicus; Hæc cū Batt, dixisset, Medicus iādudū subridēs (est enim uir in primis festiuus, multiq; ioci) Quis, inquit, Batte credidisset unquā, te hominē tam poētici, rātū tenere theologiæ, ita musæ tuæ bene ament, ut mihi Pauli mentē appositissime uideris explicuisse, nec te profus fuge

re uideo uerba theologica, præterea quantū audiui, quod res
sciscant, egdē te pulchre concionari posse crediderim, qd si re
sciscant, nostri Iacobitæ, uereor ne certatim te rapiant, & cucul
lū inijciant, Battus, Et arridens Battus Istud, inquit, musarum
hostibus eueniat, uerū ne tu impune Battū lacefferis, Quid
te uno impudentius, qui in me homine poetico, theologiae sci
entiā admireris, cū te medico nihil sit theologicū magis, ego
si theologus essem, nihil a poetæ partibus præuaricaret, Anti
quitus em̄ theologi habebatur ijdē q̄ poetæ; et ingenue, fateor
eloquētiū theologorū scriptis, me nō minus, q̄ Ciceronianis
delectari, Recentiorū uero tento quidē persæpe, ac mihi impe
ro, sed uomitus oboritur legenti, adeo me tū barbaries oratio
nis, tū rerū perturbatio offendit, Tu uero partes egrederis tu
as, & theologis adeo iniuriā facis, Nā cum illis animorū, uos
bis corporū cura sit tradita, tu totum hoīem tibi uindicas, Sed
pergā, si finis theologari, uel apud te medicorū oīm doctissimū
theologū, efficiā ut me neges ullos præter theologorū libros
euoluissē, Medicus: Age, respondit Medicus, percupio, sed te
iā in uia unde depulsi, restituā, Hoc erat tuæ disputationis ex
tremū, ut charitatē cum eruditione copulandā esse diceres, Ip
se quidē in ea ppe sum opinione, quā diuū Augustinū in suis
dialogis notasse uideo, ut credā uix a uirtute diuelli posse sci
entiam, uerū ut scis meæ professionis esse, inter omnia mortā
liū genera uersari, in quosdā religiosos nonnunq̄ incido, qui
sibi hoc constanter habent persuasum, nō cohære cū pietate
Christiana, literaturā quam illi uocant secularē, Battus: Nec
aberrant isti, inquit Battus, In ipsis em̄ male cohæret, quibus
utraq̄ deest, at cohæsit in Hieronymo, Cypriano, Augustino,
alijsq̄ mille, quorū pietatē quis audeat cum istorū ignauia cō
parare: Medicus: Age, inquit Medicus, scio tibi quidē cuculla
tos istos omnes inuisos haberi, uerum ego ut religionem fa

tali quodā amore (sum enim benigno Ioue natus, & item Ve-
nere) tum admiror, tum ueueror, ita non omnibus uitijs libe-
ro. Video em̄ nonnullos ad Epicuream illam rationē proxi-
me accedere, qui incredibili laborē, fuga, ignauiam quandam,
& umbratilem uitā amplectuntur. Tutos se credunt, si tanquā
cochleæ inter testam perpetuo deliteſcant, cōmodis corporē,
uel minutis moroſius etiā conſulentes. Abunde se religio-
ſos arbitrantur, ſi literarū politiorū nihil proſus attigerint, ſu-
is bene conſultum putant, ſi ea quæ in ſcholis didicerunt, obli-
uiſcantur. Iam uero ciuibus ſuadere non deſinunt, ne liberos
ſuos ad externas ſcholas, quas uniuerſitates uocant, ire ſinant.
Periſſe propemodum illos, qui ſeſe illuc tanquā ad manes demi-
ſerint, aut non redire, aut redire deteriores. Simplicitatē, neſ-
cio quā, illis p̄dicant, literas a uirtute auocare animos, nec bo-
nam parare mentem, ſed eripere magis. Stultum, inquiunt, eſt
diſertam habere linguam, mores incompoſitos, dialeſticis ca-
ptiunculis morti neminē impoſuiſſe, rhetoricen & poēſin ne
nominare quidem audent, inſanire geometras aiunt, qui cum
ſcite agros metiantur, animi ſui modum ignōrent, aſtologos
delirare dicunt, quod ea quæ ſupra ſe ſunt, curioſi ſcrutentur
phyſicos impietatis accuſant, quod diuina rimantes opera, ipſi
rerum opificem negligunt. Ne ſacris quidem theologiae pro-
feſſoribus parcunt, hos inſimulant, quod cū magna autoritate
uirtutē doceant, ipſi non perinde uiuant. Ita iſti Cynici noſtri
uniuerſum genus hominū contemnunt, cenſent omnes. Mo-
riendum, inquiūt, eſt omnibus. Quid tum, ſi ſis Solomone do-
ctior? quid conferunt nexus dialeſticis? quid oratoriae comple-
xiones? moriendum eſt Battus. Per anſerem homines piſtrino
digni, ſubiecit Battus. Quis iſtud ignorat, omnibus eſſe mori-
endum? nihil ne interim agendum? Malim ego doctior mori-
quam natus ſum, Iſti perinde diſpuant, acſi qui doctus ſit, eū

cōtinuo malum eē sit necesse. Num qui lingua erit incompo-
sita, mores protinus compositos habebit? Num qui dialecticē
contempsit, statim mortis laqueos effugit? Num qui poetas nō
attigit, protinus erit Hippolitus? Num protinus sibi notus est
cui ignota est geometria. Quid prodest nō fuisse philosopha-
tum in astris, si interim philosopharis in patinis? An pulchrius
esse ducis, scrutari saporēs ganearū, q̄ arcanas rerum causas?
Et ne singula persequar, num qui erit indoctissimus, conti-
nue religiosissimus habebitur? Eruditio nos in cœlum non le-
uat, an eo leuabit inscitia? an rusticitas? Non præstat bonā mē-
tem literarū peritia, num igitur imperitia præstabit? Non præ-
stant bonā mentem literæ: Vt donemus istud, at nec malā præ-
stant. Nonne recepta est calceolaria sutrina, textrina, fabrica,
sartoria, fullonia? Nonne etiā in honore est culinaria? Quid
horū bonā mentē præstat mortalibus? Laudamus doctū picto-
rem, laudamus fabricē scientē, textorē callidum laudamus, lau-
damus etiā si sit uir improbus. Nec artē ideo malam dicimus,
si forte sit malus, qui in ea uersatur, et literaturā dānamus, que
ut bonā mentē nō p̄stet, ad eā t̄m nō mediocriter cōducit. Qd̄ si
quē literis abutentē uiderimus, nō ut eruditionē relinquat ad-
monēdus est, sed ne in usus peruersos torq̄at. Quāto rectius
admonet ille philosophus, absq̄ Christo sapiēs. Sic uiue tanq̄
cras moriturus, sic stude, quasi sp̄ uicturus. Occupabit mors,
sed malo occupet studentē q̄ cessantē. Hoc t̄m aduersarijs con-
cessero, ut pusillo, aut uehemēter tardo ingenio natos, liceat a
difficilibus disciplinis dehortari, ne si asinus adlyrā ducatur, et
discēs & docēs simul operā luserit, eos aut̄ quorū ingenia ma-
gni aliquid polliceri uidentur, a pulcherrimis conatibus retra-
here, quid aliud est, q̄ (quod Paulus fieri uetat) spiritū extingue-
re? Quod idem si in summis illis, quos iam sæpe nomina-
ui, doctoribus, factum esset, singulari profecto & præsi-

dio, & solatio iā orbata esset ecclesia, quācūq; interī patronus bar-
barorū, doctius ac modestius p̄ illis respōdes, cū ipsi soleāt loq;
Nā hoc ferme genus hoīm, ne nouerūt quidē cuiusmodi sint
disciplinā in quas debacchantur. Poeticē existimant artē esse
meretriciā, rhetoricen nihil aliud esse putāt, cū assentatoriam;
geographiā, astrologiā curiosas & improbatas artes esse cre-
dunt, qualis necyomātia. Medicus; Tū Medicus, Probabiliter
tu quidē Batte, id est, plane rhetorice, uerū ut interim tibi pro
istis imperitiā admiratoribus respondeā, q; in summā inuidiā
nos inducunt, huiusmodi seditiosis concionibus imperitā mul-
titudinem concitantes, Quid igitur inquit, tandē futurū est.
Nū soli literati cōelo potientur; Ita ne uos soli, qui uētoſa do-
ctrina turgetis, Gigantū exemplo cōelum occupabitis, detru-
sis superis, exclusis inferis? Quid fiet imperitāe multitudinē
quid simplicibus fratribus, qui apostolorū uestigijs ingressi, nō
didicerunt Aristotelicos laqueos, non spinas Chryſippeas, nō
salē Atticum, non Plautinā eloquentiā. Nonne hęc est illa
simplicitas, quā deus unice sibi delegisse uidentur, qui asino ue-
ctus Hierosolymā ingredi uoluit, cuius & illa exhortatio est;
Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Non dixit, dis-
cite compositam orationē, metiri cōelum, ne ctere syllogismū,
sed, humilitatē discite. Multa nobis præterea de agno & colū-
ba, quorum appellatione rudis animi tractabilem simplicitatē
significatam uolunt, uerum ego iam dudum memorem mo-
neo, qui hęc cotidie audias ab istis deblaterari apud indoctā
plebeculam. Battus; Pape, tu me mediam ī theologiā uocas,
Battus inquit, Medicus poetā, sed quod asinum isti se imitari
dicunt, iam hoc primum mihi satis quadrare uidentur, nisi quod
īdem ignauia et tarditate asinum facile representant, cæterum
& leonis, & tigridis, & scorpionis nō exiguam partem isti asino
admiscuisse uidentur, tanquam Chimæra, ex uarijs monstro-

rum figuris cōpositi. Quod si uacaret in presentia istius asini,
istius columbæ, istius agni mysteria persequi, facile appareret
isti hoīm generi in hoc ordine nullū esse locū. Hoc ad refellē
dum satis arbitror, istas mysticas appellationes nō ad scientiā
sed ad mores esse referendas, hoc est (ut magis theologice dicā
cā) nō ad intellectum, sed ad affectū. Quid enim p̄t esse istius
modi mēte magis (ut ita dicā) asininū, q̄ istoꝝ hoīm iportunas
nugas possit & dissimulare & perpeti. Quid æque columbinū
quid agninū magis. Istis uero quid cū asino præter stoliditatē
cōe est, qui neq; duci a senioribus patiuntur, & omne laborꝝ
genus tanq̄ pestē fugitant. Quid simile habent ad columbam
qui tanta amaritudine fraternæ inuident uirtutis. Quid illis cū
agno, qui nihil habent quod alijs possit esse usui. Hieronymus
qui tantum laborꝝ in adaugenda religione Christiana exhau
sit, asinus fuit. Augustinus qui perpetuā operā Christianis præ
stitit, asinus fuit, hos asinos imitemur. Cur homines ignaui, &
numero tm̄ nati, suæ inertix his cōmentationibus blandiuntur
Apdellant se simplices fratres, cum possint cū quouis uetera
tore certare, si quid agatur, quod ad uentris & gloriæ negoti
um pertineat. Non recuso meū nomen, quo minus inter men
dacissimos scribatur, nisi quod dico, fatebuntur omnes, quibus
cum istis simplicibus fuerit propior conflictatio. Verꝝ ut dolo
rem quoq; illorꝝ placemus, qui sese ob imperitiā extrudi pu
tant, recipimus, adiungimus, amplectimur, at ita, si aures mihi
paulisper commodarint, dū paucis rē absoluo. Haud temere
multis autoribus uideo placuisse nobile illam Hesiodi senten
tiam, tria hoīnum genera constituentis. Primum quidem
eorum, qui quid rectum sit, ipsi per se intelligunt, idemq; se
quuntur. Alterum eorum, qui per se quidem parum sapiunt,
at sapientum monitis obsequuntur. Tertium ad nihil utile ap
pellat, uidelicet horꝝ, qui neq; ipsi sapiunt, neq; credunt recta
H

monenti, Primi boni sunt, iidemq; docti. Alteri, boni quidem illi, uerum indocti. Postremi neutra re, neq; doctrina, neq; probitate praediti. Primum hoc genus, ut multo praestantissimum, Ita praecipue expetendum. Secundum ferendum quidem, at ita forum, si doctioribus acquiescat, quod si intractabiles, ut fere solent, esse pergunt, iam tertij generis esse incipient. Doctrinam itaq; edico necessariam. Sed quo mittis indoctos? In mala crucem (ut comici dicunt) si doceri recusent. Si dociles sint, admitto, uerum penes aliquos eruditio perseveret necesse est. Quod si omnes erimus illiterati, quis castigabit errores imperitorum? Sunt in pictorum officinis, qui artisignari, tum quod iussi sunt faciunt, terunt, miscet, purgant. Est quidem nonnulla ex parte utilis horum opera, at ita demum, si monstrator adsit, alioquin ociosa. Nec audiendos puto, qui dicunt, non passim esse discendas literas, neque enim opus est tanta turba eruditorum, a paucis plurimos duci posse. Cur enim quod in paucis pulchrum est, non multo erit in multis praestantius? Cur quisquam uetat ad id, quod omnes praestantissimum fatentur, enititur? Sapiens imperator tamen si gregariorum militum utitur opera, et ignavos strenuis misceri patitur, ac ne lixas quidem & calones enicit, multo tamen malit omnes Scauolas, omnes Sicinios, omnes Decios, si dentur. Intolerabile uero nephas, si gregarius miles, egregij commilitonis fortiter factis inuidens, dicat: Quid si omnes insignes erimus, qui mittimus gregarios? Si omnes literati, quo illiteratos enicimus? quasi uero illiteratis usque sit opus. Si quibus aut non licet, aut non contigit eruditio, quiescat potius, ac desinat alios pulchrius aliquid conantes impedire, illum finito percurrere, tu ducere sequere, eodem tamen puenturus. Vulgi quidem imperitia non laudatur: sed se tractabilis sit, non contentetur. Quod autem fertur, id placet, collatum quidem deteriori: placitur tamen amplius, si ipsum in melius quippiam commutetur. Si rudes simus, & doctis auscultemus, bene quidem est at

meliore erimus, si ipsi etiam docere indoctos potuerimus. Quare rem paucis sic habeant, qui & indoctus & indocilis est si quidē ignauia sit in causa, aut in eo uitæ genere uersetur, quod eruditum hominem postulat, iam hoc ipso malus est, quod ignarus. Tu in publico ludo bonas literas profiteris, & harum inscitiam prædicas? Tu libros audes scribere, in quibus nos a literis dehorteris? Tu populo præfectus es, & quod doceas non uis discere? Quod si priuatus sit, & eruditio non neglecta quidem, uerum non contigit, is sibi uni satisfaciat, sibi uni natus, sibi uni uiuat, non fastidiendus a doctioribus, modo suã agnoscat imperitiã: Qui uero probitati eruditionē adiunxit, is tanto erit præstantior, utilior, ornatior, quanto id fecerit cumulatius, nunc nulli magis exercent tyrannidem, quã isti apostolicæ simplicitatis histriones. Abbates indocti nõ patiuntur, ut monachorũ quisquam attingat bonas literas, quo magis illis quicquid collubitũ fuerit imperent, malunt enĩ in beluas, quam in homines habere imperium. Prochotyranii cupiunt populũ esse stultissimũ, quo facilius imponant, & quid uis persuadeant, quoque magis superstitione territent. Nam eruditio fere liberat hominem superstitione. **MEDICVS.** Tum Medicus. Vera sunt fere quæ narras, sed quandoquidē simplicitũ istorum causam semel suscepi, non patiar me præuaricatorem uideri, nam tu Batte, quæ pro te faciunt, diligenter exponis, at quæ lædunt, dissimulas. At partitionem tuam redeo. Quid si literatus sis, & idem malus, quonam in genere te ponemus? **B A T T V S:** Imo si neque doctus sim inquit **B A T T V S,** & malus, quo in genere numerabor? Sed istuc ibam. Age & quartum istud, tribus Hesiodi generibus addam, ussi placet, fieri enim potest, ut recta quis intelligat, nolit tamen intellecta sequi, ut optima sciat, pessima faciat. Sed

H ij

mane, iam quid paraueris colligere, uideo, nō est igitur bona eruditio, quæ malis contingat. Probe consequeretur, si malos facit, mala ē, aliud ē eruditio, aliud uirtus, ut: qui bonus ē, nō cōtinuo doctus est, ita qui doctus, nō continuo bonus. Sed latius explicandę rei gratia, quatuor hominū genera statuamus. Loquor enim iam tibi Medice, tanq̄ imperitorū patrono, tu causam tuorū clientū, ita ut cœpisti, tuere. Statuamus, inquā, utriusq̄ binos hinc duos, alterū doctū, & malum, alterū indoctū & itē malū, uter alteri præferendus uideatur? Medicus. Ac Medicus, Nempe is prior multo erit nequior, inquit. Atqui istūc ipsum sat est signi, non bonā eē literaturā, quæ reddat nequiorē. Tuo te iugulo gladio. Battus. Equidē uter altero sit nequior, inquit Battus, uix ausim definire. Certe uterq̄ accusandus mihi uideatur, alterq̄ optis rebus abutatur, alter multo fortassis amplius, quod ne scire quidem curauerit. Priorē tangit prophetae criminatio: Sapientes sunt ut faciant malū, bene autem facere nesciunt. Alterū æque Dauidica illa: Noluīt intelligere, ut bene ageret, Nā ex illiterata maliciā nihil potest expectari commodi, literata malicia etsi pernicioſa est, alijs tamen aliqd cōmodi afferre potest. Imperitiæ si mala mens accesserit, peccatur confidentius, pudetur minus. Imperitus quicquid magis noperere cupit, id recte fieri putat, at eruditio tamen prauas cupiditates oīno nō phibet, tēperet tñ necesse est. Fieri em̄ non potest, ut qui honesti & inhonesti discrimē scite intelligit, nō aliquando & turpitudinē exhorrescat, & uirtutis speciē admiretur. Præterea qui doctus est, uel simulat honestatē, quod est uirtuti proximū, indoctus e uitijs suis etiā laudē sibi pollicetur. Ille morbum suum probe itelligit, quo sanabilior est: hic pene desperandus est, quod sanus sibi uideatur. Illi ad uirtutē arma sunt instructa, hic nihil ad uirtutē habet adiumenti, ueq̄ hoc ad nostram disputationē nihil itereſt. Donemus minus eē pni

ciōsam rufficā maliciā, docta malicia, num igitur male literę?
Imo uel hoc uno argumento funt optimæ, ut telum quo me
iugulare parabas, in te retorqueam. Primū enim non adferunt
maliciā literæ, uerę additæ tanq̃ fax prælata, reddunt conspe
ctiorē: Vt exempli causa, duos uideo adulteros, alterę cœlibē,
coniugatū alterę, cum non dispar sit admissum, non par tamen
culpa erit, nempe in coniugato turpior. Cur ita, an quia malū
est coniugium? Minime quidē, uerum quo res sanctior est cō
iugium, eo grauior est noxia, illud adulterio temerare. Qui rē
sacrā inuncarit grauioris piaculi tenetur quam furti, nempe sa
crilegij, ergo ne prophanum sacro anteponendum? In sacer
dote grauioris est culpæ stuprum, quam in laico, ergo ne ma
lum sacerdotium? Quid ni? fecit nequiores, Imo nisi melis
us esset sacerdotium, non faceret hoc pacto nequiores, Quo
nanq̃ res quæque erit sanctior, eo abutens erit turpior. Sed
iam alteros duos componamus, Pone duos utrosq̃ probos, &
alterę rudem, & alterę literatum, uter utri anteponendus? Ter
giuersantur, hæsitant, modo inquirunt, inueniatur doctus, &
idem probus. Fateor quidē huius generis summam esse inopi
am, nam indoctorum & improborę magna ubiq̃ est copia.
Verum quid hæsitant, ubi nihil hæsitauit Hieronymus, q̃ libe
re & plenis, ut aiunt, buccis, sanctæ rusticitati, sanctam erudi
tionem anteposuit? Daniel, inquit, in fine sacratissimæ uisiōis,
ait iustos fulgere quasi stellas, & intelligentes, id est doctos,
quasi firmamentū. Vides quantū iter se distāt iusta rusticitas
& docta iustitia? alij stellis, alij cœlo cōparantur. Idē paulo an
te: Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum ædificat
ex uitæ merito ecclesiam, tantum nocet, si destruentibus non
resistat. Vere profecto Hieronymus hæc ut omnia, nam quo
quodq̃ bonum latius patet, eo præstātius sit necesse est. Qui
uiuūt integre, magnam quidem ille rem agit, at sibi uni cōfert,

aut certe paucis quibuscum uicitat. Quod si huius integritati doctrina accesserit, quanto iam pulchrius ac latius, quasi face adhibita, uirtus pollebit. Si uero eiusmodi erit, qui possit pulcherrimas animi cogitationes mandare literis, hoc est, si praeterquam quod doctus, etiam disertus fuerit, huius demum hominis utilitas latissime manet necesse est, nempe non ad conuictores modo, non tantum ad aequales, non tantum ad finitimos, uerumetiam ad peregrinos, ad posteros, ad ultimos orbis incolas. Indocta probitas, nisi scriptis posteritati commendetur, cum suo authore demoritur. Doctae eruditioni, non terrae, non maria, non seculorum longa series obstat, quo minus ad uniuersos mortales peruolet. Nolo hic inuidiosam suscitare comparationem, plus ne contulerit nostrae religioni martyrum sanguis, an eruditorum hominum stilus. Non eleuo martyrum gloriam, quam copiosissima quidem oratione quisque assequi queat, at quantum ad nostrum attinet commodum nonnullis etiam haeticis plus prope debemus, quam quibusdam martyribus. Et martyrum quidem summa fuit copia, doctores perpauci. Martyres moriendo Christianorum numerum imminuerunt, docti persuadendo adauxerunt. In summa: Frustra illi pro Christi doctrina sanguinem fortiter fudissent, nisi hi ab haeticis eam suis literis uindicassent. Quare non tam ingrata erit Christiana religio, ut bonas literas, quas in rebus afflictis, tam salutaris experta est, nunc in pace rebusque florentibus in exilium extrudat, per quas & pacem & felicitatem sit affecuta. Quo magis nonnullos demirari compellor, qui prudentes etiam eruditionem se fugere fateantur. Nam quod ab ethnicorum inuentis abstinere se dicunt, id quidem plusquam insanum esse iam demonstraui. An uero est aliquid, quod aiunt, insolentiam sese uelle effugere? At uide ne ista sit non tam infirmi animi trepidatio, quam inertiae fucus, culpam fingere, ubi culpa non est. Istos ego ita demum simpliciter et

rasse intelligā, si moniti ac correpti corrigantur, alioqui quæ
nā erit ista religio, minimi mali metu, in maximā incidere per
niciem: Ita inepti dum muliebriter trepidantes, curiositatis ui
tium studēt defugere, in diuersum, sed multo perniciosius de
cidunt. Frustra uitium uitaueris illud, si te alio prauum detor
seris, ait Horatius. Male Scyllam effugeris, si in Charybdim in
cidas, male procellam declinaueris, si ad littoris scopulos nauē
fregeris. Hi sunt quorū puerilem, ne dicam peruersam trepida
tionem, sanctissimis ille & regum & prophetarū Dauid nota
uit, Illūc; inquiens, trepauerunt timore, ubi non erat timor. Nā
qui superstitiose uentum obseruat, is nunq̄ se mari credet, et
qui nubes anxie considerat, is metet nunq̄. Quid autem per
niciosius, quā illūc metum fingere, ubi honestissimi sint capiē
di labores, hūc ubi summum & certum est periculum, supinū
stertere? Illi inepta sedulitate nostris ex oculis curiositatis fe
stucā uolūt educere, ipsi in suis ignauīæ trabem non sentiētes
nos criminantur, quod plus quam sat est scientes, semper plu
ra discere cupiamus; ipsi nec illa scire curant, sine quibus nec
homines sumus, nec uiuimus. Iam fac nos modum oblitos, us
trum honestius est ī rebus honestis ultra limites esse, an citra?
Vtrū præstabilius excedere, an deficere? Verentur necubi in
libris ethnicis aliquid forte minus seuerū tetricis auribus inso
net, nec uerentur terrificam illam domini uocē: Serue nequā
quare non dedisti ad mensam pecuniā meā, & ego utiq; ueni
ens cum usura exegissem illam. Adeo nihil æque auersatur de
us, ut ignauiam. Filium perditum, qui uniuersam substantiam
in scorta, lenonesq; & popinas dissipauerat, in gratiam lætus
recipit, seruū qui talentū integrū etiā restituit, tā immaniter
obiurgat. Semina q̄dam bonarum artium indidit nobis pa
rens deus, intellectum, ingenium, memoriam, cæterasq; animi

dotes talenta sunt ad usuram credita, quæ si exercitatione ac studio quasi duplicauerimus, ut impigros seruos dominus reuersus laudabit, peculiũ esse sinet, sin acceptum talentum in terrã defoderimus, quo tandẽ animo domini redeuntis oculos, ora, uocem feremus, ubi cæteris p accepta sorte lucrum annumerantibus, nos inutile talentum referemus ignaui? Hic erit cur trepidare merito potuissent isti meticulosi hoïes, non illic, ubi commodi plurimum, periculi perparum.

CONFVTAT AVTORITATES AVTORITATIBVS

Hic cum Battus collectis oculis, aliquandiu intersiluisse Deũ immortalẽ, inquit, quantũ disputationis campum aperiri uideo, sed sit modus. Dextrũ igitur cornũ (ut arbitror) uel profligauimus, uel certe inclinauimus, urgent tamen hostes, & sinistram alã infensis animis admonent, sacrarũ literarũ armis nos eminus cominusq; territant. Primũ igitur erit, hostibus sua tela eripere, deinde suomet ipsos (ut inquit Comicus) gladio iugulare. Rationibus cedere coacti, ad ecclesiasticas literas confugiunt, & nobis occinunt, quod ipsi nõ intelligũt. Hic mihi Cato, nescio quis, reducto mento, labijs porrectis, oculis stupidis, supercilio adducto, dextra prolata, leua cingulo iniecta. Facestant, inquit, humanæ cauillationes, audiamus quid diuina scriptura iubeat, Paulum audiamus: Non altum inquit, sapientes, sed humilibus consentientes. Idem sapere iubet ad sobrietatem. Iterum alibi: Noli altum sapere, sed time. Rursum alibi: Qui se existimat aliquid scire, nondũ scit, quem admodum oporteat eum scire, & qui sibi uidetur sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens. Ad eundem modum Esaïas: Perdam, inquit, sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Item diuus Iacobus: Non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ aut

de sursum est sapientia, primū quidē pudica est, deinde pacifi-
ca, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia,
& fructibus bonis, nō iudicans, sine simulatione. Huiusmodi
aliq̄t sentētiolas hoīes ineptissimi ī nos iaciunt, quas omnes re-
censere, tū odiosum sit, tū ad nihil utile, praesertim quod & eo-
dem spectent, & eadem ratiōe dissolui possint: Vniuersa ista
quidem & iure, & recte scripta, uerum nos alio torquemus,
deprauamusq̄ quae recte dicta sunt, siquidē ad nostrā tēgen-
dam ignauiam deflectimus, cum tam euidentis sit, ut (quod in-
quiunt) sentiri possit manibus, his sententijs non uituperari es-
ruditionē, sed admoneri nos, ne mundi successibus sublatis a-
nimis, parum meminerimus Christianae modestiae. Opes ad-
dunt cristas, hic metuendū quod monet Paulus. Imo ad eos
haec pertinent, qui profecerunt in uirtutibus. Neq̄ tamen infi-
ciabor haec ad eruditos quoq̄ pertinere, uerum non omnes
sed eos duntaxat, qui aut efferunt sese quod paulo sint erudi-
tiores, aut eis in studijs uel immodici, uel intempestiui inueni-
antur, aut suae sētētiae tenaciores audeāt ab ecclesiasticis opinio-
nibus desciscere, aut certe alioq̄ bonis literis abutantur. Inuisa
est superis, impia, superba, impudica literatura. Scimus istud
adde & mortalibus odiosa. Merito in hāc fulminat scriptura
Horreant & corrigantur, qui noxiā agnoscunt, gaudeant im-
munes. Quid haec ad imperitos, qui prope nihil didicerunt scili-
cet hoc credo triumphant, quod egregie cauerint, ne quicquā
horū in se dici possit. Neq̄ enim reprehēdi potest, quod male
rem administret, cui nihil unquam rei fuit. Ridicule profecto,
perinde quasi istae sententiae peritos literarū magis quā imper-
ritos feriant. Ita ne in solos eruditos cadit, altum sapere, at non
multo maxime in stolidissimum quencq̄. Quid tandē est altū
sapere? alte doctū esse, an potius sibi placere? Eis ista canantur
non quia ibi docti sunt, sed ijs potius, qui cum nihil didicerint,

doctioribus imperare contendunt. Non studiosis, sed diuitibus, inquit Paulus, non altum sapere. Eruditus ista non apte canuntur, stolidis ista cāterur, qui alienā eruditionem fastidiunt suā rusticitatē mirantur. Et quæ tandē est illa scientia animalis diabolica? Vtiq; quæ zelū amarum habet, quæ contentiones & similtates parit, quæ aduersus ueritatē dimicat. Hoc Apostoli sentiebat animus, hoc ipsa sermonis series ostendit. Quid simplicē scripturā torquemus? quid inuitam & reluctantē trahimus? Non hic de literis liberalibus, sed de theologis quæstiunculis agitur, quas nihil ad rē pertinētes, nōnunq; inter se pertinacissimis contentionibus agitant, quo stulto popello sublimiter eruditi uideantur, cum eruditio Christiana nesciat superciliū. Quid autē istis contentiosus, qui cœlum terræ miscant citius q̄ usq; cedant, p̄tinus hæreticū uociferantes, si q̄ ab illis dissentiat? Atq; hæc quidē e scripturis, quas appellant canonicas, depromere solent, nunc pauca proferā, quæ de cæteris scriptoribus arma soleant mutuari. At ne iuxta Græcorū prouerbiū, harenas metiamur, plurimos repetēdo, unius Gtati ani meminisse sat fuerit, qui præter cæteros nos terrere poterat, si non autoritate, certe uoluminis immanitate. Nuper igitur cum e scola Parisiorū in patriā reuersus essem, incidit mihi cum quodam concertatio, homine capitaliter nostris studiis infenso, alioquin humano, comi, nec ineleganti, bello, lepido, festiuo, & quod his uirtutibus conuenit, amatore strenuo potore inuictō, cōmessatore assiduo, aleatore fortissimo, multisq; id genus uirtutibus exornato. Accreuerat mihi cum hoc Sardanapalo iam inde a puero, coniunctior familiaritas, cui quidem adhuc tribuo, ut nomini parcam congeronis uetusti. Consueuit mihi comitorum militum more sua iactare facinora, quot eadem in urbe haberet amicas, quoties & quibus artibus alienas uxores penetrasset, quod ritales superasset, quoties una nocte marem præstare potuisset, quæ bara

thra bibendo, quanta cum gloria uicisset. Hæc erant hominis
studia, in his operam, curam, uoluptatem, ocium, & negociũ,
in his felicitatem reponebat. Huiusmodi nugis cum iam bidu
um mihi aures calfecisset, incidit inter prandendum, ut nescio
quid amœnius e poetarum fabulis proferrem. Ibi homo sui re
pente oblitus, nouam quandam religionem cœpit assumere,
execrari uero me, quod ethnicos illos, & ipudicos autores le
gerem, iam & serio hortari ut resipiscerem, ut illis relictis, ec
clesiasticos euoluerem. Miratus sum subitam hominis meta
morphosim, ex Epicureo mihi factum Zenonem. Rogabam
qd ita censeret, & nũquid ipse eosdem legisset, abominatus est
per q̄ religiose. Nunq̄, inquit, in uita, nec attigi istos, nec attri
gero, si mihi superi sint propitij. Istud, inquam, uel citra iusu
randum facile tibi creditur. Sed quid tu illos tantopere fugis?
Nam si pudici sunt, non habent cur uitentur, sin impudici, qd
ita fugitas eos, qui eadem scribunt quæ tu facis? Cur non am
plecteris potius tuarum uirtutum præcones? Ibi tuorum mo
rum imaginem expressam agnosces. Eho Sardanapale, non te
pudet tandem cum istis factis mihi frontẽ istam ostẽdere? An
uero me tuam iubet religionem imitari, qui grauius flagitiũ
putas ethnicum librũ attingere, q̄ uxorẽ non tuã permolere?
Potare, amare, constuprare uirgines, tu ludũ & pueriles nugas
iudicas, legere poetã, p̄ capitali flagitio ducis. Tibi licebit ethn
ica flagitia designare, mihi non licebit ethnicas literas perdisce
re? Dissimulauit hõ bilem, dicens huiusmodi canillaciunculis
lautum prandiũ non esse corrupendũ, post spaciũ pomeridia
num, duxit ne tanq̄ officiosus in bibliothecam publicam, ubi
cum uideret homo Ciceronianis quibusdam dialogis, qui m
hi forte i manus iciderãt, attẽtius icũbere, tãdẽ irritatior, Grati
anũ, quẽ unũ legerat mi obijcit. Iã igit, te cõfutabo planissime.

I ij Cõmõstrat

distinctionem tricesimã octauam, in qua de liberalibus disci-
plinis, nescio quæ quæstio tractatur, at ita tractatur, ut pariter
omnia in dubium uocentur. Quod quæ sit absurdum quis non
uideat: lubeo pronunciet, uix legebat, tãtum aberat ut recte
intelligeret, Episcopus gentilium libros non legat, hæretico-
rum autẽ perlegat pro necessitate ac tẽpore. Rogabã hominẽ
quid sibi uellet pro necessitate ac tempore. Ait, si forte cõtra
hæreticũ aut disputandum esset, aut scribendũ. Et inquam, si
idem contra ethnicum usu ueniat: Quid si nec theologorum
libros itelligere queas: Nõ iã uides oriri necessitatẽ: Nõ place-
bat ratio, iussu pergeret legere, Nonne uidetur in uanitate sen-
sus & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in
dialectica arte torquetur, qui physicus pscrutator oculos trãs
cœlum leuat, & cætera quæ sequuntur. Itẽ illud: Sicera inebri-
antur, qui abutuntur scientia seculari, & dialecticorũ tendicu-
lis. Hic ego: Et non uides, inquam, abutuntur dictum, non autẽ
habent, ut intelligas sapientiæ secularis plane usum quendam
esse, neq; uetitum neq; ociosum: Post multa congesta, ita suo
more doctissime colligit Gratianus: Ex quibus omnibus con-
cluditur, quod non est ab ecclesiasticis secularium literarũ que-
renda peritiã, iam perinde ac si debellatũ esset, ita cœpit inep-
tus se ad triumphum preparare uix exorauĩ ut paucis me aus-
cultaret. Et nõ intelligis, inquam, hanc ipsam collectionẽ con-
tra te uehementer facere: Primum non mirandũ fuisset, si ho-
mo secularium literarũ ignarus, eas condemnasset, præsertim
in hac parte, ubi uestigandi gratia, data opera, aduersus illas
pugnat. Nec tamen ausus est concludere interdictã esse eccle-
siasticis ethnicam literataram, uerũ non esse quærendã, frustra
enim ibi quæras, ubi minime sit, sed extra iocum quærendam,
id est, exigendã. Non hoc igitur in quæstionẽ uocatur, sit ne
ecclesiasticis cõcessã eruditio secularis, sed an sit exigenda, nõ

an habere, sed an carere liceat. Adiecit ecclesiasticis, ne quid dubites, hanc a scholasticis prorsus exigendam. Vobis ignoscitur si careatis, nos si careamus, dānamur. Vides igitur quod tua ista conclusiuncula pro nobis faciat, Sed mane paulisper, etiā nunc accusationē audiuius, defensionem audiamus, nondū satis pernocti Gratianicam eloquentiam, de unaquaq; re, non in utramuis, sed in utrāq; partē disputat, & quidē pari copia, pariq; facundia, quod idem olim Gorgiam & Carneadem fecisse legimus. Nunc huius palinodiam audi, iussi paginam exuolui, consequuntur enim illa; sed ecōtra legitur, quod Moses & Daniel, omni scientia Aegyptorum & Chaldaeorū eruditi fuerunt, & post pauca; turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos a legendis secularibus libris, omnibus modis existimat prohibendos, in quibus si qua iuuenta sunt utilia, quasi sua sumere licet, alioqui Moses & Daniel sapientia Aegyptiorum & Chaldaeorū non paterentur erudiri, & alia quae sequuntur. Rursum paulo inferius ex Ambrosio; Si quis artē nouerit grammaticam, uel dialecticam, ut recte loquendi rationem habeat, et inter falsa et uera diiudicet, non improbamus. Mox ex eodē: Qui de uino & mensa regis uolunt comedere, ne polluantur, utiq; si scientiā Babyloniorū scirent esse peccatū, nunq; acquiescerent discere, quod nō licebat. Et iterū aliquanto inferius ex synodo Eugenij pōtificis; De quibusdā locis ad nos refertur, neq; magistros, neq; curam inueniri pro studio literarū idcirco ab uniuersis episcopis subiectis plebibus & alijs locis, in quibus necessitas occurreret, omnino cura & diligentia habeatur, ut magistri & doctores constituantur, qui studia literarum, liberalium artium dogmata doceant, quia in his diuina maxime manifestantur, atq; declarantur mandata. Hæc ubi ostendissem, rogabā, nunquid poeniteret Gratianū obiecisse rhetorculo; Nunq; inquit, ista antehac animaduerti. Nec mi

ror, inquam, si nō capis uenatū, quæ minime uenaris. Quæ pro
pro tefaciunt ea demū excerptis, quæ pro tua cā facere uideūtur
legis, nec perlegis, nec intelligis ea quæ legis, quod nō ita tibi
eueniret, nisi tam in fugiendis literis ethnicorū esses religiosus
Audisti modo a sanctissimo concilio cautū eē, ut omnibus in
locis comparentur, qui liberales disciplinas doceant, & quidē
assidue. Nulla tñ ex liberalibus disciplinis Christiana est, quia
neq; de Christo agunt, neq; a Christianis inuentæ, ad Chris-
stū aut omnes referuntur. Nec est quod tergiuerseris, nullam
artem excepit, non rhetoricen, non poesim, omnes in genere
edicti forma complectitur, nisi cauillaberis poesim liberalē nō
eē, ut quæ in ludis trīualibus inter eas nō numeretur. Ego ue-
ro contempta ista præscriptione, non liberalem mō, uerū etiā
liberalissimam iudico, quippe quæ liberis olim, nō inter cate-
ras, sed añ cæteras tradi cōsueuit. Obmutuit meus iureperitus,
Iubeo reliquos suos autores ostēdat, recusat. Ipse a decretis ad
decretales epistolas duco, titulum de magistris ostēdo, ubi di-
ligenter cauetur de paradīs liguarū doctoribus, cum isti Chris-
tianū nō putent, nisi sit elinguis. Hinc itur ad Antonini sum-
mam, ad Pisanam, ad Astaxanā, ad Angelicā, cæterosq; nō au-
tores modo, sed congestores omnes fere eandem cantilenam
canūt, & coccyx coccyi succinit. Est enim huic scriptorū gene-
ri moris, nihil suum ponere, sed diuersorū dicta hinc atq; hinc
decerpta cōgerere, non mō diuersa, uerū etiā aliquoties inter
se pugnantia, sat hñt coaceruasse, cæterū iudicij onus lectori re-
linquentes. Cui ubi iam longa lectione cerebrum uertigie ro-
tari, & caligare acies cœperit, non multo certior surgit, q̄ De-
mipho ille Terentianus, qui ex tribus aduocatis cōsultis, cum
unus suassisset, alter negassisset, tertius deliberandum censuisset,
Fecistis, inquit, probe, incertior sum nunc multo q̄ dudū. Ho-
rū igitur odiosas disputationes, cū iam complures legissemus,

huc euadebant omnes, ethnicarum literarum usum nemini uir-
tio uerti, imo laudi potius ducendū, uerū ab usum perniciosū
esse, eoq; uetitum, id quod nemo puerorū nesciebat. Iam mis-
tis erat, sed libebat hominē paulisper eludere, rogabā nūcubi
in suo Gratiano legisset, licere uiris ecclesiasticis amare, potare
scortari, mœchari. Negabat. At ista iam nulgo faciunt, & dor-
miūt decreta, nobis q; oratores & historicos ethnicos legimus
obijciūtur. Sed obsecro te, quādoqdē tibi morē gessi, mihi iā
mutuā operam redde, & meos theologos paulisper consula-
mus. Hieronymum aperio, locum forte obuium ostendo, ubi
de muliere captiua disputat, quam eruditionem prophanam,
uir doctissimus & apte & festiue interpretatur. Quid ergo, in-
quiens, mirum, si & ego sapientiam secularem propter eloqij
uenustatem & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque
captiua Israelitidem facere cupio, & si quid in ea mortuū idos-
latrīa, uoluptatis, erroris, libidinum, uel præcido, uel rado, &
mixtus purissimo corde uernaculos ex ea genero domino sa-
baoth? Labor meus in familiam Christi proficit, stuprū in alie-
nam, numerū auget conseruorum. Neque orationis metapho-
ram, ne uocabula quidem intelligebat, ancillam ministrā do-
mesticam putabat, uernaculos, quo sane uocabulo Hierony-
mus elegantissime usus, quid sibi uellet, nihil potuit suspica-
ri. Hic iam, inquam, ulciscuntur contumeliam in se admissam
literæ seculares. Erat autem locus in ea epistola in primis no-
bili, quam ad magnum oratorem inscripsit, an scripserit ne-
scio, in qua uir sanctissimus, sicubi alias sententiā inuidiæ pla-
candæ gratia uasfræ dissimulauit, hic certe non perplexe prolo-
quitur. Repetamus, inquā, a capite (nō em̄ perlōga est eplā).
Quod aut quæris ī calce epistolæ tuæ, cur in opusculis nostris
seculariū literarū interdum ponamus exēpla, & candorem ec-

clesiæ ethnicorum fordibus polluamus breuiter responsum habeto, nuncq̄ hoc quæres, nisi te totum Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earum omisso Volcatio euolueres, Quis enim nesciat, & in Mose, & in prophetarum uoluminibus, quædam assumpta de gentiliū libris, & Solomon philosophis Tyri & pposuisse nonnulla, & aliqua respondisse? Vnde in exordio Prouerbioꝝ commonet, ut intelligamus sermones prudentiæ, uersutiasq̄ uerboꝝ, parabolas, & obscurum sermonem dicta sapiētum, & ænigmata, quæ proprie dialecticorum & philosophorum sunt, Paulo inferius Paulū colaudans: Ac ne parum hoc esset, inquit, ductor Christiani exercitus, & orator inuictus, p Christo cām agens, in inscriptionē fortuitam arte torquet in argumentū fidei. Didicerat enim a uero Daud, de manibus hostium extorquere gladium, et Goliæ superbissimum caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio, domini uoce præceptum, mulieris captiuę radendum caput, supercilia, omnes pilos, & ungues corporis amputandos, & sic eam habendā cōiugio. Deinde post ea uerba, quæ paulo superius recitauimus: Osee, inquit, accepit uxorem fornicariam Gomer filiam de Balam, id est, dulcedinum, & nascitur ei de meretrice filius Israël, qui uocatur semen dei. Esaias, nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hierusalē, tondet cæsariē suā, & quicquid in ea absq̄ sensu & uita est, aufertur. Horū (me legēte) cū ille nihil itelligeret, rogabat, q̄rsum ista oīa spectarēt? Eo, inquā, ut nullas, ethnicas literas fugiamus, sed repurgatas, ad Christianoꝝ eruditionē trāfferamus, quod si tu fecisses, nō hic marmoreus altares. Quod autem repurgatas dixi, non ad scientiam, sed ad opinionē referri uolo. Non enim ethnicorū philosophorum errores legere perniciosum est sed eos eclesiasticis disputationibus immiscere nō confutandī, sed ap

approbandi gratia, id uero nequaquam licuerit. Deinde illustris scriptorum catalogum texit, tum Graecorum, tum Latinorum, & Graecorum quidem hoc elogio claudit. Qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque scientiis suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam scripturarum. Latinorum ita concludit. De ceteris uel uiuentibus uel mortuis taceo, quorum in scriptis, & uires manifesta sunt, & uoluntas. Mox callidam imperitorum calumniam excludens, addit. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentiles hoc esse licitum, in alijs disputationibus dissimulandum, quia omnes pene omnium libri, exceptis istis, qui cum Epicureo literas non didicerunt, eruditionis doctrinaeque plenissimi sunt. Mordax quidem illud, quod epistolam claudit, sed plane barbarorum stulticia dignissimum. Cui queso, inquit, ut suadeas, ne uescentium dentibus edentulus inuideat, & oculos caprearum talpa contineat. Ostendi & eam praefationem, quam Exodo praeposuit, in qua adeo non dissimulat, ut etiam nominatim praedicet artes liberales. Taceo, inquit, de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialecticis, musicis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus. Quid hic expectas dicturum Hieronymum? Pestifera est? Vel utilissima est, inquit. Rogabam eam quid haec placerent. Cum tantum ac talem habeamus auctorem, exorire tu nobis, & nescio quid glossema e tuis barbaris auctoribus contra liberalem eruditionem obijcias? Astrologiam ueram, decreta damnant, at Hieronymus approbat disciplinam & prope curiosam, & ad pauca utile. Quid igitur de rhetorica, de poetica sensisse credis? Conmonstravi homini eiusdem de uiris illustribus opus, ubi in primis

K tis scri

et scriptoribus miram eloquentiam, predicat poetarum philosophorumque
cognitionem, effert literaturam secularem. Quae si pestifera esset,
non tam diligenter eam in authoribus ecclesiasticis uir piissimus
commemoraret. In eiusdem opusculi praefatione tantum abest, ut im-
petet, ut etiam aduersus ethnicos & haeticos magnifice iactare sit
ausus, christianorum in ethnicis literis praesentiam. Discant ergo, in-
quit, Celsus, Porphyrius, Iulianus rabidi aduersum Christum
canes, discant sectatores eorum, qui putant ecclesiam nullos philoso-
phos & eloquentes, nullos habuisse doctores, quanta & quales
uiri eam fundauerunt, instruxerunt, adornauerunt, & desinant fidei
nostrae rusticae tantum simplicitatis arguere, suamque imperitiam potius
recognoscant. Non pudet, inquam, te Christianum, obijcere Chri-
stiano, & quidem laico, quod Hieronymus non dubitauit apud hostes glo-
riari, uir ecclesiasticus, iam sanctitatis opinione celebris, postremo
monachus, & eremi cultor, praesertim ea tempestate, cum Christiana
adhuc religio cum ethnicis conflictaretur? Si mala est eruditio secu-
laris, nihil Hieronymo stultius, quam hoc apud aduersarios iactat,
quod illi pro summo crimine poterant retorquere. Verum de
copotore meo iam nimium. Ad cetera perperabimus, si prius al-
terum testem citauerimus: nam nunc decreui contentus esse duobus
grauissimis tamen. Aurelius Augustinus, uir sanctimoniam iuxta
ac eruditione singularis, tum arte deo, ne dicam, meticulousae con-
scientiae, ut saepe numero mihi (bona uenia tanti uiri dixerim)
abs re trepidare uideatur: id quod tum ex eius uita, tum ex confessionum
retractionumque libris conijcere perlicue est. Is, inquam, talis
uir, utique literaturam secularem, ut uocant, dissualisset, si aut noxia,
aut ociosa

aut ociosam, aut suspectam habuisset. Hic in his libris, quos
de doctrina Christiana inscribit, proponit duo genera doctrina-
rum. Quæ in gentilibus etiam, inq̄, moribus exercentur, id
est, ethnicorū, uel ut, isti dicūt, seculariū: vnum earum, quas
instituerūt homines: alterum earum, quas animaduenterunt,
aut iam peractas aut diuinitus institutas. Illud, inq̄, quod est
secundum constitutiones, partim superstitiosum est, partim su-
perstitiosum non est. Sed ne oēm disputationem, quæ uerbo-
sissima est, repetam, uerbis illius omissis, rei summam paucis
amplectar. Sub hoc ultimo genere, quod superstitiosum appel-
lat, maleficia, incantationes, excantationes, sortilegia, aruspicia,
auspicia, auguria, necyomantiā, pyromantiā, alphiromantiā,
hydromantiā, geomantiā, chiromantiā, & id genus alia com-
prehendit: hæc quia phytonum sunt, & maleficiorum, nec sine
cōmercio scelestorum spirituum exercentur, iure Christiano
fugienda censuit. Illas quoq̄ obseruationes, quod plurimum
habeāt & anxietatis, & uanitatis, huic generi annumerat, qua-
lia sunt uisorum et insomniorum interpretatio, extorum inspe-
ctio, uolatus auium, cantusq̄ monstrorum, tonitruum, fulgu-
rum, syderum, sortium, sternutamentorum, mustelarum, mu-
rium occurrentium, aut stridentium, aut aliquid arrodentium,
aurium tinnientium, oculorum salientium, foliorum crepitan-
tium, nominum, & imaginum, & his similium nugarum ob-
seruatio. Sub altero genere, id est, ab hominibus quidem in-
stituto, minime tamen superstitioso, hæc fere collocat, cha-
racteres, uocabula rerum, consuetudinem loquendi, leges,
plebiscita, & si qua id genus sunt alia: hæc enim non mo-
do non reprehendit, uerumetiam Christiani hominis intere-

K ij interes

interesse putat, ut hæc q̄ maxime scire curet. In primo genere, id est, annotatis, omnes fere liberales disciplinas collocat, logicen, rhetoricen, physicen, arithmeticen, geometriã, astronomiam, musicam, historias deniq̄, & antiquitatis cognitionem. At ne de singulis quidem pigebit, diui Aurelij sententiam pronunciare, modo ne uos audire pigeat. De grammatica, quid est, dilucidius ē, q̄ ut i eo debeat disputari. Porro qđ ad dialecticen attinet, libro de doctrina Christiana secundo, capite (si bene commemorini) uigesimo, de dialecticis rationibus, de ueritate, de falsitate connexionum, de consequenti et inconsequenti, de repugnantia, de definiendo, de partiendo, uerbosè & curiosiuscule suo more disputat. Petit etiā e diuo Paulo cōnexionū formis, sic em̄ appellat, ut nos, si dialecticen ignoremus, docere uoluisse uideatur. Hanc disciplinã in ipso disputationis capite his uerbis commendat, nam puto me ea, ut nuper relecta posse reddere. Sed disciplina, inquit, disputationis, ad omnia genera quæstionū, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda, plurimum ualet, tantum cauenda est ibi libido rixandi. Pauloq̄ inferius, Sunt etiam connexiones rationationis, inquit, falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem illius cum quo agitur, quæ tamē ad hoc inferuntur a docto & bono homine, ut his erubescens ille, cuius errorem cōsequuntur, eundem relinquat errorem, quia si in eodem manere uoluerit, necesse est, ut etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Hæc de dialecticis. Pro poetis & rhetoribus, quæ multa dixit, hic, hic consulto prætereo, suis ea locis reddetur.

turus.

turus. Ceteras autem artes, minutiores quidem illas, attamen acutas, ut Quintus Fabius oratori, ita Aurelius theologo putat non mediocriter conducere, & quidem de musica hæc fere sunt quæ tenemus. Et numerū, inquit, & musicam plerisque in locis in scripturis honorabiliter posita inuenimus. Non enim audiendi sunt errores gentilium superstitionum, qui nouem Musas Iouis & memoriæ filias esse dixerunt. Deinde, auctore Varrone, undè ea sit fabula nata, aperit, subiiciens. Sed siue se ita habeat, quod Varro retulit, siue nō ita, nos tamen propter superstitionem prophanorum, non debemus musicā fugere, si quid inde utile ad intelligēdas scripturas rapere potuerimus. De Arithmetica, hoc est disputationis initium. Et numerorū etiam, inquit, imperitia, multa facit nō intelligi, trāsstate ac mystice posita in scripturis. Omnes harum disputationum ambages, quæ de geometria & astronomia, in eundē fere modum disputat, parui refert meminisse. Porro physice in primis ad sacrarum literarum cognitionem necessariam arbitratur, quod passim scateat uocabulis, tum amantium, tum herbarum, tum lapidum, quorum omnium ni monstratrice physica, uim naturamque teneas, temerarius uideberis, si ea coneris interpretari. Et huius quidem loci hoc est caput. Rerum autem ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum ignoramus uel animantium, uel lapidum, uel herbarum naturas, aliarumue rerum, quæ plerumque in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Cetera idem & apte & erudite profequitur. Porro de philosophis quid tandem, penes quos bea-

æ uitæ professio potissimum est: nimirum ni istos legendos
negabit, qui cum se ueri magistros, ut omnium rerum peritos
profiteri sint ausi, omnium errorum auctores extiterunt: e quo
rum disciplinis nulla fere non hæresis nata est nobis, quorum
contortis enthimematibus, quasi quibusdam arietibus Chri
stianæ fidei mœnia toties sunt pulsata, audite & quid de his di
cat uir æquissimus: Philosophi autem, inquit, qui uocantur,
si qua forte uera, & fidei nostræ accommodata dixerunt, &
maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab
eis tanquã iniustis possessoribus, ad usum nostrum uindican
da. Et quod sequitur, non iniucundum de Ægyptia supelle
ctile: utinam uobis uerba ipsa possem annumerare, sed tamen
bona cum fide appendam. Legimus, inquit, in Exodo, He
bræos cum, duce Mose, ab Ægyptia seruitute furtim fugam
molirentur, plurimam omnis generis supellectilem, immen
sam uim signorum, uestium, uasorum, a suo quenq; uicino cõ
modo cepisse, itaq; spoliatis Ægyptijs, demigrasse clanculũ.
quam fugam, quod furtum, quia deo auctore patratum uo
uimus, aliquid portendere creditur. scilicet iam tum diuina p
uidencia quorundam trepidationi consulebat, q; fortasse Ægy
ptum spoliare, hoc est, ethnicorum sapientiam usurpare timu
issent, nisi huius rei tantum imperatorem, tantum ducem, tan
tum exemplum habuissent. Migrat ex Ægypto, qui relictis
superstitionibus prophanis, ad Christianam religionem sese
conuertit. Ægyptias opes tollit, qui literas ethnicorum ad no
stræ fidei decus & usum transfert. Si ridebunt barbari inter
pretem,

pretem, iure id facerent, nisi diui Augustini, non meum in-
terpretamentum protuliffem. Vt enim, inquit, olim Hebraei,
ea, quæ sibi usui fore iudicassent, rapuerunt, relictis istis, quæ aut
molesta, aut inutilia, aut pphana existimassent, ita nos oportet
sua quidem ethnicis uitia relinquere, superstitiones, libidines,
cupiditates, hæc inquam apud dominos relinquenda. At
si quod sapiëntiæ aurum, si quod eloquëntiæ argentum, si qua bona-
rum srae supellex penes illos erit, eam omnem conualfare, &
in nostros usus accommodare debemus, nihil furti calumni-
am ueriti, quin potius pulcherrimi etiam facinoris & laudem
& præmiū sperare ausi. Hic rursus ne nodum in scyrpo quaerentes
cauillari inciperemus, quæ sint ethnicis pro perniciosissimis
relinquenda, quæ pro utilibus transferenda, Augustinus de
sua partitione nihil excipit, præter ea, quæ supersticiosa nominat.
Cæterum a sua illa diuisione non recedens, & hoc suo more,
auro atque argento eas disciplinas sibi uideri signatas scripsit, quæ
essent ab ingenijs humanis animaduersæ, sicut dialecticam, rhe-
toricam, physicam, historiam, & id genus plura: quæ hæc homi-
nes, non ipsi quidem produxissent, sed tanquam aurum & argen-
tum de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiae, quæ ubi-
que infusa est, eruisent. Vestes autem Aegyptiorum inter-
pretatur disciplinas a mortalibus quidem institutas, sed uestiū in
morem accommodatas humanæ societati, puta leges loquendi,
plebiscita, decreta pontificum, quæ quidem omnia quam plurimum habent usus,
ab ethnicis

ab ethnicis quoquo pacto rapienda cenſet. Poſtremo feſtuo
exemplo rem & confirmat, & locupletat. Quod, inquiens, fe
cerunt, multi boni noſtri fideles. Nonne aſpicimus, quanto
argēto & ueſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus,
doct̄or ſuauiſſimus, & martyr beatiffimus? quanto Lactan
tius? quāto Victorinus? Optatus? Hilarius? ut de uiuis tace
am, quāto innumerābiles Græci? Quod prior ipſe fideliffi
mus dei famulus Moſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, q̄ erudi
tus fuerat in omni ſapientia Ægyptiorum. Quibus omnibus
uiris ſuperſtitioſa gentium conſuetudo, & maxime illis tempo
ribus, cum Chriſti recutiens iugum perſequebatur Chriſtia
nos, diſciplinās quas utiles habebat, nunq̄ commodaret, ſi eas
in uſum colendi unius dei, quo uanus idolorum cultus excin
deretur, conuerſum iri inſpicaretur. Hæc quidem e pluribus
pauca, ut potui breuiſſime, perſtrinxiffe ſatis putauī. Ca
terum ſexcentos citare teſtes poſſem, ni & ueſtris parcerem
auribus, & horum duorum ea eſſet authoritas, ut tam ſacris,
tam eruditis uiris nolle accedere, ſumma ſit impietas. Sed ita
ab ethnicis abſtinent barbari, ut ne ſacros quidem attingant,
aut ſi tangunt, contaminent. Imo quod indignius eſt, iam He
ronymum non in theologorū numero, ſed oratorum ponunt,
atq̄ e ſuo ſacroſancto ſenatu depulſum grammaticis annume
rant, ipſi neſcio quorum confuſiſſimis collectaneis ac ſummis
lis inſenſcunt, nihil eruditum exiſtimantes, niſi quod idem ſit
barbarum. Et cum tantos duces, utcunq̄ ſequamur, ueniāt,
& apoſtolicum nobis illud cantitent, non altum ſapientes, ſci
entia

entia inflat. Si theologi uideri cupiunt, quin illud potius proferunt: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, non sicut asini, tardi, inertes, ignaui? Cur non illud, Malicia paruuli estote, sensibus autem perfecti? Cur non illud: Sapientia uincit maliciam, et sapientiam stulti despiciunt? Cur non illud: Dauidicum adferunt, Bonitatem & disciplinã scient, & iam doce me domine? Cur non illud ecclesiastici sapientis: Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis uacabit? Narrationem uirorũ nominatorum conseruabit, & in uersutias parabolarum introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. In medio magnatum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit. In terram alienigenarum pertrāsibit, bona & mala in omnibus tentabit. In eo libro qui dubio auctore sapientiæ inscribitur, quanta laus eruditionis, ut quod grauissime a Platone scriptũ est, sapientiam incredibilem esse specie, quæ si oculis uideri queat, admirabiles sui sit excitatura amores: hic quisquis fuit scriptor non infacundus, sapientiæ quæsi quandam effigiem expressisse uideatur, quo nos ad illius amorem accederet. At negauerit quispiam hic secularem laudari sapientiam, uerum aliam quandam coelestem ac diuinã: imo certe eam, quæ sit nostri temporis philosophiæ pars difficillima, quæ omnium rerum tum diuinarum, tum humanarum cognitionem copularit. Mentior, nisi id ipsa uerba sonant, Deus, inquit, dedit mihi horum quæ sunt scientiam, ut sciam dispositionem orbis terrarum, & uirtutem elementorum, ini-

L tium &

tium & consummationem & medietatem temporum, & eorum mutationes, diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, uim uentorum, et cogitationes hominum, differentias uirgultorum, & uirtutes radicum, & quæcunq; sunt absconsa & improuisa, didici. His sane uerbis describi mihi uidetur, non perturbata quædam & ieiuna eruditio, sed polita & copiosa, & quæ præter omnium disciplinarum scientiam plurima sit antiquitate cõdita. Capite insequentem multo significantius exprimit, uirtutem cum eruditione liberali coniunctam, uocari sapientiam. Et iustitiam, inquit, qui plus diligit, labores huius magnas habet uirtutes: sobrietatem enim & sapientiam docet, & iusticiam, & uirtutem, quibus utilius nihil est in uita hominibus. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præterita, & de futuris æstimat: scit uersutias sermonum, & dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit anteq; fiant, & euentus temporũ, & seculorũ. Sed hac in re tam clara, pro ipsa quidem nimio plus satis, pro istorum pertinaciã parum: quanq; quid frustra rem infinitam persequar, cum ex uno quoq; authore permulta loca depromi possint? Nec incicias iuero tamen, eosdem ipsos nonnullis in locis peride differere, ac si a seculari doctrina nos conentur dehortari, & ita rhetorica contentione incandescant, contra curiosam, superbam, uentosam, obstinatam eruditionem, ut non in abutentium uitium, sed in rem ipsam in uehi uideantur. At non uenit in mentem istis, ea ipsa quæ contra doctrinam disputata uidentur, non a doctissimis modo uiris, ue-

ris, uerum etiam doctissime disputata esse. Quoniam igitur o-
rea literis secularibus dehortentur, cum ipsi in ea dehortatio-
ne secularem literaturam exhibeant, ut interim nobis ius fiat
hoc uerbo utendi: sed uitijis nostris libenter blandimur. Dic
mihi tu marmorea statua, & fruges consumere nate, ita ne
credis summis illis uiris, & in omni literarum genere consum-
matissimis, cordi fuisse, ut tuam illam supinam oscitationem
atq; ignauiam predicarent. Dicitur est recte, nempe ad de-
terrendos curiosos ab nimio, ab inani studio, ab intempestiuo,
dicitur est ad compescendam arrogantiam: dicitur est fortas-
sis ad consolandam simplicitatem columbinam, non ad fouen-
dam stoliditatem asininam. Quid tu gestis? quid triumphas
inepte? quid alio torques, ac dicitur? A uidisti notari peritiam
impiam, quid tu tibi plaudis, quasi pietas sit imperitia? Si de-
us reprobat ac perdit prudentiam huius seculi, stulticiam se-
culi amabit scilicet. Nihil profecto minus, imo peius oderit,
Damnatur is, qui doctus ignarum fastidit: tu tibi places, q; do-
ctos ignarus contempnas ac iudices. Ille reprobus habetur, q;
uirtutis negligentior abutatur scientia: te hsdem uitijis orna-
tum, & fortasse pluribus, una absoluet inscitia. Hic accusatur,
q; omissis euangelijis, plurim^o sit in euoluendo Aristotele: tu cu-
pa uacas, q; ne euangelia quidem intelligis, imo adeo nec legis.
Ille sciens uoluntate dñi, plagis uapulabit multis: tu neq; fa-
ciens, neq; scire curans, num paucis uapulabis. Ille sedulitate
quadam modum officij egressus castigat: tu tua non cõtetus inertia,

L ij & alio

& aliorum industriam impediens laudaberis? Sed ut aliquādo meæ loquacitatis modum faciam, & stomachum effervescentem cohibeam, nunq̄ ista nobis obijcerent imperiti, si relicta oscitatione sua, sacris literis legendis inuigilarent. Hic cū Battus breui interiecto silentio, nos familiarius esset intuitus, Bone deus, inquit, iam prope exciderat, apud quos dicerem, ita nescio quo furore correptus, in presentes hostes mihi uisus sum debacchari. Equidem tam disertarum aurium patientiā admiror, q̄ me puerili more tot uerba fundentē tam diu ferre queant. ERASMV S. At ego iam dudum, inquam, admiror mecum, quanq̄ orationem currentem interpellare nolui, qui tot uersus e tot ecclesiasticis authoribus, tam apte, tam ad uerbum reddere ualueris, quod quidem a summo theologo tam scite fieri posse uix crediderim. Desino enim iam mirari, q̄ Medicus dudum, te hominem Musis penitus deuotū, theologorū libros euoluisse, tantum memoria complecti potuisse mirandum uidetur. GUILHELMVS. Ernos, inquit Guilhelm⁹, nescio quo tua disputatio impetu abripuerat suo: itaq̄ propera quæso, ac periculum facito, utrum nos prius dicendo, an nos te audiendo superemus. BATTVS. Tum Battus mihi arridens. Non frustra, inquit, tuum calammum metui, iam em̄ mihi subolet, quid animo destines. Nugas nostras uis prode, & de uerisimili laboras: ueris em̄ ne ubi hunc nostrum sermonem literis mandaris (sentio enim te id uelle) existat aliquis, qui te dialogum Platonico aut Ciceroniano more finxisse putans, neq̄ decorum, neq̄ probabile satis

le satis obseruasse calumniatur, qui me & adolescentiorem,
& poetam, tantum ecclesiasticarum literarum memoriter red
dentem feceris. Sed nihil est quod mireris, si homo non pro
digiosa quidem, sed tamen haud maligna praeditus memoria,
quae legit tanto intentius, quanto irritatior, quae decerpfi, quae
toties contra barbaros deprompsi, pauca potuerim memoria
complecti. Age iam ad certamen, ad quod me prouocauit Guil
helmus, accingamur. Quoniam aduersarios, inquit, primum
rationibus, deinde testibus reuicimus, unicui illis profugium
superest, exempla quorundam probatoris uitae, quos aut ci
tra eruditionem doctos habitos, aut uirtutis studio literas con
templasse obijciunt, a quo illos praesidio si eiecerimus, reliquum
est, ut aut in deditionem ueniant, aut certe fuga turpissima ui
ctos se profiteantur. Age, accingamur certaminis huius reli
quias profligare. Videtis, inquit, fidem Christianam, non a
physicis, non a dialecticis, non a poetis, non a rhetoricis autho
ribus ortam, sed a rusticis hominibus, indoctis, rudibus, denique
et piscatoribus, non e Platonica Academia, non porticibus
Stoicorum, non e scholis Peripateticorum apostolos uocatos
nouimus, sed a nauis & rete: neque Christus ludos rhetori
ces aut dialectices aperuit, sed tantum uiuendi praecipua tradi
dit. O sacrilegam impudentiam. Audent rusticos dicere apo
stolos, quo suam rusticitatem tueantur, digni uero, quos ut pie
sibi deditos ament apostoli. A deo nihil istorum refert, unde
inertiae suae patrocinium sint nacti, uel cum sacri ordinis iniur
ria. Dic mihi os pestilens, & ferro inurendum, rusticos ams

L iij fuisse

fuisse apostolos? A iō, inquit: alioqui in quo tandem Iudo dī
dicerunt, qui repente sunt a piscatione ad apostolatū missi:
nam a gubernaculo scalmi protinus ad gubernacula mundi e-
uecti sunt. Quorsum igitur pertinuit, non Platonē aut Chry-
sippum, aut alium philosophum aliquem, sed ipsum philoso-
phiæ parentem tantum temporis sectari præceptorem: audi-
re disputantem: uidere monstra gerentem: conuincere assi-
due: assidue colloqui: Eam philosophiæ uim esse scripsit Se-
neca, ut nō sibi studētes modo, uerum etiā cōuersantes iuuēt.
Vt qui, inqt, in solem uenit, licet nō in hoc uenerit, colorabit.
Qui in unguentaria taberna resederunt, & paulo diutius sunt
commorati, odorem loci secum ferunt. At apostoli cum ipso
scientiæ fonte tam diu cōmorati tā familiariter, tam a uide uer-
sati, in scj æque ac rustici permansere: neque tam sedula tanti
præceptoris opera quicq̃ confectum est? Lusit operam, qui
bouē duxit ad ceroma. Vt resurrexerat, quadraginta dies in
terris moratus, subinde discipulis suis apparuit, monuit, docuit.
Parum erat hoc quoq̃. Ipse in cœlum relatus, paraclētū
demittit, qui nihil illos iam nescire pateretur. Et audent post
hæc omnia, homunciones rusticitatem obijcere apostolis, q̃
piscando quæstum fecerint? Cur non eadem opera hamioras
illos & conchitas, ac fures maritimos appellant: quandoquid-
em apostolis conuiciari libet. Rusticus est Paulus: Vnus
est, inquit, qui liberalem literaturam apostolatu intulerit.
At hic unus inter cæteros præminet: quare, nisi doctrina: nā
pietate pares arbitrōr fuisse. Vnus hic uas electionis est ap-
pellatus:

pellatus: cur ita præter cæteros? Nempe quod hic in primis
ut homo tum doctus, tum disertus, uisus est idoneus qui con-
tra literatas Athenarum scholas ferret arma, q̄ philosopho-
rum supercilium ferret, qui Romanã eloquentiã sub Chri-
sti ditionem redigeret. Rusticus est Ioannes? Et unde illa
uox sublimis, In principio erat uerbum, & uerbum erat ap̄
deum, & deus erat uerbum? An rusticus est Petrus? Illius
certe epistolæ, & si imperitæ sermone, non tamen scientia, Ia-
cobus rusticus fuit? Falsa igitur huic illa tribuitur epistola, q̄
uidetur non modo sapientis, uerum etiã disertis. Sed fingamus
rusticos fuisse apostolos, Ita ne nihil in apostolorum moribus
imitatione dignum isti uidere potuerunt, præter unam rustici-
tatem? Non enim me iam contineo, quin id, quod sentio p̄fe-
ram: ita risus mihi ingens oboritur, quoties horum, qui nobis
apostolicam impolitiem obijciunt, perditissima uita in mentē
uenit. Quis em̄ ferat Æsopū sibi de frugalitate præcipiētem?
Sardanapalum de seueritate disputantem? Quod si stomac-
hus paulo mordacius erumpet, existimate me, non in homi-
nes, sed in rem maledicere: quanq̄ authore Plauto, quod dig-
nis malediciti, benedicitur. Qui nobis apostolorū rusticitatē
obgannire non desinūt, si uirtutes tenerent apostolicas, ferri ut
cunq̄ poterāt. At nūc pudet me quorundā corruptissimā ui-
tam cogitatiōe cōtueri: qui cū ecclesiasticis sacris sint initiati,
ecclesiasticis stipib̄ alant, adde senes, cari, rugosi, q̄dem etiam
cucullati, cū Sardanapalo ip̄o certamen sumpsisse uidentur.
Me hominē adolescentē, p̄phanū, civilibus addictū negocijs,
& literas

& literas ipsas prophanas profitentem, in ius uocant, ne phan
di criminis reum agunt, quod antiquos philosophos, & priscas
historias, & poetarum & oratorum scripta libenter lectitem,
Ipsi cum iussi sint in lege domini, in sanctis literis diu noctuq;
uersari, ab omni se prorsus studio cohibent, religioso quodā
metu opinor adducti, ne si libros tractare cœperint, in ethni
cum aliquem authorem imprudentes incidant. At ita demū
apostolos se imitari credunt, si usq; adeo sint literarum ignari,
ut ne ipsas quidem preces, quas cotidie remurmurant, intelli
gere possint? Dic mihi stultissime imitator, sic nobis aposto
los refers? Ais rusticos & imperitos fuisse apostolos? Esto
sane. Donemus istud tibi, habes quod glories: uicisti rustici
tate piscatores, non inuidemus tibi gloriam istam cum agrico
lis communem. Verum ubi simplicitas apostolica? ubi mo
res? Num quando uenatos legisti apostolos? num isto orna
tu usos accepisti? num pellacarum gregem domi auerunt a
postoli? num tantum opum in unum barathrum demergebāt
apostoli? Tu, si superis placet, apostolos imitandi studio sum
ptibus ecclesiasticis aedes regales in cœlum erigis. Nitet am
plissima in domo supellex Attalica, ministris militaribus om
nia perstrepunt, cœnæ Persico instruuntur apparatus. Vide
as illic agi Sybaritica conuiuia, & quidem assidue. Vincitur
audacia perdendæ rei Cleopatra, Vincitur Aesopus cum si
lio haud quā degenere. Fastidiuntur illic acipenseris, non
sapiunt murenæ, nauseam mouent attagenes. Noctes diesq;
estur, bibitur, luditur, saltatur, subatur, & cum uino immodie
co bal

eo balbutire cœperint, uidentur opinor, sibi incultum sermonem apostolorum imitari. Cum his factis, quorum uel Nerone[m] pudeat, audent nobis apostolos imitandos pponere. Nuper cum in Flandria legatione uestro nomine obirem, incidi in huiusmodi portenti conuiuio. Ibi inter pocula, ut fit, cum hospitalitatem nobis suam iactitaret, ut festiuore fabulatione conuiuium exhilararem, Tantali & Lycaonis, & his similes nonnullas fabellas commemorauit, Rogabat me, ubi nam illa legerentur. Aio in poetis. Orauit p[er]tinus, ne illos ethnicos ad suam mensam nominarem, ne fœdis nominibus sanctum conuiuium pphanaret. Gessi morem cõuiuatori meo. Aderat theologus quidã, homo adolescens, sed plane doctus, nec ita, ut hodie theologor[um] est vulgus, quorum pleriq[ue] prater sophismata nihil didicerunt: uerũ ita, ut non minus rhetor esset, q̃ theologus. Cum hoc mihi (assidebat em̃ proxime) de scriptorũ ecclesiasticorũ eloquentia sermo incidit. Dicebamus Aureliũ Augustinum, acute quidem, sed subobscure ac p[ro]plexo, & suo quodam more dicere: & huic tñ esse suam gratiã, ob schemata, quę frequenter affectaret, Hieronymi uehemẽtem esse dictionem, uariam, uasram, acrem, locupletem. Lactantiũ Firmianum Ciceroniana facilitate fluere, nec a declamatoria illa palæstra, in qua fuerat multos años uersatus, abhorrere. Ambrosij stilum plus obscuritatis, minus habere acuminis, delectare tñ allusionũ aculeis. Bernardi oronem facetam, nec incultam, ecclesiasticam tñ. Hilarij uero parum eopiosam, uerũ cultiorem, p[re]terea floridam. Bedæ æqualẽ ac somniculosam, doctam tñ, ut eo sane seculo. Gregorij modulatam ac numerosam magis, q̃ succulentã, q̃ identidem eadem repetere cogitur, ut expleat sermonis periodũ.

M loqui

loqui quidem, adeoque non illustrare ueritatem orationis ad
miniculis, ut quae p se preclara sunt, infantia sua dehonestent.
Haec & alia quaedam cum nugaremur, risit nos homo seuerus il
le, & curiosos appellauit, quae res ociosas & ad nihil utiles cura
remus. Intellecta hominis improbitate, putauit malo nodo ma
lum esse quendum cuneum: ac de industria quidem eum ser
monem iniecti, in quo illum sciebam ut plurimum ualere, de ui
norum generibus, de arte coquinaria, de uenaticis epulis. Ibi
ille tanquam in re magna erectus, magno silentio, magna autori
tate, diu disputauit acute, copiose, polite. Platonem ipsum dixit
ses, Sexcenta uinorum genera memoriter reddebat: praeterea pre
cia, qualitates, differentias, patrias, naturas: sequi ista non est phy
sicornum literis, sed sapiente illo suo palato didicisse gloriabatur.
Plinium (illum enim citabatur) delirare dicebat, qui tauta in re ali
enis potius literis, quam suo palato fidem habuisset. Iam uero
de epulis coquendis, condendis, si disputantem audisses, quem
tu non ibi coquum, quem non Catium, quem non Philoxenum,
quem non Apitium, quem non Platynam contemneres. Haec
nimirum sunt artes tetricae, & graui sacerdote dignae. Has didi
cerunt ipsi, nobisque tradiderunt apostoli, non syllogismorum laque
os nequere, non Ciceronem, non Vergilium euoluere, non alio
rum ingenia dictionemue taxare. Haec non in poetarum fabulis,
sed in sacris literis discunt. Scilicet ferendum hoc quoque, si non in
ter epulas, senes, sola libidine fortes, antiqua sua facinora iu
ctarent inuicem, & quae facere per aetatem nequeunt, fecisse se tur
piter gloriarentur. Hi sunt quorum aures poetarum fabulas re
ligiose refugiunt, qui nos ad applicos mores prouocant. Horum
perditam rusticitatem, & simplicitatem fraudulentam, diuus
Hieronymus quodam in loco scite notat, Venerationi, inquit,
semp

semper mihi fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone se imitari dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatem excusabit sanctimonice magnitudo: & syllogismos Aristotelis, contortaque Chryssippi acumina resurgens mortuus confutabit. Ceterum ridiculum, si quis e nobis manens inter Croesiopes, et Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet, quasi omnes latrones, & diuersorum criminum rei, disertis sint, & cruentos gladios philosophorum uoluminibus, & non arborum truncis occulant. Hæc per digressum tangere uolui, quo intelligatur, qui apostolorum imperitiam nobis ingerunt, eos non id apostolos æmulandi studio facere, sed ut sunt superbi, suæ rusticitatis patrocinium ab apostolis petere. Alioqui si id recte fit, quod multorum fit exemplo, quot & quãtos habemus, quos imitemur? A Mose repetamus, Quid eo imperatore sanctius? & hic omnem disciplinã Ægyptiorum a puero doctus legitur. Non huic fraudi fuit, secularis, ut uocant, eruditio quominus e mortalium genere unus, in domini familiaritatem accessi meruerit. Daniele quid castius? & hic Chaldaicis disciplinis non recusauit institui. Docto patre, doctiorem Solomonem accepimus. Et Iob, & omnes prope prophetas, non illiteratos fuisse, cum Hieronymi Augustiniq; testimonio constat, tum ipsa scriptorum monumenta declarant. At ne cauilentur, id cum lege Mosãica desisse fas esse. Paulum apostolum eis proponam. Pauli discipulum Dionysium: quorum uterque, quanta doctrina, quantaque fuerit eloquentia, ipsi sibi sunt testes. Quadratus apostolorum auditor, eruditionem in primis admirandam illis præceptoribus non de-

M ij didicit:

non dedit: qui cum esset Atheniensis antistes ecclesie,
Adriano imperatori librum porrexisset traditur, tantæ erudi-
tionis, ut acerrimā in Christianos persecutionem suo ingenio
sedauerit. Fecit idem huius æqualis, Aristides philosophus
grauissimus, & idem summus orator: Iustinus etiā habitu phi-
losophus, in disciplinis liberalibus artifex præcipuus, ad Christi-
tutandam religionem, nō modo eruditissimū uertit ingenium,
uerum etiam animam impendit. Clemens, præceptor Origenis,
Alexandrinæ ecclesie presbyter, uir omnium longe doctissi-
mus, idque iudice uiro omnium longe doctissimo Hieronymo,
ad sacræ religionis defensionē, quæ tum negotium exhibenti-
bus ethnicis, in summo discrimine uersabatur, nō parum ad-
iumenti contulit, tum eloquentia, tum libris eruditionis plenis.
Sed plane harenas metiar, si hic tendā omnem eruditorum ca-
talogum reuoluerē. Bis mille recensere possem, quorum insig-
nis eruditio, nisi fidei laboranti succurisset, neque tam amplam,
neque ita confirmatā, fortasse & nullam haberemus: & postea
trepidant isti discere disciplinas humanas, quasi defint, quorum
exemplo id faciant. Deflectant paulisper obtutum ab exemplis
domesticis, euoluant ueterū Cronica, euoluant eos, qui de scri-
ptoribus scripserunt illustribus, inuenient Origenē, Gregori-
um Nazanzenum, Didymum, Ioannem Chrysostomū, &
ut ad Latinos ueniam, Lactantiū, Hilarium, Seuerum, ad sum-
mam, omnes prope ad unum, qui in defensanda fide, ac tractan-
dis mysterijs scripturarum operam nauarunt, scholasticis fuisse
disciplinis instructissimos: quorum omnium ethnicam erudi-
tionem, imo & Christianā, effert, miratur Hieronymus, ne nos
contemnamus. At nos, qua sumus religione, nihil quantumuis
politum eruditione mouere potest, nisi sit idem pius. At Ori-
genes

genes hæreseos notam non effugit. Habent, quod causificen-
tur. Age ne huius quidem generis deerunt exempla. Hilari-
us in diuorum numerum relatus est, hūc nobis proponamus.
Cyprianus etiam martyrio, nec minus literatura seculari cla-
rus, hunc sequamur. Ambrosio quid sanctius? hunc æmule-
mur, Hieronymo uel Augustino quid uel magis pium, uel
literatius? horum similes esse curemus. Quantū in his omni-
bus cōpositionis, linguarū, philosophiæ, historiarū, antiquita-
tis, Latinitatis, Græcanitatis, authorum quanta peritia, & hæc
quidem ethnica adhuc. Conferamus quaso cum his uiris uel
scholasticos, uel theologos nostri temporis. Videbimus utro-
q; genere adeo inferiores, ut umbras dicas, nō homines & in-
tanta grauissimorū hominum multitudine, soli apostoli nobis
in mentē ueniūt, q̄s ita demū imitari nos credimus, si indocti-
simus. Amoribus x̄o apostolicis tam absumus, quā a nobis
India. Quod si nos apostolorū rusticitatē imitādī tantope stu-
dium habet, miror cur nō etiā piscari incipiamus. Sed extra
iocum, Ambrosiū imitari metus ē? Hieronymū imitari reli-
gio ē? Isti, iquant, nondū Chriani, et pueri adhuc literis illis sunt
imbuti. At Hiero. parētibus Chriani natus, a puero Chri-
an⁹, se tñ inter grammaticos et rhetores educatū fateē, imo glo-
riat. Verū qd istud refert, cū x̄s, q̄ ante baptismū didicerūt, nō
mō Chriani, uerū & ep̄i, & senes sint usi. Cur oēs libros suos
ethnicis literis resperserūt? Cur ut recte factū defendūt? Si ta-
citi fecissent, ignoscendū potius q̄ imitandū uideri potuisset:
nūc et recte, et optimi cuiusc̄p̄ exēplo fecisse se testātur. Augu-
stin⁹ ipse, iā nō ethnic⁹, de singulis artib⁹ liberalib⁹ singula uo-
lumina scripsit. At scripsit, inquit, catechuminus, nō Chri-
anus. Commode uero admones. Tum igit̄ ne cogitandū quidē

de studijs ethnicis erat, cum nouus tyro ad Christianam religionem exercebatur. Sed esto sane, peccauerit, errauerit, ignorauerit, cur iam sanior & senior, hunc errorem non reprehendit? Cur autem consulto etiam a se factū fatetur, ut his tanquam uestigijs ad summæ ueritatis cognitionem gradatim accederet? Has enim disciplinas scintillas quasdam ait esse ab immortalī illa luce promicantes, quarum indicio ad fontem illum perueniatur. Et quanto religiosius ille quā nos, qui animis rudibus, repente ad diuinitatis arcana non ingredimur, sed irrumpimus: non ascendimus, sed inuolamus, & tanquā gigantes, extructis in cœlum molibus, inuito Ioue arcem illius occupare conamur, eoq; ille quia gradatim ascendit receptus est, nos repellimur, deijcitur, precipitatur. Beda monachus, uir angelus quidem, aut certe Scotus, sed & uitæ probatæ, & doctrinæ non contemnendæ, adeo scholasticas disciplinas non contempsit, ut de schematis grammaticis, & carminibus condendis scribere non piguerit. Post hos quidem nitor politior, sed & theologiæ sensim in deterius degenerauit, & non parum rubiginis cœpit contrahere. Non defuerunt aliquot secula docti, uerum ut rariores, ita inferiores. Laboriosorum nunquā non fuit copia. Thomas Aquinas scriptor nobilissimus, in Aristotelem ethnicum philosophum commentarios edidit: atq; adeo in ipsis theologicis quæstionibus, ubi de summo principio, de trinitate disputat, Ciceronis ac poetarum testimonia profert. Scotus tamen a Musis prorsus alienus fuisse uidetur, scholasticus tamen est, ac ne in medijs quidem mysterijs, & arcanis theologiæ, philosophorum suorum obliuisci potest. Et quid attinet uel recentiores, uel uiuos cōmemorare, quorum licet sit inferior multo eruditio, is tamē inter ipsos uideatur præ

uir præstantissimus, qui secularibus doctrinis instructissimus fuerit. Hæc summa est: multis quidem summis uiris non contigit eruditio secularis: at cui contigit, nemo non est usus, nemo ueritus est Christianorum templum ethnicis opibus exornare. Hic contante paulisper Batto, consul interloquens, Perdeum, inquit, immortalem, quid si & ego e consule philosophus fiam? Et Battus, Vtere, inquit, permissio. Subijcit consul: Longis tu quidem ambagibus circumactus mihi uideris, callido opinor consilio, ut apostolicæ interim simplicitatis oblitio nobis obreperet. Verum quod in hac re præcipuum erat, præteritum non oportuit. Demus sane complures piros uiros literatura prophana cum laude usos, attamen haud temere (ut reor) apostolos rudes, & nullis instructos literis, nostræ religionis & authores, & duces, & principes nacti sumus, quos tu me uetas imitari. Ego uero summæ laudis & primæ iudico, primos ac summos æmulari. Subridens Battus, Quantus, inquit, apostolorum imitator hæc mihi obijcit. Egon apostolos imitari te ueto? Imo iubeo, at ita, ut moribus apostolos exprimas, eruditione Hieronymum: nunc apostolicam ruditatem imitantur omnes: uitam nemo. Primæ laudis ais esse, summos æmulari: nihil pugno: sed tu perperam facis, qui e primis & summis uiris, id quod est extremum & infimum, tibi proponas. Diligens imitator qui sit, non solum quæ accuratissimum sibi deliget exemplar, uerum in eo ipso, quod optimum putauerit, quædam excerpit, quædam præteribit, quædam reprehendet. Summa modo conabitur imitari. Primus est Petrus, primus Hieronymus: hic doctorum, ille apostolorum. In Petro summus erat ardor fidei, in Hieronymo summa doctrina: alterius animum, alteri-

us studia imitare. At tu maus apostolorum, quam doctorum ordinem tibi proponi: propono, & quidem e primo ordine precipuos, Petrum & Paulum. Paulus omnium literarum genere refertissimus erat, Petrus autoritate superior a Paulo reprehensus, scientiori & credidit & paruit. Imitamur hos, sed plane præpostere. Indocti literatos ultro reprehendimus, quando parum est, quod parere recusamus. At non temere curatum est, ut Christiana religio a rudibus autoribus initium caperet. Istud quidem recte, ne scilicet tantifacti gloria penes humanam esset industriam, sed omnis diuine uirtuti tribueretur. Ea res illi quidem tempori erat apta, uerum quid ad nos? Hic dies aliam uitam, alios mores postulat. Non percalluerunt seculares disciplinas apostoli, at nunquid reprehenderunt? Num quando literatos a suo contubernio exclusisse leguntur? Rudes erant literarum apostoli, quid istud ad te, qui ipsas profiteris literas? Neque enim de apostolis, sed de ludimagistris agimus. Quanquam quis Christianæ pietatis amator, ferat ab istis nebulonibus toties insimulari uiros cœlestes, & nostræ salutis authores? Age nunc si placet, eorum rusticitatem cum nostra eruditione componamus. Nempe illos linguarum species omnes calluisse legimus, nos unica uix balbutimus. Illi tantum ualuerunt dicendo, ut tyrannos, ut populos immanes & barbaros permouerent: nos percudibus ipsis fere mutiores. Illi testamenti utriusque mysteria memoriter tenuere: nos uix prima literarum elementa precepimus, & audemus postea homines ipsa ruditate rudiores,
imperi

imperitos fuisse apostolos dicere? **CONSVL.** Tum cō-
sul, Attu, inqt, Batte, in ista disputatione, uehementi magis q̄
apta, bis mihi peccare uideris, nam & de pphana lřatura insti-
tuta erit disputatio, nō diuina, quā apostolos accepisse cōstat:
& eam ip̄am nō humano studio, sed cœlesti munere sunt cōse-
quuti. **BATTVS.** Profecto tu istorū mentē pulchre te-
nes, istud em̄ ip̄m ineptus aliqs theologus fuerat respōsurus.
Huc em̄ cōfugiunt, quoties eis Hieronymiana facūdia, Au-
gustini eruditio, & ueterū litera obijciūtur. Istis em̄, inquit,
cœlestis spiritus ministrauit. Equidē admirari soleo in homi-
nibus, q̄ sibi perquā acuti uidētur, quippe dialectici, tā habes
ingenium, nisi forte perperā ista faciūt. Quid em̄ ista tandem
orone sibi uolunt? An nullā uobis expetendā sciam, nisi q̄ cœ-
litus infundat? frustra igiř nocturnis diurnisq̄ studijs macera-
mur. Quorsum aut̄ attinent ludi literarij, & quidem publici?
Quorsum tot sumptuosæ bibliothecæ? Quid meliores ānos,
atq̄ adeo totos, insānis lucubrationib⁹ cōsumimus? qd frustra
palleamus, frustra libris insenescimus? Resipiscamus uel sero,
& moniti meliora sequamur. Missos faciamus inutiles labo-
res: compendariā uia, astutum hoc genus hoīm indicat. Nos
cutem curemus, ac uini somniq̄ benigni (ut ait Flaccus) cœli-
tus expectemus, donec oscitātibus nobis, spiritus elabāt æthe-
reus: ac deīde perinde ac fonte Anio poti repente theologi
prosiliamus. Nisi malumus expectare, dū Pauli more uel in
paradisum, ul̄ in tertiu usq̄ cœlū rapiamur, audituri q̄ nephas
sit hominē hoī prodere. Sed statuamus oportet, utrum semel
nobis oīa infundi iubeamus, an q̄ties usus erit, toties praesto
sp̄m fieri malimus? Equidē posterius hoc lōge cōmodius eē
censeo: nam si semel infundat, nō erit labor meminisse. Qua-
re us

re ut memoriam ea sarcina leuemus, fatius erit cœlesti spiritui omnia permittere, ille modo præsto fiat, uocatus & inuocatus. Res postulabit, quantū satis non amplius suggerat. Scribendus erit liber, aduolet, & nobis securis calamū regat. Habenda erit oŕo, tum uero ī columbę figura ad aurem assideat, linguā ipse temperet: nos modo hircere meminimus, ut cū psalmographo rege canere liceat, Os meū aperui: & attraxi spiritum. Erunt fortasse, qbus hæc acerbius dicta uidebunt. Quid aut acerbum in homines tam arrogātes dici potest, qui contēptis aliorum egregijs laboribus, ipsi cū nihil sciant, cœlitus tñ docti uideri uolunt? Ne ego quidem homo poeticus auderem istos deos laceſſere, ni diuus ipse Augustinus in pŕatione in libros de Chŕiana doctrina, istorum amentia multis salibus prior eluisset. Quo, inq, error iste demū euasisset, si semel animos hominum occupasset? Nemo a scientiori se doceri passus fuisset, nullus ad ecclesiasticā cōcionē properasset, nec quisquā euangeliū pronuncianti prebuisset aurem. Hæc em̄ ociosa fuerant futura, si cœlitus eruditionem expectādam putassent. Addit ibidem uulgo iactatā fuisse fabulam, de nescio quo, cui citra humanā operam literarum peritia contigerit, quā ille quidem nō magnopere confutat, parui tamen ducit, propterea, qđ etiam si maxime uera fuisset, nō cuius idem sperandum eēt. Nec putat illius unius felicitatem nos ab inuidia debere auocare: nam qđ commode possis ab homine doceri, id e cœlesti afflatu præstolari, hominis est, aut stulti, aut (qđ fœdius) arrogātis. **CONSUL.** Tum cōsul, Libet scholastico more tecum obiectionibus arguari. Quid igitur sibi uult, qđ ipse suos discipulos sollicitos eē uetat, quid coram

coram regibus atq; p̄sidiis essent dicturi? Dabitur em̄, inqt,
uobis in illa hora, qd loquamini: neq; em̄ uos estis q loquimini,
ni, sed sp̄s patris ur̄i, qui loquitur in uobis. Quid qđ Petrus
spiritu sancto instructos log dei homines scripsit? Quid illud
Iacobi, Qui indiget sap̄ia, postulet a deo, q dat oibus abundā
ter, & nō impropert. Hęc, nisi fallor, longe aliud, q̄ tua ōro,
sonare uident. B A T T V S. Recte tu quidē admones, &
in tēpore: ueq; ista perfacile dissolui poterat. Cedo, num tibi
Ch̄us istis v̄bis, q̄ modo recitasti, discipulos deteruisse uideat,
ne apđ principes dicturi, qd essent dicturi cogitarēt, qđ nemo
nisi phreneticus nō fecit, cū Christus ip̄e quatenus homo e
rat, nō sine p̄meditatione sit locutus? Non igit̄ apostolis, qđ
prudentis hominis p̄prium uideat, sed metum adimere studu
it, ne qd hoies cōtempti & imperiti, apđ principes, & doctos,
& facundos dicere trepidarent, apud q̄s summi & exercitatis
simi oratores solent exalbescere: se em̄ nō deserturū patronos
suos, ipsi mō magno animo essent. Ergo nō industriā & uigl
lantiam interdiceret, sed animū addere uoluit. Imo ausim dice
re, cum reliquos apostolos, tum uero Paulum, meditata &
fortassis scripta oratione nonnunquam dixisse: id quod ex ei
us defensionibus, quæ sunt in Actibus apostolorum, haud
obscure licet conijcere. Tum neq; Petri, neque Iacobi, ne
que Ioannis huiusmodi sunt epistole, ut sine cura scripte uide
ri possint. Sed hic mihi illud obijcies, quod spiritu sancto in
structi, locuti sunt dei homines. Quonam igitur modo tu eos
locutos fuisse arbitraris? Num uaticinantium Phœbadum
ue more, ut furore quodam correpti, ipsi quid dixerint, nō in
telligerent? Sed hæc paulopost commodius excutientur.
Illud au

Illud autem Iacobi de postulanda a deo sapientia, perquam in-
sulse accipiunt. Postulanda est a deo sapia: accedo. At quomodo
postulanda? Nempe ut uictus, ut uestitus, ut caetera humano
usui necessaria. Iubemur a deo panem cotidianum cotidie petere,
& datur quidem cotidie: at nunquam oscitantibus? Vestitum peti-
mus, praestatur, sed laborantibus. Hac ratione sapientiam quoque pos-
tulamus, at ita, ut de humana industria nihil diminuiamus. An
uero quae corporis sunt, non nisi industria tua tibi obueniunt: quae
animi sunt bona, gratis accipies? Panis nisi sudati, non praestatur,
sapientia dormienti infunditur? Petrus & homicida sui iudi-
catur, qui caelestem alimoniam expectans, fame mori maluit,
quam pane humano labore quaesito, mortem effugere: & reli-
giosus habebit, qui turpiter nescire praoptet magis, quam ab
homine salutarem doctrinam accipere. At apostolis sine mortali
opera sapientia infusa est. Demus istud. Et Hebraeis in eremo ab
aethere cibum depluisse legimus. Sed quam impium est, uel-
le manna illud e caelo postolari: tantumdem, aut etiam magis impi-
um fuerit, apostolorum more sapientiam e nubibus ociosos expe-
ctare. Nam uetamur euangelica uoce, de castino uictu, uesti-
tuae esse solliciti: nusquam sapientiam quaerere prohibemur. Nec ui-
tio tantum uertitur, quod non modo in castinum, uerum etiam in multos
annos parcimus, quodrimus, serimus, aedificamus, non nostram mor-
talem, uerum etiam posterorum consulentes: & uitio dabitur, si quis idem
in quaerenda sapientia fruge longe meliore facit? Illic sanam inter-
pretationem admittimus, non quaerendi panis industriam nobis in-
terdictam esse, sed inanem & anxiam sollicitudinem: hic cur idem
non facimus? Promissa erat sapientia caelesti oraculo Solomoni:
promissum erat patri regnum Israeliticum: neuter tantum ita oracu-
lo confisus est, ut uel hic quicquam humani conatus praeterierit,
quo se

quo se dignum præstaret, uel ille sapientiam languidiore studio quæsiuerit. Intelligebant nimirū, quod grauissime a quodam scriptum est: deos omnia nobis laboribus uendere. Dabunt igit, sed laborātī: addent sapientiam, sed annitenti: præstabunt continētiam, sed conanti: docebūt, sed studios: adiutabunt, sed dimicantes. Neminem deserent, ita quidem, nisi ipsi sibi defuerit. Alioquin, cur ipsi scripsere apostoli? cur euāgelistæ? cur Hieronymus? cur Augustinus? cur cæteri nobis ingenij sui monumēta reliquerūt, præclara, si studio cōparanda est sapientia: ociosa, si per somnū ociosis expectanda? Iam dedimus apostolis infusam sapiam. Mitto em̄ quod ante resurrectionē, & post resurrectionem, assiduīs p̄ceptionibus ab optimo doctore Christo sunt formati: mitto qđ apud se assidue legerint, & inter sese de scripturis cōtulerint: cur nō æquā omnibus partem immisit? cur plus sapuit Paulus q̄ Petrus? cur facundior est Iacobus Petro? cur diuinius scripsit Ioannes cæteris euāgelistis? cur in cæteris sanctis doctoribus alius est alio eruditior? alius alio facundior? Eodē certe numine instructi scripserūt. Nimirū in causa est, qđ spiritus ille adorandus, nō parem apud omnes eruditionē offendit. Auget em̄ ille, q̄ nostra peperimus industria: pmouet studia nostra, aspirat nostris conatibus. Quod si phas est hoc loco poetæ fabulas admiscere, Prometheus est nobis imitandus, qui simulachro illi suo luteo, uitam ex astris ausus est petere, sed tum demum, ubi quicqđ humano artificio p̄stari potuit, adhibuisset. Nos rudem massam offerimus, & spiritū oīa nobis dormientibus confecturū speramus, nec meminimus Paulū ipsum, cui intertium usq; cœlum rapi, contigit, libros, qui in membranis essent, per literas petisse, ac postea cum Petro cæterisq; apo-

N stolis,

stolis, de fidei doctrina cōtulisset, Apostolos ipsos nō semel
inter se de religione noua communicasse, Petrum Pauli uoce
castigatum. Vbi tum cessabat spiritus sanctus? Cur legere
Paulum, cur errare Petrum, cur harrere omnes sinebat? Vi
detis, ut operam humanam spiritus huius munus non exclu
serit, sed adiuuerit. Adfuit tamen nonnunquam prodigioso
quodam more, sed tum demum, cum aut miraculum res pos
tularret, aut studium humanum uinceretur. Et ex studiosis
multos eruditos euasisse, adiutore hoc spiritu legimus. At ex
asino theologum repente factum, quis unquam aut audiuit,
aut legit? Nec quicquam his exemplis moueor, quæ vulgo
narrant, Alij columbam ad aurem dicentis scribentisue con
spectam: alij per somnium librum traditum. Sint ista sane,
conciliandæ authoritatis gratia, a beneuolis conficta: sint uel
uera, si quis pugnet, equidem haud pugno. Nihilominus tan
tum unumquēq; eruditione ualuisse uidemus, quantum in
genio polluisset, quantum studio contendisset. Ingenium &
indoles multis contigere gratis, sunt enim naturæ dotes: uir
tus & eruditio nullis. **C O N S V L.** Hic consul, E duobus,
inquit, scrupulis, altero me propemodū liberasti, si hoc unum
expedias, quod nemo barbarorum mihi non obijcit, diuū Ber
nardum præter sanctitatis laudem, uirum ex recentioribus nec
indoctum, nec infacundum, nescio quonam in loco ipsum fa
teri, se quercubus & fagis usum pro magistris, **B A T T V S.**
Sapientes profecto arbores inquit Battus, qui talem discipu
lum nobis reddidere: indignæ prorsus, quæ in montibus se
neserent, ac sues alerent: dignæ, quæ in cathedris theologo
rum potius præsiderent, aut certe, ut de nauibus illis *(Æneæ fa
bulatur Maro, in Nymphas transformarentur. Deum im
mortalem,*

mortalem, ut nil pudet homines ipsis quercubus hebetiores,
quicq; iuxta poetarum fabulas, ex arborum truncis nati uideri
possint. Quid? arbores homines docent? Inter hæc cum Bat-
tus incandesceret, Gulhelmus me^o aderat, Socratica quadam
tafricie, festiua tamen magis quam mordaci, præditus. Age,
inquit, ignosce Batte. Fieri potest. Qui scis enim an ex illa
paradisiaci nemoris arbore fuerint propagatæ, quæ boni ma-
licq; scientiam non habuisse modo, uerum & ministrasse legi-
tur? aut si id non placet, (quando species nõ conuenit, quan-
quam nec apud nos species nominatur, & crebra plantatione
degenerare potuerunt), ex illarum certe genere, quæ canen-
tem Orpheum admiratæ consecutæq; fuisse narrantur, inter
quas quercus in primis fuisse compertum est. Postremo, scis
homines olim vulgo in arbores transmutari solere. Quid si
quercus illæ & fagi, summi olim fuerunt philosophi, quorum
longa incommoda miserati dij, arbores eos esse iusserunt. Sed
utcunq; res habet, unum hoc uehementer optarim, ut essent
Erasmo aliquot ex sapientissimis illis arboribus surculi, quos
in nouis pomarijs, quæ molitur, inserat. Haberet domi, ut Co-
micus ait, unde disceret. **B A T T V S.** Ad quæ uix arri-
dens Battus, erat enim commotior, lute, inquit, ridetis in re,
risu potius quam argumentatione confutanda. Sed extra ioc-
cum, miror Bernardum, si doceri cupiebat, ad arbores potius
quam ad homines se contulisse, ac non Socratem illum potius
Platonicum imitatũ. Huic em̄ cum Phædrus locum in agris
perq; amœnum ostendisset, iamq; Socratem eius specie uehe-
menter captum sentiret, mirari se dicebat, q̄ non antea urbe
relicta rus concessisset. Cui quidem ille scite respondens,

N ij Ignosce.

Ignosce, inquit, mihi optime Phædre, nam discendi cupidus sum, agri uero & arbores nihil me docere possunt, sed homines qui in urbe uersantur. Quid igitur Bernardus iter quercus uersari maluit? nisi forte (quãdo ridere libet) Gallia doctiores habet arbores, quam olim habuit Græcia. Figurate dictum est, inquit: orabat sub arborum umbraculis: imo & legebat, & lecta animo uoluebat, & scribebat, & scribenda suo cum animo tractabat: ergo nõ tam discendi quam docendi cupidus, ad quercus cõfugiebat, secessum uidelicet & silentium scribentibus necessarium captans. Qua quidem in re, non ille superstitiosum agebat hominem, sed poetarum institutũ imitabatur, qui carmen scripturi, syluas & fontes captare cõsueuerunt. Hic si maxime pungunt, sacros scriptores orãdo eam eruditionem esse cõsecutos: iam ipsi nobis laqueum, quo capiuntur ministrant. Cum em̃ diuus Bernardus literis non modo philosophicis, uerũetiam poeticis instructus fuerit, utiq; prophanis, quis iam ausit nos reprehendere, quod id nostra industria conemur assequi, quod cœlestis ille spiritus aliquot felicibus impartiuit. Si ethnicorũ eruditio spiritus sancti munus est, igitur bona atq; expetenda: malorum em̃ non est author deus. Quod si in his ethnicas fuisse negabis, ego oculos esse tibi negaui. Sin diuinam scientiam illis orantibus infusam esse, humanã uero sibi peperisse dixeris: ridebo commentum: & te uicissim criminabor, qui contra tantorum exempla uirorum, præteritis humanis literis, ad diuinam scientiam tam stolide irrumpas. **C O N S V L.** Hic cum Battus dicendi finem facturus uideretur, Perge quæso, cõsul inquit, me etiam altero leuare scrupulo: nam nodum ipsum modo tua sponte tetigisti: nulli apostolorum spiritus cœlestis prophanas literas infudit,

ras infudit, de quibus hic erat instituta disputatio: nō dialecti-
cen, nō rhetorice, non poesim, infusus haud dubie, sicubi
hæc usui futura fuissent. **BATTVS.** Ad quæ conuersus
Battus, Nemini infudit, inquit, donemus, istud. At cui unquā
ademit? Petro non inspirauit, cur Paulo non ademit? cur
uti non uetuit? uetiturus utiq; si perniciosas uideri uoluisset.
Quanquam quid refert, an infuderit ethnicae literas? Id certe
infudit, cuius gratia ethnicae literæ sunt discendæ. Si datum
esset quauis lingua & integre loqui, & loquentes intelligere,
nihil esset causæ, cur grammatici miseros adolescentes excar-
nificarent. Si is esset mortalium animus, qui nulla nube præ-
peditus facile statimq; uerum & uideret et ostenderet, frustra
& ratiocinatione, & dialecticis argutijs exerceremur. Si no-
bis esset in manu, quos uellemus animorum motus & sume-
re nobis, & alijs exercitare, sine causa rhetorum præcepta dis-
ceremus. Verum quando hæc multo secus habent, nec ille
nobis spiritus est expectandus, disciplinis liberalibus opus est,
ut uel longis ambagibus eo tandem perueniamus, quo spiri-
tus apostolos compendio perduxit. Non desiderauit Petrus
nostras literas, Paulum tamē adiuuerunt. Sed in re puerili
plus satis est disputatum. Nam qui istam diuinam scientiā no-
bis solent obijcere, adeo tum ab humana, tum a diuina absunt,
ut, Hippocraticis potius uinculis sint alligandi, quam rationi-
bus coarguendi. Ita simplicitatem prædicant, ut docti tamen
haberi uelint. Ita se nihil didicisse fatentur, ut nihil non sciant
tamen. Sed hos cum sua dementia relinquamus, quæ reliquū
est, de poetica & eloquentia disputetur. Hic cum Battus pau-
lisper inter siluisset, Vnam, inquit, aciem, ut arbitror, profliga-
uimus, quam tamen non ita magni negocij fuit uincere, quip

N iij pe neq;

pe neq̄ satis armatam, neq̄ ita capitaliter infestam. Reliquū
est, ut confutemus eos, qui negant eloquentiæ dare operam
Christianum oportere. Verum huic bello non paulo difficil
iori imperatorem præficendum censeo, cum integrum, tum
melioem. Vt enim in causis nō optimus patronus, ita in bel
lo durissimo peritissimus dux quærendus. Qui eloquentiæ
studium damnent, & plurimi sunt, & habent fortasse quæ die
cant, si non uera, at certe uerissimilia. Et iam tantum uerborū
a me factum uideo, ut mirer aurium uestrarum duriciem, q̄
me tot horas blaterantem ferre potuerint. Quare successō
rem mihi peto, qui, quæ restant, disertius possit disputare.
G. VILHELMVS. Tum Guilielmus pudēti risi, Te
ne, inquit, Batte, iniussu senatus ante negocium confectum de
tradita prouincia decedere, ac cum iam prope debellatum sit,
successōrem tibi nullo exemplo petere, penes quē omnis bel
li profligati sit gloria? Quod uero de meliore imperatore quæ
rendo dicis, ambitiosus tu quidem uideri non uis, ceterū eum
adhuc te ducem præstitisti, cui prorogandum etiam sit imper
rium: tantum abest, ut successor ante tempus sit mittendus.
Quare uolente senatu, perge, ac strenue ut cœpisti, tuo mun
nere defungere. Tantum autem abest, ut tua oratio cuiquā
e nobis uisa sit lōgior, ut mira quadam cum uoluptate omnes
habuerit attentissimos. Dum hæc inter se cauillantur illi, con
sulis puerum ab illius uilla recurrentem conspicimus. Is cum
domi instructa esse omnia, corrumpi prandium, uxorem iam,
dudū nos opperiri renūciasset. Age: inquit cōsul, eamus oēs.
Ad prandium philosophicum, non cōsultare uos uoco. Qd̄
reliquum est disputationis, id pomeridiano cōfessu in hortis
meis

meis confidemus. ERASMV S. Hic ego. Ita ne me
cum agitur, inquam? ni tam esses iurifconsultus, in ius te uo-
carem: iniuriæ tecum agerem, qui tam charos hospites sic
abducas, q̄a luxuriosior sit tibi culina: quasi domi nostræ,
si frugaliter, tñ nō lautissime sint accipiendi. CON-
SVL. Tum consul. Æquus, inquit, esse debes
. Ego hac pomeridiana disputatione uillu-
lam meam nobilitari cupio. Hanc gloriæ
partem si mihi non inuides, libenter no-
bis concede. Tum uxor id iubet, cu-
ius huiuscemodī in rebus
imperium nosti.

Societatis Jesu Paderbornæ

ANTIBARBARORVM LIBRI PRI

mi, authore D. Erasmo Roterodamo,

FINIS.

Impressum Colonia Anno dñi M. D. XXIIL.